

SPORT I MIGRANTI U HRVATSKOJ

**KULTURNOANTROPOLOŠKA STUDIJA
INTEGRACIJE IZBJEGLICA**

RAHELA JURKOVIĆ

SPORT I MIGRANTI U HRVATSKOJ
KULTURNOANTROPOLOŠKA STUDIJA INTEGRACIJE IZBJEGLICA

IZDAVAČ

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU,
FF-PRESS

Godina tiskanog izdanja: 2021
Godina elektroničkog izdanja: 2023

ZA IZDAVAČA

DOMAGOJ TONČINIĆ

UREDNIK

GORAN PAVEL ŠANTEK

AUTORICA

RAHELA JURKOVIĆ

RECENZENTI

MARIJETA RAJKOVIĆ IVETA
MARKO MUSTAPIĆ

LEKTORICA

JADRANKA BRNČIĆ

RAČUNALNI SLOG I GRAFIČKO OBLIKOVANJE NASLOVNICE

MARKO MARAKOVIĆ

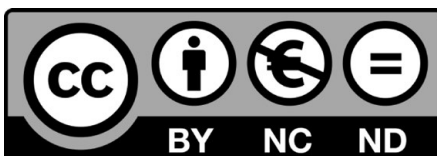
<https://www.doi.org/10.17234/9789533790886>

ISBN

978-953-379-088-6 (PDF)
978-953-175-834-5

KNJIGA JE REZULTAT RADA NA PROJEKTU HRVATSKE ZAKLADE ZA ZNANOST:
SPORT, DISKRIMINACIJA I INTEGRACIJA. SPORT KAO MEDIJ DRUŠTVENE INKLUZIJE I
PARTICIPACIJE, HRZZ IP-2018-01-2756. IZDANA JE FINANCIJSKOM POTPOROM
MINISTARSTVA ZNANOSTI I OBRAZOVANJA.

OBJAVLJIVANJE KNJIGE FINANCIJSKI JE POMOGLA MINISTARSTVO ZNANOSTI I
OBRAZOVANJA REPUBLIKE HRVATSKE.

Djelo je objavljeno pod uvjetima [Creative Commons Autorstvo-Nekomercijalno-Bez prerada 4.0 Međunarodne javne licence \(CC-BY-NC-ND\)](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/) koja dopušta korištenje, dijeljenje i umnažanje djela, ali samo u nekomercijalne svrhe i uz uvjet da se ispravno citira djelo i autora, te uputi na izvor. Dijeljenje djela u prerađenom ili izmijenjenom obliku nije dopušteno.

RAHELA JURKOVIĆ

SPORT I MIGRANTI U HRVATSKOJ

KULTURNOANTROPOLOŠKA STUDIJA INTEGRACIJE IZBJEGLICA

 FF press

Sadržaj

UVOD.....	7
O ISTRAŽIVANJU I METODOLOGIJI.....	15
IGRAČ KRIKETA NA MEDITERANSKOM KRIKET TURNIRU	19
Zapisi s terena.....	19
O kriketu s Bradom Hoggom	25
Igrač kriketa.....	29
NOGOMETAŠ IZ AFGANISTANA	37
NK ZAGREB 041	47
Uvod	47
Nastanak NK Zagreba 041	50
Bijeli anđeli	52
Klub očima jednog „Bijelog anđela“.....	56
Organizacija i aktivnosti Kluba	61
Utakmice Kluba	65
Suradnja s tražiteljima azila i uključenost azilanata u rad NK Zagreba 041	68
Trener Kluba	77
Igrač Kluba	85
TEORIJA vs. ISTRAŽENO: POMAŽE LI SPORT INTEGRACIJI IZBJEGLICA U HRVATSKOJ?	87
Literatura.....	95

UVOD

Sredinom srpnja 2019. godine mladić iz Afganistana, trenutno u Francuskoj, na svom Facebook profilu napisao je „Bilješku sjećanja broj 1“, naslovljenu „Tipičan dan“. U toj bilješki opisao je jedan dan svojega života proveden u prihvatilištu za tražitelje azila u Zagrebu (popularno zvanom „Porin“ jer se prethodno hotel tog imena nalazio u istoj zgradi). Tekst, uz autorovo dopuštenje, prenosim u cijelosti: prvo njegov original na engleskom pa potom i moj prijevod na hrvatski jezik.

“It was five o’clock in the afternoon, I was bored stiff lying in my bed doing nothing staring at the ceiling, someone knocked on the door I ignored it, but my roommate opened it as I wanted to. H., A., B. and M.¹ were at the door dressed in football clothes. H. began with some swear (*jebote, jebiga ...*) which was like saying hello there, asking to join them in football. If I wouldn’t go B. and M. would come in and force me to go with them so no choice except going with them, five of us plus J. were good team that’s why we always liked to be together.

The only place which we had for playing football was 10 minutes away from our place. It belongs to a school next to it and sometimes we had played there. I unwillingly moved out of my bed and got ready.

When we got there the pupils were already playing there, and we had to wait for them to finish. Some of the friends had returned back to the camp, the rest waited to play, after about an hour we had the field.

We warmed up and arranged the teams between us and we were playing for about forty minutes and the game had just heated up when someone shouted from outside: ‘it’s 7 o’clock and the dinner in the camp is about to finish, let’s go: ooh *Scheiße* we have to go back.’

¹ U originalnom tekstu navedena su imena, no ovdje se navode samo inicijali.

We all ran back to the kitchen of our camp „Porin” and stand in a line to have our dinner but this time it was not such big queue. We had smashed bad looking not tasty rice in plastic dishes as usual which you wouldn't eat unless you were too hungry but there was no choice. We picked it from the serving desk and decided to eat it later in our rooms, but the security there stopped and told us: you are not allowed to take it out of the kitchen, eat it here. My friends told him we are coming from a football game all smelly and sweaty and tired we can't eat it now, but it was useless I gave it back and went to my room. After having shower I lied on my bed and storms of thoughts were attacking me. I played a music in my phone and fell asleep while listening. I was woken up by someone shouting from windows on the floor above which was very normal hearing someone shouting or playing music loud. Ooh it was rainy, what nice weather! I thought I would go out for walk and I can buy something to eat as well. I left my room with a jacket and headphones cause in such a weather without music? No way. After passing the long aisle from my room to exit door I saw that the door was closed then I realized it's past eleven the doors are locked. I returned back to my room, upset, angry, hungry and moreover I had to tolerate the noise of group of naughty kids in front of my door shouting, arguing and loud music of groups of people until at least 2 AM, plus this I had to listen to my roommate swearing to God, life, religion, everybody and everything.

To get rid of him I left my room to go to Wi-Fi hall which was a place full of people, smoke and loudness. Surprisingly this time not many people were there. I happily sat and took my phone from my pocket when the guy next to me said: '*Habibi NO WIFI*'. Yes, the Wi-Fi was cut...! Yes, that was a real *scheiße*.

I felt like I was a beggar criminal, I was treated like criminals and I was kind of begging for everything even for piece of bread. No pride no honour, you are doomed to tolerate it.

By the way don't wait for the tomorrow's breakfast it will be *pašteta* you wouldn't eat it unless you are living in Porin."

Tekst, uz preinake koje sam napravila radi boljega razumijevanja, na hrvatskom jeziku glasi ovako:

„Bilo je pet sati poslijepodne, dosađivao sam se tromo ležeći na krevetu, ne radeći ništa, zureći u strop. Netko je pokucao na vrata, ja sam to ignorirao, ali moj je cimer otvorio vrata kao da

sam to htio. H., A., B. i M.² bili su na vratima odjeveni u nogometnu odjeću. Hassan je započeo s nekim psovka (jebote, jebiga ...), što je ovdje bilo kao da si rekao 'dobar dan', tražeći nas da im se pridružimo u nogometu. Da nisam išao, B. i M. bi me prisilili da idem s njima, tako da nije bilo izbora, osim da idem. Nas petorica, i još J., bili smo dobra ekipa i zato smo uvijek voljeli biti zajedno.

Jedino mjesto koje smo imali za igranje nogometa bilo je 10 minuta udaljeno od našeg mjesta. Igralište je bilo školsko i ponekad smo tamo igrali. Bezvoljno sam sišao s kreveta i spremio se. Kada smo stigli, učenici su tamo već igrali nogomet i morali smo čekati da završe. Neki od prijatelja vratili su se u kamp [prihvatilište za tražitelje azila, op. a.], a mi ostali nastavili smo čekati i nakon otprilike sat vremena imali smo teren.

Zagrijali smo se i složili ekipe između nas. Igrali smo četrdesetak minuta i igra se upravo zagrijala kada je netko izvana povikao: '7 je sati i večera u kampu uskoro završava, idemo! *Ooh, Scheiße*,³ moramo se vratiti'.

Svi smo trčali natrag u kuhinju kampa 'Porin' i stajali u redu kako bismo dobili svoju večeru, ali ovaj put red nije bio tako veliki. Gledali smo neukusnu rižu na plastičnim tanjurima, kao obično, koju ne biste jeli ako niste previše gladni, ali nije bilo izbora. Pokupili smo je sa stola za posluživanje i odlučili je pojesti kasnije u našim sobama, ali nas je zaustavio zaštitar i rekao nam: 'nije vam dozvoljeno hranu iznositi izvan kuhinje, pojedite je ovdje'. Moji su mu prijatelji odgovorili da dolazimo s nogometne utakmice, smrdljivi, znojni i umorni, da ne možemo sada jesti, no od toga nije bilo koristi. Vratio sam rižu i otišao u svoju sobu.

Nakon tuširanja ležao sam na krevetu, preplavljen bujicama misli. Puštao sam glazbu na telefonu i zaspao slušajući je. Probudio me netko vičući s prozora na katu iznad mene, što je bilo sasvim normalno – čuti kako netko viče ili pušta glasnu glazbu. Oh, bilo je kišno, kakvo lijepo vrijeme! Mislio sam izaći prošetati se i također kupiti nešto za jelo. Napustio sam svoju sobu s jaknom i slušalicama od mobitela u ušima, jer po takvom vremenu bez glazbe? Nema šanse. Nakon prolaska dugačkog prolaza od moje sobe do izlaznih vrata vidio sam da su vrata zatvorena, a onda sam shvatio da je prošlo jedanaest sati i da su vrata zaključana. Vratio sam se u sobu, uzrujan, ljut, gladan, a osim toga sam morao tolerirati buku koju je stvarala grupa nestašne djece pred mojim vratima, kao i vikanje, svađanje i glasnu glazbu ljudi sve

² Vidi fusnotu br. 1.

³ Njemačka riječ, psovka, na hrvatskom znači „sranje“.

do 2 ujutro. Osim toga, morao sam slušati svog cimera kako psuje Boga, život, religiju, sve i svašta.

Da bih ga se riješio, napustio sam svoju sobu i otišao do 'wifi' hodnika, što je bilo mjesto puno ljudi, dima i glasnosti. Začudo, ovoga puta tamo nije bilo puno ljudi. Sretno sam sjeo i uzeo moj telefon iz džepa kada je momak pored mene rekao: 'Habibi⁴ NO WIFI'. Da, pristup internetu bio je u prekidu...! Da, to je bilo pravo *scheiße*.

Osjećao sam se kao da sam prosjak, kriminalac, tretirali su me kao što se tretiraju kriminalci i uz to sam na neki način molio za sve, čak i za komad kruha. Nema ponosa i nema časti, osuđeni ste to tolerirati.

Usput, ne čekajte sutrašnji doručak, to će biti *pašteta*, koju ne biste jeli ako ne živite u 'Porinu'."

Autora ovog teksta upoznala sam na proljeće 2017. godine u Zagrebu, kad mu je bilo 27 godina. U trenutku kada je tekst objavio na svojoj Facebook stranici, nalazio se, već duže od godine, u Francuskoj, gdje je otišao nakon što mu azil u Hrvatskoj nije bio odobren. Početkom proljeća 2020. godine obavijestio me je da je u Francuskoj dobio supsidijarnu zaštitu. Kada smo se upoznali u Hrvatskoj, on je pripadao u pravnu kategoriju „tražitelja azila“, odnosno, kako je u hrvatskom zakonodavstvu definirano, bio je „tražitelj međunarodne zaštite“. To znači osoba koja je „državljanin treće zemlje ili osoba bez državljanstva koja izrazi namjeru za podnošenje zahtjeva za međunarodnu zaštitu do izvršnosti odluke o zahtjevu“ (članak 4. Zakona o međunarodnoj i privremenoj zaštiti, NN 70/15 i NN 127/17). U istom Zakonu je definirano i da međunarodnu zaštitu u obliku azila ili supsidijarne zaštite mogu zatražiti oni koji su izbjegli iz zemalja „svog državljanstva ili uobičajenog boravišta“ jer „osnovano strahuje od proganjanja zbog svoje rase, vjere, nacionalnosti, pripadnosti određenoj društvenoj skupini ili političkog mišljenja“ i stoga ne mogu ili ne žele prihvatiti zaštitu te zemlje (čl. 20. Zakona, koji se odnosi na uvjete ostvarivanja prava na azil), odnosno onima kod kojih postoje „opravdani razlozi koji ukazuju na to da će se [osoba, op. a.] povratkom u zemlju podrijetla suočiti sa stvarnim rizikom trpljenja ozbiljne nepravde“ te zbog toga „nije u mogućnosti ili zbog takvog rizika ne želi prihvatiti zaštitu te zemlje“ (čl. 21. Zakona, definira uvjete ostvarivanja prava na supsidijarnu zaštitu). Zakon se poziva na europske direktive, a podloga Zakona je međunarodna Konvencija o statusu izbjeglica iz 1951. godine (poznata kao Ženevska konvencija), s pripadajućim Protokolom iz 1967. godine, koju je Republika Hrvatska potpisala 1992. godine.

⁴ Arapska riječ, na hrvatskom znači: „dušo, dragi“.

Tražitelji azila (azilanti, osobe pod međunarodnom zaštitom) u svojoj su biti izbjeglice te u knjizi najčešće spominjem taj termin, referirajući se na kazivače koji su u Hrvatskoj dobili azil. Analizirajući kratko sjećanja mladića s početka ovog uvodnog dijela na život u prihvatilištu za tražitelje azila u Zagrebu, uočavamo da ona, osim poteškoća života s kojima su suočeni tražitelji azila, sadrže i sjećanja na nogomet. Izbjeglice i nogomet predmet su istraživanja na kojima se zasniva ova knjiga. Osim nogometa, istraživanje je obuhvatilo i kriket, po popularnosti drugi sport na svijetu, a u Hrvatskoj skoro potpuno nepoznat. U knjizi razmatram vezu tih sportova s integracijom onih koji su u Hrvatskoj ostvarili pravo na azil. Kada govorimo o integrativnoj ulozi sporta, brojna su dosadašnja istraživanja pokazala da sudjelovanje u organiziranim sportskim aktivnostima pozitivno utječe na stupanj integriranosti u društvo onih grupa koje se nalaze „u društveno nepovoljnom položaju“ (usp. Borgogni i Digennaro 2015: 114). U takve grupe ubrajaju se i suvremene izbjeglice (tražitelji azila i azilanti), a prema drugim autorima, sport se, kao izvor društvenog kapitala koji spaja i povezuje, na novim migrantskim zajednicama manje istraživao (Galasinska 2010, prema Spracklen, Long i Hylton 2015: 114). Izbjeglice koje traže ili su dobile međunarodnu zaštitu u Hrvatskoj nakon 2000. godine predstavljaju upravo takve, „nove“ migrante. Samo u 2020. godini u Hrvatskoj je azil zatražilo 1.932 osobe, dok je u razdoblju od 2006. godine (kada je odobren prvi azil) do kraja 2020. godine međunarodnu zaštitu u našoj zemlji (azil i supsidijarnu zaštitu) ostvarilo 950 osoba (619 muškaraca i 331 žena).⁵ Neki od tih osoba, koji su ostvarili pravo na azil, ali i oni koji nisu uspjeli dobiti azil u Hrvatskoj (kao mladić čiji je tekst citiran), bili su sudionici kvalitativnih kulturnoantropoloških istraživanja koje provodim od 2015. godine na temu integracije izbjeglica u hrvatsko društvo (vidi: Jurković 2018a, 2018b, 2020, 2021). Dio onih koji su dobili azil u Hrvatskoj obuhvaćen je i ovom knjigom.

Jedan detalj iz uvodnog citata izbjeglice iz Afganistana zahtijeva dodatno obrazloženje: radi se o spominjanju njemačke riječi (*scheiße*). U kontekstu toga teksta, ubacivanje njemačke riječi veže su uz činjenicu da je njegov autor prije dolaska u Hrvatsku proveo, kao tražitelj azila, nekoliko mjeseci u Austriji, odakle je transferiran u Hrvatsku s obrazloženjem da mu u Hrvatskoj treba biti procesuiran zahtjev za azil. O tim transferima, o kojima se u medijima vrlo malo pisalo, govore i

⁵ Izvor: https://mup.gov.hr/UserDocsImages/statistika/2021/Medjunarodna_zastita/Medjunarodna_zastita_4kvartal2020.pdf, pristupljeno 31. 3. 2021.

statistički podaci Ministarstava unutarnjih poslova (MUP-a) Republike Hrvatske⁶ prikazani u Tablici 1.

Tablica 1. Transferi tražitelja azila iz europskih zemalja u Republiku Hrvatsku, prema zemljama iz kojih je izvršen transfer i godinama

Zemlja iz koje su tražitelji azila „transferirani“ u Hrvatsku	2016.	2017.	2018.	2019.	2020.	Ukupno
Austrija	379	68	50	21	4	522
Belgija	3	5	2	4	3	17
Češka	0	0	1	0	0	1
Danska	0	1	0	1	0	2
Finska	4	0	0	0	1	5
Francuska	4	3	2	11	2	22
Grčka	10	50	6	0	0	66
Italija	9	12	1	0	0	22
Luksemburg	0	1	2	1	0	4
Mađarska	9	0	1	0	0	10
Malta	1	0	0	0	0	1
Nizozemska	11	5	9	8	2	35
Norveška	7	0	0	1	0	8
Njemačka	85	128	24	28	22	287
Rumunjska	1	0	0	0	0	1
Slovačka	1	0	0	0	0	1
Slovenija	6	18	19	6	2	51
Švedska	10	3	0	3	0	16
Švicarska	89	15	9	13	4	130
Ujedinjeno Kraljevstvo	8	2	0	2	0	12
Ukupno	637	311	126	99	40	1.213

⁶ Izvor: <https://mup.gov.hr/pristup-informacijama-16/statistika-228/statistika-trazitelji-medjunarodne-zastite/283234>, pristupljeno 12. 2. 2021.

Ono što se skriva iza tih brojki je sljedeće. Kroz Hrvatsku je u vrijeme dok je tzv. balkanska migracijska ruta bila otvorena, od rane jeseni 2015. do proljeća 2016. godine, u nastojanju da dobiju azil u Njemačkoj ili nekoj drugoj zapadnoeuropskoj zemlji, tom rutom prošlo 658.068 osoba.⁷ Te su zemlje (prikazane u Tablici 1) 2016. godine počele vraćati neke od tih izbjeglica u Hrvatsku, pozivajući se na tzv. Dublinsku uredbu Europske unije (EU-a), prema kojoj je ona zemlja članica EU-a u koju tražitelj azila prvu stupi odgovorna za postupak razmatranja ima li pravo ta osoba na međunarodnu zaštitu ili nema. Točnije, Dublinska uredba ili Uredba Dublin III zakonski je akt Europske unije (br. 604/2013 Europskog parlamenta i Vijeća od 26. lipnja 2013.) o „utvrđivanju kriterija i mehanizama za određivanje države članice odgovorne za razmatranje zahtjeva za međunarodnu zaštitu koji je u jednoj od država članica podnio državljanin treće zemlje ili osoba bez državljanstva“ te je njezino temeljno načelo „to da je za ispitivanje zahtjeva za azil prije svega odgovorna država članica koja je imala najveću ulogu u ulasku i boravku podnositelja zahtjeva u Europsku uniju“.⁸ Valjanost takvih transfera ili deportacija tražitelja azila potvrdio je i Europski sud u presudi donesenoj u srpnju 2017. godine. Ta je presuda potvrdila zakonsku osnovanost ovakvih „transfera“, odnosno deportiranja osoba iz zapadnih zemalja (zemalja Europske unije, ali i Švicarske i Norveške, koje su uz Island i Lihtenštajn također obuhvaćene Dublinskom uredbom). Naslov koji je taj Sud objavio u svom priopćenju za medije⁹ glasi: „Hrvatska je odgovorna za razmatranje zahtjeva za međunarodnu zaštitu osoba koje su masovno prešle njezinu granicu tijekom migracijske krize 2015.-2016.“, a podnaslov: „Naime, za te osobe treba smatrati da su nezakonito prešle vanjsku granicu Hrvatske u smislu Uredbe Dublin III“. No, sve su te izbjeglice, odnosno tražitelji azila u Hrvatsku došli iz Grčke, a razlog zašto nisu bili transferirani u Grčku je taj što je za Grčku vrijedilo izuzeće od provedbe Dublinske uredbe jer su 2011. godine presudama Europskog suda za ljudska prava i Suda pravde Europske unije zaustavljeni transferi tražitelja azila iz drugih EU zemalja u Grčku, zbog „uočenih sustavnih nedostataka u grčkom sustavu azila“.¹⁰

⁷ Izvor: Akcijski plan za integraciju izbjeglica u hrvatsko društvo 2017.-2019., str. 4.

⁸ Izvor: brošura *Zajednički europski sustav azila*, Europska unija, 2014.

⁹ Izvor: Sud Europske unije, Priopćenje za medije br. 86/17, 26. srpnja 2017. Presuda u predmetima C-490/16 A. S./Republika Slovenija i C-646/16 Khadija Jafari i Zainab Jafar, dostupno na: <https://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2017-07/cp170086hr.pdf>, pristupljeno 15. 3. 2019.

¹⁰ Izvor: Objava za medije Europske komisije 8. 12. 2016.: http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-16-4253_en.htm, pristupljeno 25. 3. 2019.

Ovo objašnjenje transfera smatram bitnim ne samo stoga što se do sada niti jedan drugi znanstvenik u Hrvatskoj time nije bavio, već i stoga što je jedan od sudionika ovog istraživanja i protagonista ove knjige upravo mladić koji je bio doslovno „predmet“ takvih transfera, te su tim procesom bili zahvaćeni i drugi sudionici istraživanja. Radilo se, u biti, o postupku deportacija koje su uslijedile nekoliko mjeseci nakon zatvaranja balkanske migracijske rute. Naime, u proljeće 2017. godine, u Porinu je, prema riječima mladića deportiranog iz Austrije u Hrvatsku krajem 2016. godine, bilo najmanje 200 ljudi koji su iz Austrije vraćeni u Hrvatsku. U službenom dokumentu to se navodilo kao „ulazni transferi izvršeni primjenom dublinskog postupka“. Prema statističkim podacima prikazanim u Tablici 1, uočava se da je od 2016. do 2020. godine najviše takvih transfera bilo izvršeno iz Austrije (ukupno 522 osobe), Njemačke (287 osoba) i Švicarske (130 osoba). Prema državljanstvu transferiranih osoba, u cijelom tom razdoblju najviše je bilo onih porijeklom iz Afganistana (320 osoba), Sirije (311), Iraka (173) i Irana (111). I Republika Hrvatska je u tih pet godina transferirala neke osobe u druge europske zemlje, no taj je broj (66 osoba) neznatan u odnosu na broj „transferiranih“ osoba koje je primila (1.213).

Nakon ovog uvodnog dijela, u poglavlju koje slijedi objašnjavam metodologiju istraživanja. Potom prikazujem rezultate istraživanja, kroz zasebna poglavlja: o igraču kriketa porijeklom iz Pakistana, o nogometašu porijeklom iz Afganistana te o Nogometnom klubu (NK) Zagreb 041. Knjiga završava poglavljem u kojemu se istraženo uspoređuje s rezultatima istraživanja drugih znanstvenika te iznose zaključci.

O ISTRAŽIVANJU I METODOLOGIJI

Istraživanja koja su podloga i polazište ove knjige započela sam krajem 2015. godine, kada sam, u okviru doktorskog istraživanja o integraciji suvremenih izbjeglica u hrvatsko društvo, uočila da su neki od kazivača ili igrali nogomet ili dolazili na utakmice Nogometnog kluba Zagreb 041. Jedan mi je kazivač, koji je azil dobio 2015. godine, kada sam ga i upoznala, spomenuo da bi volio igrati kriket, no nije mogao doći do informacije gdje se kriket može igrati u Zagrebu. Svojim snalaženjem kroz lokalnu kulturu kojoj sam od rođenja pripadala, pronašla sam jedan (ujedno i jedini) zagrebački klub i spojila ga s njegovim igračima. To su bili i počeci mojega znanstvenog interesa za sport i izbjeglice, koji se s vremenom produbio pa sam tako postala prva i do sada jedina znanstvenica iz Hrvatske koja je dobila istraživačku stipendiju UEFA-e (Unije europskih nogometnih saveza) iz njihovog programa istraživačkih stipendija za 2019/2020. godinu. Na UEFA-inom natječaju 2019. godine predložila sam istraživački projekt o izbjeglicama i nogometu na balkanskom koridoru, koji je prethodno dobio i podršku Hrvatskog nogometnog saveza. Projekt je odabran na natječaju, ostvarila sam pravo na UEFA-inu stipendiju i istraživanje, tijekom 2019. i 2020. godine, provela u Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj, Grčkoj, Sjevernoj Makedoniji i Srbiji (vidi Jurković 2020). Kao vanjska suradnica, istražujem sport i migrante i u okviru projekta „Sport, diskriminacija i integracija. Sport kao medij društvene inkluzije i participacije“ koji vodi prof. dr. sc. Goran Pavel Šantek, a financira ga Hrvatska zaklada za znanost. Taj projekt traje od 2018. do 2022. godine. Znanstveni članak o sportu i migrantima, koji sam napisala na temelju do tada provedenih istraživanja o NK Zagrebu 041, objavljen je 2018. godine (Jurković 2018b), a doktorska disertacija, obranjena iste godine na Odsjeku za etnologiju i kulturnu antropologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu (Jurković 2018a), uključila je studiju o NK Zagrebu 041 čiji dijelovi, nadopunjeni i ažurirani, su i dio ove knjige.

U svim dosadašnjim istraživanjima sporta i migranata, pa tako i istraživanju na kojemu se temelji ova knjiga, pristup mi je bio kulturnoantropološki, što znači da sam koristila tradicionalne etnografske metode: terensko istraživanje, promatranje, sudioničko promatranje, otvorene i polustrukturirane intervjuje.

Istraživanje je slijedilo praksu utemeljene teorije i obuhvatilo je njezine komponente, kako su ih definirali začetnici te teorije, Glaser i Strauss: istovremeno prikupljanje podataka i analizu, konstruiranje analitičkih kodova i kategorija iz podataka (a ne iz prethodno definiranih i logikom deduciranih hipoteza), korištenje stalne komparativne metode, napredovanja u razvoju teorije tijekom svakog koraka prikupljanja podataka i analize, pisanje bilješki radi elaboriranja kategorija, specificiranja njihovih osobina, definiranja odnosa između kategorija i identificiranje pukotina, te provođenje pregleda literature nakon razvoja neovisne analize (Glaser i Strauss 1967, Glaser 1978 i Strauss 1987, prema Charmaz 2011: 5).

Slijedila sam pritom antropološki pristup koji su Marcus i Fischer sažeto opisali ovim riječima:

„Etnografija je istraživački proces u kojemu antropolog pomno motri, bilježi i uključuje se u svakodnevni život druge kulture – iskustvo koje se označava kao metoda terenskog rada – pa potom piše izvještaj o toj kulturi, naglašavajući detaljan opis. Ti izvještaji su glavni oblik u kojemu postupci terenskog rada, druga kultura te osobna i teorijska promišljanja etnografa postaju dostupni profesionalcima i ostalom čitateljstvu“ (2003: 33).

Prema Emersonu i suradnicima, etnološko terensko istraživanje podrazumijeva etnologov ulazak u društvo koje istražuje i upoznavanje s ljudima koji su u njemu te redovito i sustavno zapisivanje onoga što promatra i uči dok sudjeluje u dnevnim rutinama života onih koje istražuje (Emerson et al. 1995: 1). Moje terensko istraživanje obuhvatilo je etnografsko bilježenje sudioničkog promatranja kriket turnira i jednu kompletnu studiju slučaja nogometnog kluba, u koji sam se i učlanila. Većinu kazivača izbjeglica čije priče donosim u ovoj studiji poznavala sam duže vrijeme te bi nekima od njih, ako i kada je to trebalo, i osobno pomagala, na primjer pišući im pisma na hrvatskom jeziku namijenjena institucijama od kojih su tražili određenu pomoć ili odlazeći s njima u institucije ili druga mjesta kako bih im pomogla ostvariti pravo koje im je pripadalo. Jednog kazivača, kako je već spomenuto, spojila sam sa sportskim klubom u kojem je počeo ostvarivati značajne rezultate i izvan Hrvatske. Dugotrajnost praćenja kazivača pokazala se

bitnim za uočavanjem dinamike i mijenjanja njihova života, pa time i integracije u hrvatsko društvo.

Kod opisivanja ulaska i boravka na terenu koristila sam figuru tropa, etnografsku retoričku figuru koja je „zapravo 'literarno realistički' način oblikovanja iskustva koji pokazuje kako je iskustvo koje donosimo s terena 'osobno i locirano u osobu etnologa', kako je etnografsko istraživanje zapravo proces koji etnolog 'prati u njegovom nastajanju', odnosno kako se 'uzbudljivost i kompleksnost svakodnevnice ne može zahvatiti teorijskim modelima koji počivaju na organizacijskim strukturama, 'tipičnim' individuama, referentnim konceptima i zazivanjem kolektivnog'..." (Kondo 1990: 7-8, prema Potkonjak 2014: 68). Tijekom cijeloga razdoblja istraživanja pisala sam terenske bilješke. Kodiranje bilješki i pretvaranje bilješki u tekst bila je završna faza terenskog istraživanja. Kod prikupljanja, analize i interpretacije rezultata dobivenih na etnografskom terenu koristila sam analitičku inspiraciju definiranu kao „perspektivu koja postavlja konceptualnu imaginaciju u centar istraživačkog procesa“ (Gubrium i Holstein 2014: 35). Ona je odabrana jer „drži ključeve za razumijevanje“ istraživanoga i daje „putokaz kako se kretati tokom istraživanja“ (ibid.: 37). Osim toga, „gustim opisivanjem“ (Geertz 1998) nastojala sam dati uvide u sve što sam promatranjem i sudjelovanjem zapažala ne samo na terenu i vezano uz izbjeglice i sport, već i u interakciji s onima koje sam susretala na terenu i koji su bili važni za dobivanje šire slike o okruženju u kojima su izbjeglice igrale nogomet ili kriket.

Cilj provođenja polustrukturiranih intervjua bilo je dobiti uvid u življena izbjeglička iskustva kazivača o glavnim aspektima njihove uključenosti u sport, što je uključivalo mjesto, vrijeme, događanja, ljude, aktivnosti i predmete (Spradley 1979, prema Roulston 2010: 19). Pored intervjua s četiri osobe koje su dobile azil u Hrvatskoj, obavila sam i polustrukturirane intervjue sa sedam osoba koje nisu imale status izbjeglice (azilanta), ali su bile ključne za razumijevanje konteksta koje je istraživanje zahvaćalo.

Osim sudioničkog promatranja i provođenja polustrukturiranih intervjua, istraživanje je obuhvatilo etnografsku studiju slučaja, kao studiju koja je čvrsto utemeljena u etnografovom prisutnosti (*being there*) u vremenu i prostoru onih koje etnograf ili etnografkinja proučava, učeći iz obostranog iskustva i vlastite umještenosti (*situatedness*) unutar društvenog svijeta (Ó Riain, 2009: 303). Swanborn (2010: 13) je definirao studiju slučaja kao studiju društvenog fenomena koja se provodi unutar granica jednog društvenog sustava (kao što su ljudi, organizacije, grupe) i prirodnog konteksta u kojem se proučavani feno-

men događa, a sastoji se od promatranja fenomena unutar određenog perioda ili, alternativno, kroz naknadno prikupljanje informacija, vodeći računa o razvoju fenomena tijekom određenog vremena. Istraživač se u studiji slučaja fokusira na opis i objašnjenje društvenih procesa koji se otkrivaju između osoba koje sudjeluju u njemu: ljudi s njihovim vrijednostima, očekivanjima, mišljenjima, percepcijama, kontroverzama, odlukama, međusobnim odnosima i ponašanjem (ibid. 13). Nadalje, prema Swanbornu, istraživač obrađuje podatke vođen prvotno širokim istraživačkim pitanjem te nakon nekog vremena formuliра preciznija istraživačka pitanja, držeći jedno oko otvorenim za neočekivane aspekte procesa te suzdržavajući se od prethodno dogovorenih procedura i operacionalizacije. U studiji slučaja istraživač koristi nekoliko izvora podataka, od kojih su glavni: dostupni dokumenti, intervjui s kazivačima i promatranje sa sudjelovanjem. Moja etnografska studija slučaja obuhvatila je Nogometni klub Zagreb 041, koji je u svoje aktivnosti uključivao suvremene izbjeglice.

I, na kraju, pristup samom istraživanju, kao i pisanju ove knjige bio je (i) autoetnografski, u smislu definicije koju navode Škrbić Alempijević, Potkonjak i Rubić (2016: 90):

„Autoetnografija je istodobno pristup, proces i proizvod; to je oblik teksta te svjesno pozicioniranje osobnog iskustva u žarište istraživačkog interesa i analitičko-interpretativnog okvira. Naziv je sastavljen od riječi *auto* (sebstvo, ja, osobno iskustvo), *etno* (zajednica, skupina, kulturno iskustvo) i *grafija* (zapisati, opisati, analizirati).“

IGRAČ KRIKETA NA MEDITERANSKOM KRIKET TURNIRU

Igrač kriketa porijeklom iz Pakistana bio je prva osoba koju sam upozнала 2015. godine, kada sam počela istraživati integraciju suvremenih izbjeglica u hrvatsko društvo. Ovaj dio rada temelji se na istraživanju u čijoj je podlozi naše dugogodišnje poznanstvo i uzajamno pomaganje, nekoliko polustrukturiranih intervjuja, dok ono što je opisano u ovom poglavlju rezultati su istraživanja provedenog na određenom terenu: Međunarodnom kriket turniru održanom u svibnju 2019. godine. Istraživanje je obuhvatilo metode sudioničkog promatranja, otvorenih intervjuja s raznim sudionicima te polustrukturiranih intervjuja koje sam vodila za vrijeme turnira s kazivačem koji je dobio azil u Hrvatskoj, kao i njegovim suigračima. Glavni kazivač, mladić porijeklom iz Pakistana koji je u Hrvatskoj dobio azil, u svojoj domovini nije bio profesionalni igrač, no možda bi to i postao da nije morao, kao izbjeglica, napustiti svoju zemlju. On je u trenutku održavanja turnira imao 31 godinu, a u Hrvatskoj je pravo na azil ostvario 2015. godine. Prije opisa onoga što sam u intervjuu s njim saznala, donosim zapise s terena i informacije o kriketu koje mi je dala „zvijezda“ turnira, australski profesionalni igrač kriketa Brad Hogg.

Zapisi s terena

Mediteranski kriket turnir održavao se od 23. do 26. svibnja 2019. godine u Tučepima, na Makarskoj rivijeri. Tučepi su malo dalmatinsko mjesto na Jadranskom moru, izgrađeno na padinama Biokova. Spoj mora i kilometarske šljunčane plaže s pogledom na planinski krajolik turniru je davao jedinstvenu atmosferu kojoj su i vremenske prilike doprinosile: neočekivane i teško predvidljive izmjene sunčanih sati, pa zatim kiše i povremenog jačeg vjetrova. Moja etnografska bilježenja

dogođanja s turnira, provođenje otvorenih razgovora i polustrukturiranih intervjua, rezultirali su sljedećim uvidima.

Večer prije početka turnira, dok su se još svi okupljali, a jedina osoba koju sam znala, moj glavni kazivač, još nije bila stigla u Tučepe, sjela sam za jedan od stolova na terasi hotela „Bluesun Alga“. Taj je hotel bio informativni punkt turnira i središnje mjesto okupljanja igrača. Terasa hotela nalazila se uz otvoreni hotelski bazen, a pogled s nje otkrivao je dio šljunčane plaže, plavetnilo mora i neba te dijelove otoka Brača u daljini. Na drugim stolovima terase oko mene bile su starije osobe, turisti koji su razgovarali jedni s drugima, uglavnom na njemačkom jeziku. Njihova koža već je poprimila tamnije crvenu i svijetlije smeđu boju, za razliku od bijele boje moje kože koju je dugotrajnije izlaganje sunce čekalo tek negdje kasnije u ljeto te godine. Tada smo bili u svibnju, a misli koje su mi pale napamet, vjerojatno kao posljedica dugotrajnijeg istraživanja izbjeglica i tražitelja azila u Hrvatskoj, bile su ove: ti „zapadnjaci“, kako ih volimo zvati, došli su tu, na Jadransko more, kako bi se sunčali i „dobili boju“, kako uobičajeno govorimo kada mislimo na tamniju boju koja koža dobiva od sunčanja, dok tražitelje azila, od kojih većina tu tamniju boju kože već prirodno ima, pripadnici tih istih zapadnjaka u svojim zemljama uglavnom ne žele vidjeti. Razmišljajući o tom kontrastu poželjnosti i nepoželjnosti tamnije boje kože, odgovor koji sam sama sebi dala tada, te mirne i lijepe svibanjske večeri, na pitanje zašto je tome tako bio je ovaj: razlika je u materijalnom bogatstvu i neradom dijeljenju tog bogatstva s drugima.

Istu tu prvu večer, prije početka kriket turnira, upoznala sam se s jednim njegovim sudionikom porijeklom iz Indije, koji mi je odmah rado pokazao teren na kojemu će se kriket igrati sljedećih dana te mi je, dok smo bili na terenu, pokušavao objasniti pravila igre. No, taj je pokušaj bio bezuspješan. Teren za kriket bio je pripremljen na postojećem nogometnom terenu udaljenom nekoliko stotina metara od hotela „Bluesun alga“. Prolazeći put od hotela do terena, na plaži sam uočila grupu Indijaca, za koje sam poslije saznala da su dio tima koji je iz Indije bio došao na turnir: njih četrnaest s kojima sam se zadnjeg dana turnira i fotografirala. Na toj našoj zajedničkoj fotografiji svi su oni imali istu uniformu (sako i kravatu bordo boje i tamne hlače), osim žene koja je u timu bila zadužena za odnose s javnošću. Ona je tu zadnju večer turnira odjenula indijsku tradicionalnu haljinu, a za vrijeme našega fotografiranja, na haljinu je navukla bordo sako, isti kakav su imali i drugi igrači. Na džepu na prsima sakoa svakog člana indijskog tima bio je ugraviran amblem njihovog kriket kluba, a iz džepa je izvirala maramica bordo boje.

Sljedećeg dana, koji je bio i prvi službeni dan turnira, započela sam s upoznavanjem njegovih sudionika, što je potrajalo sve do kraja turnira. Među prvima upoznala sam Engleza koji je igrao kriket u Engleskoj i na Malti, a na turnir je došao kao predstavnik estonskog tima. Rekao mi je da u Estoniji kriket nije bio popularan, a postojalo je devet kriket timova. Na turnir u Tučepe došla je kapetanica estonskoga ženskog kriket tima, kao gledateljica i pratnja članu estonskog tima koji se natjecao na turniru. Od igrača iz Engleske saznala sam i da Vatikan ima svoj kriket klub, a na Malti (koja je površinom manja od otoka Brača, dok stanovnika ima dvadeset i sedam puta više no Brač ili više no dvostruko od Splita) bilo je devet ili deset kriket klubova.

Od drugih sudionika turnira tada sam saznala i neke informacije o kriketu u Hrvatskoj: jedan je klub bio u Zagrebu, a dva na Visu. Prije toga postojao je i klub u Splitu, no tada više nije bio aktivan. Vežu između Visa i kriketa objasnili su mi time da se na tom otoku početkom 19. stoljeća nalazila engleska pomorska baza pa su Englezi koji su dolazili u tu bazu počeli igrati kriket te tako „donijeli“ taj sport na Vis. Netko je toj informaciji dodao i da je na Visu kriket igran prije nego u Australiji, zemlji koja je danas jedna od vodećih „kriket nacija“. U vrijeme kriket turnira u Tučepima u Hrvatskoj nije postojao nacionalni kriket savez. To bi se moglo nazvati i određenim kuriozitetom jer ovaj sport koji je drugi najpopularniji sport na svijetu, a prati ga 2,5 milijarde ljudi,¹¹ u Hrvatskoj ne samo da nije popularan među hrvatskim gledateljima, već se ne nalazi niti među 84 sporta u Hrvatskoj za koje postoji registrirani nacionalni savez.¹² Zašto je tome tako, može biti predmet nekoga daljnjeg istraživanja.

Mnogi članovi australskog tima prisutni na turniru u Tučepima bili su potomci hrvatskih iseljenika. Na završnoj večeri turnira do mene je došla jedna gospođa i pitala me što ja radim na turniru. Ovo, na prvi mah neobično pitanje, postavila mi je stoga što su jedini malobrojni gledatelji turnira bili ili članovi obitelji ili prijatelji igrača, te su se uglavnom otprije poznavali. Gospođi sam objasnila da sam na turnir došla istraživati, a ona mi je zatim ukratko ispričala svoju priču. Prvo je govorila na engleskom, iako mi je odmah napomenula da govori i hrvatski, ali neku „starinsku“ verziju, kako mi je rekla, pa ju je uglavnom, kada bi došla u Hrvatsku, izbjegavala koristiti. No, ja sam

¹¹ Izvor: <https://www.worldatlas.com/articles/what-are-the-most-popular-sports-in-the-world.html>, pristupljeno 20. travnja 2021.

¹² Izvor: Hrvatski olimpijski odbor – Nacionalni sportski savezi (hoo.hr), pristupljeno 5. 2. 2021.

je potaknula da govori hrvatski i rekla joj da će mi drago biti čuti tu njezinu „starinsku“ verziju hrvatskoga jezika i dalmatinskoga dijalekta. Premda nisam bilježila taj naš kratki razgovor, jasno sam zapamtila da mi je rekla da se, što je starija (imala je oko 55 godina), sve više osjeća Hrvaticom iako je rođena u Australiji. Zapamtila sam dobro i da mi je rekla da se o njima, potomcima Hrvata u Australiji, jako malo zna, a još manje istražuje i piše. Na to sam pomislila kako je kriket nevjerojatan sport u kojemu se isprepleću slojevi migracija i životnih iskustava koje sam i prije tog susreta doživjela, prethodnih nekoliko dana na turniru u Tučepima.

Premda nisam mogla razgovarati sa svima, saznala sam da je među igračima i jedan muškarac iz Australije, star oko tridesetak godina, čiji su roditelji bili hrvatskog porijekla. On je unatrag nekoliko godina došao živjeti u Hrvatsku, no nije uspio ostvariti zadovoljavajuće uvjete za egzistenciju pa se vratio natrag u Australiju. Među igračima je bio i jedan mladić iz Splita koji je, nakon rođenja, 16 godina s roditeljima živio u Južnoafričkoj Republici i tamo počeo igrati kriket u dobi od 8 ili 9 godina. Vrativši se u Split, pronašao je kriket klub i nastavio igrati sve dok se, 11 godina kasnije (2018. godine), splitski kriket klub nije raspao jer su se, kako mi je objasnio, igrači više posvetili svojim poslovima i obiteljima. Na njegovom primjeru jasno se vidi međuovisnost migracija i sporta: migriranjem se pojedinci približavaju sportu za koji možda nisu ni čuli u svojoj zemlji porijekla, potom im taj sport postaje toliko bliskim da i odlazak u novu sredinu ili povratak u staru znači traženje načina da se ponovno bave tim sportom čiju su naviku igranja stekli u migraciji. Ovo nam pokazuje da je kriket sport u kojem uočavamo načine na koje se pojedinci snalaze unutar transnacionalnih društvenih polja (Levitt i Glick Schiller 2004).

Prvi dan turnira, na utakmici između australskog tima „Boomerang“ i hrvatskog tima „Croatia“, igrač koji nije bio dio hrvatskog tima, ali je bilo jasno da mu je materinji jezik hrvatski, vikao je: „Bravo, Pero, bravo naši!“. S njim i s nekoliko drugih sjedila sam na stolcima ispod bijelog šatora postavljena da bi nas zaštitio od kiše ili sunca, ovisno o vremenskim prilikama koje su se, u jednom danu, vrlo brzo i često mijenjale. Dok sam razgovarala s nekima od njih, iza leđa su mi dopirali glasovi igrača „Croatije“ od kojih je jedan poviknuo: „Ja sam iz Zagorja“, a drugi: „Ja sam iz Slavonije“. Okrenuvši se, opazila sam dvojicu Pakistanaca od koji je jedan bio oženjen ženom iz Zagorja, a drugi ženom iz Slavonije. Malobrojna publika, koja je, osim ispod šatora, sjedila uz teren i na tribinama igrališta, a činili su je uglavnom ili drugi igrači na turniru ili njihova rodbina i prijatelji, svoje reakcije na igru u tijeku izražavali su zviždanjem na zviždaljkama. Od zaposlenih

u hotelu saznala sam da su na završnoj večeri očekivali 80 osoba, što je bio broj ukupnih sudionika turnira. No, svi oni nisu uvijek bili i u gledalištu. Štoviše, gledatelja je prosječno po igri bilo malo – oko dva-desetak ili trideset, a ponekad bi i sami igrači, čiji bi tim upravo igrao na terenu, hodali okolo, ne prateći igru koja je bila u tijeku, ili bi pili kavu u obližnjem kafiću.

Igrati za hrvatsku reprezentaciju na ovom turniru nije nužno značilo imati hrvatsko državljanstvo i općeniti je moj zaključak s turnira bio taj da nitko na turniru niti u jednom trenutku nije pokazivao znakove nacionalne pripadnosti ili ponosa vezanog uz pripadanje određenoj naciji, kakve znamo vidati, na primjer, na međunarodnim nogometnim turnirima. Jedan od razgovora uz teren dok je jedan od timova na njemu igrao kriket, vodila sam s Bradom Hoggom. On je, kao bivši profesionalni australski igrač kriketa, bio „zvijezda“ turnira. Rekao mi je da je u doba engleskoga kolonijalizma kriket bio način kako su se Englezi htjeli približiti lokalnoj zajednici u zemljama koje su osvajali. Učili su lokalno stanovništvo igrati kriket. Time bismo mogli reći da se radilo o nekoj vrsti integracije u društvo, ali ne iz današnje perspektive migranta od kojega se očekuje integracija u društvo u koje dolazi, već iz perspektive kolonizatora: stranac koji je došao u neku zemlju kako bi njome vladao, želi postati prihvaćeni član te zajednice na način da tu zajednicu i društvo uči sportu koju donosi iz svoje zemlje. Integracija je to koja, uostalom, podsjeća na harmonizaciju zakona koju je Republika Hrvatska trebala provesti kako bi ušla u Europsku uniju: mnogi su tada stranci, „zapadnjaci“ dolazili pod egidom EU birokracije i takozvane „tehničke pomoći“ Republici Hrvatskoj (RH), zarađujući između 500 i 900 eura dnevno,¹³ kako bi pomogli integrirati hrvatski zakonodavni i administrativni aparat u onaj europski. Ti stranci nisu učili hrvatski jezik, u Hrvatskoj su živjeli od nekoliko mjeseci do nekoliko godina, a njihovu integraciju u društvo nitko nije zahtijevao niti se uopće postavljalo pitanje trebaju li se oni integrirati u lokalno društvo. To je bila tzv. migracija visokoobrazovanih, no u svojoj biti, ako se vratimo na engleske kolonizatore koji su Indijce učili kriketu, radilo se upravo o jednom od načina kako integrirati sustav u koji si došao u svoj sustav, onaj iz kojega si došao, kako bi, među ostalim razlozima, bilo i manje očito to da si u taj drugi sustav koji nije tvoj došao samo ili uglavnom zbog vlastitih interesa.

¹³ Budući da sam dugi niz godina (od 2008. do 2016.) intenzivno radila u sustavu provedbe EU projekata, s navedenim podacima i iznosima svakodnevno sam se susretala i svjedočila praksi provedbe EU projekata „tehničke pomoći“ čije su novčane vrijednosti iznosile uglavnom milijun i više eura.

No, da se vratimo opisu kriket utakmica s turnira u Tučepima. Na terenu sam susrela one koje sam već poznavala, ali i one koje nisam, a igrali su za hrvatski tim. To su bila dva već spomenuta Pakistanca: jednog sam već poznavala (preko kazivača izbjeglice), bio je oženjen Hrvaticom i uvijek kada bih ga susrela kritizirao bi hrvatski sustav. Drugog Pakistanca nisam poznavala, a na turniru sam saznala da je živio u Slavoniji i radio za Ministarstvo unutarnjih poslova RH kao prevoditelj. Upoznala sam i trećeg mladića porijeklom iz Pakistana, završio je bio studij medicine u Zagrebu i živio između Njemačke i Zagreba.

Kada bih pogledala teren, vidjela bih igrače koji su imali štitnicima zaštićene određene dijelove tijela jer je kriket lopta bila mala, ali teška. Oni koji su na terenu imali ulogu udarača posebno su bili opremljeni štitnicima za koljena, potkoljenice i natkoljenice te spolovilo, na rukama su im bile posebne rukavice, a na glavi kacige s mrežicama ispred lica. Neki igrači (koji na terenu nisu bili udarači) igrali su s kapama na glavi, drugi su imali i sunčane naočale na nosu (pogotovo kada bi sijalo sunce), a Brad Hogg je igrao s bijelim šešikom na glavi. Osim igrača, na terenu su bili i suci (na engleskom je njihov naziv *umpires*), obučeni u plave majice kratkih rukava (dezen jednog rukava imao je crveno-bijele kockice), crne hlače, a na glavi su im bili bijeli šeširi. Sudac iz Švicarske, a porijeklom Englez, rekao mi je da je njemu kriket pomogao u integraciji u švicarsko društvo: preko kriketa upoznao je nove ljude koji su mu pomagali rješavati probleme što ih je imao kada je, nekoliko godina prije, bio došao živjeti u Švicarsku.

Referirajući se na kriket i integraciju migranata kroz sport, Englez koji je na turniru igrao za hrvatski tim, a živio je u Engleskoj („veza“ da igra za hrvatski tim bila je njegov brat koji je živio u Hrvatskoj), rekao mi je nešto iz svog iskustva: u dijelu Engleske u kojemu on živi subotom kriket igraju svi zajedno, dok ga nedjeljom Indijci koji tamo žive igraju samo između sebe.

Na kraju drugog dana turnira, ekipa igrača iz Katara (koju su činili i igrači porijeklom iz Pakistana i Indije) poklanjala je kriket lopte djeci iz Tučepa koja su došla na susjedni teniski teren. Pokazali su djeci i kako se palicom udara kriket lopta, a palicu sa svojim potpisima poklonili su djevojčici koja se pokazala kao najbolja udaračica nakon te kratke lekcije kriketa. Djevojčica, stara oko deset godina, nije imala šaku desne ruke, a pohvalila nam se svima da je, među djecom svoje dobi, bila prvakinja u Hrvatskoj u tenisu i skijanju.

Zadnji dan turnira sjedila sam na stolcima postavljenima na travnjak pokraj terena na kojemu se igrao kriket, zajedno s petoricom igrača hrvatskog tima koji su mi tada već postali dobri poznanici s kojima sam

se mogla i šaliti. U mojoj neprestanoj potrebi da ih ispitujem, ovaj put su sami rekli ono što su mislili da me zanima. Ono što su rekli i s čim su se sva petorica njih složila, uključujući i igrač, moj glavni kazivač koji je bio i razlog mog dolaska na turnir, bilo je to da oni u svom kriket klubu brinu jedni o drugima. Na to je jedan od njih dodao i ovo: „Kriket je dobar i zato jer boraviš na svježem zraku i odmaraš se od svakodnevice“. Tu lakoću življenja čiji ti osjećaj daje kriket makar ga i ne igrao i sama sam taj dan osjetila sjedeći s njima na prostoru uz teren na kojem su drugi igrali kriket, a oni čekali svoj red da se uključe u igru.

O kriketu s Bradom Hoggom

Australski profesionalni igrač kriketa, Brad Hogg, pozvan je na turnir u Tučepima ne samo iz promotivnih pobuda organizatora turnira, već je tamo bio i neka vrsta motivacije igračima za vrijeme održavanja turnira. Znala bih ga i vidati tih dana kako se sam snima za svoje društvene internetske mreže, na popularnoj plaži Makarske rivijere: iza njega je bila prekrasna morska panorama, a on bi svojim pratiteljima na Twiterru i Facebooku pričao priče o kriketu i komentirao događanja koja su se tada odvijala uoči Svjetskog kriket kupa što se održavao u Engleskoj i Walesu od 30. svibnja do 14. srpnja 2019. godine.

Brada Hogga zamolila sam za kraći intervju i odmah mu dala do znanja ono što me je zbunjivalo: kada sam prvi dan zamolila neke od kriket igrača da mi objasne pravila igre, nisu uspjeli. To jest, ispalo je prvo da ja ne mogu shvatiti igru, no onda sam shvatila da netko tko igra kriket ne treba nužno znati i objasniti tu igru laicima. Zato sam odmah Bradu Hoggu postavila sljedeće pitanje: kako bi objasnio kriket onima koji uopće ne poznaju tu igru, ali koji vole gledati nogomet, na primjer? Na to je Hogg odgovorio da se kriket može usporediti s bejzbolom, što mi i dalje nije davalo jasan odgovor, ali nisam ga prekidalala u objašnjenju koje je dao. No, nakon transkripcije intervju s njim, postalo mi je jasno zašto mi njegovo objašnjenje i dalje nije davalo jasno shvaćanje pravila igre – to je bilo i zbog stručnih engleskih izraza za koje nemamo adekvatne hrvatske riječi. Stoga sam naknadno pretražila internet i mrežne stranice na hrvatskom jeziku koje bi bile jasnije. No, najjasniji kratak opis igre našla sam u kućnoj biblioteci, tj. u *Enciklopediji Leksikografskog zavoda* u kojoj piše sljedeće:

„Igraju dvije strane sa po 11 igrača. Utakmice prema dogovoru traju i više dana zaredom. Tvrdu lopticu bacaju igrači jedne strane u rešetkasta vrata 75 cm visoka, a igrači druge strane brane

rešetku, odbijajući loptu što dalje udarcem tvrde i široke palice. Najbolja je ona strana koja uspije više puta pretrčati razmak od 20 metara od jednih do drugih vrata" (1967: 648).

Objašnjenje koje mi je dao Brad Hogg, uspoređujući kriket i nogomet, je ovo:

„Ako uspoređuješ s nogometom, onda i tu imaš svoju obranu, koja nastoji zaustaviti napadače da ti zadaju pogodak (gol). Bacač je tvoja obrana, on nastoji izbaciti van udarača i spriječiti ga da postigne bod. Udarač se oslanja na napadača koji nastoji proći kroz obranu i staviti pritisak na golmana. Dakle, bacač je poput golmana koji brani postizanje pogotka, a udarač je napadač koji nastoji postići pogodak sa što je moguće više trčanja. Mislim da je to za one koji gledaju nogomet najjednostavnije objašnjenje.“

No, kako pravila kriketa i nisu bila fokus mog istraživanja, od Brada Hoggja htjela sam radije saznati više o tome kako je postao profesionalni igrač. Rekao mi je da je „čim je prohodao, imao palicu i loptu u ruci“. Dolazio je iz sportske obitelji: majka mu je dobro igrala hokej, a otac je bio dobar u raznim sportovima, uključujući kriket. Odrastao je na farmi u Australiji i tek kada je dobio priliku otići živjeti u Perth i igrati kriket, otac ga je ohrabrio jer je uočio njegovu strast za tim sportom. Prije odlaska u Perth, satima bi udarao i bacaio lopte vježbajući kriket kod svoje bake koja je u dvorištu imala teniski teren. Vježbao je s loptama za kriket, iako me je podučio da se kriket može naučiti i s tenisom lopticom, kao i bilo kojom drugom (sličnom) vrstom lopti, napominjući da mnogi Zapadnoindijci uče kriket upravo s teniskim loptama. Na moje pitanje zašto ne uče s pravim, kriket loptama, odgovorio je da je to stoga što mnogi počinju igrati kriket na ulicama, a to znači da ne mogu igrati s teškom loptom, kakva je lopta za kriket, jer bi razbili mnoge prozore. Tada je netko sa strane, tko je slušao naš razgovor, dodao: „Počinješ igrati na ulici s teniskom loptom koju omotaš vrpcom, T- loptom" (na engleskom: T-ball).

Nastavljajući razgovor s Bradom Hoggom, htjela sam od njega čuti i što smatra važnim za onoga koji bi se profesionalno htio baviti tim sportom. Na to mi je odgovorio:

„Bilo koji sport da igraš, važno je steći otpornost. Kada si poražen, dići se i suočiti se sa svojim demonima. Dakle, biti iskren prema sebi [...] I kada dođeš do određene razine, sve dalje posta-

je stvar psihe. Recimo da imaš loš dan – sve je to na psihičkoj razini. Radi se o tome da brzo učiš iz svojih grešaka i da si siguran da ćeš u sljedećem natjecanju, ako dođe do istog scenarija, biti bolji. Za mene je sport više test karaktera nego pobjeđivanje ili gubljenje. Bilo da pobjeđuješ ili gubiš, za mene je svatko tko dođe do vrhunske razine pobjednik jer je iz svoje sposobnosti izvukao najbolje. A kada se nađeš u teškom natjecanju, jedina razlika između dobitka i gubitka je u jednom trenutku. I ti si na njega fokusiran, u tom mjestu u kojem ništa ne može slomiti tvoju mentalnu snagu. Ali ako imaš i najmanju nesreću, najmanje odvlačenje pažnje u tom fokusu, kada bi mogao misliti previše naprijed, ono što bi u nogometu rekli: mogao bi promašiti udarac jer se već vidiš kako zabijaš gol, a ne kako izvršavaš ono što trebaš u sadašnjem trenutku. Ili bi mogao imati loptu i udaraš kako bi zabio gol, a odjednom u zadnjem dijelu mozga počneš razmišljati o tom голу prije kojeg si promašio i odjednom postaješ nervozan i ne udariš loptu kako treba. I to je potpuno isto u kriketu. Možeš igrati stvarno dobro i onda postaneš previše samopouzdan pa to postaje distrakcija koja uzrokuje tvoj pad u tom sljedećem trenutku igre. Sve je u fokusiranosti i sprječavanju da distrakcije dođu i sprječavaju te. Ako gledaš kriket, bacač baca, udarač udara, čim je lopta bačena zaboraviš na nju, opustiš se i ne misliš na nju sve dok opet ne dođe tvoj red za bacanjem sljedeće lopte i tada je trenutak kada se fokusiraš samo na tu loptu. Fokusiraš se na ono što trebaš učiniti.“

Na moj komentar da to vrijedi i za sve druge stvari u životu, potvrdio je i dodao:

„Ako pogledaš na život, život znači otpornost. Općenito, ljudi koji uspijevaju su oni koji samo uče i nastavljaju učiti i ne daju da ih neuspjesi obeshrabre.“

Dodao je na cijelu tu priču o životu, a koja se odnosi i na sport, da je „tih pet ili deset sekundi uspjeha“ rezultat teškog rada koji im prethode, a u „tih deset sekundi veselja na kraju slaviš sav svoj znoj i suze koje su im prethodile“.

Brad Hogg, saznala sam dalje iz razgovora s njim, počeo je profesionalno igrati kriket u dobi od 23 godine, a s 24 godine (mislio je, nije bio siguran) prvi puta je igrao kriket za nacionalni tim Australije. Potom je sedam godina bio izvan tog sporta, da bi mu se vratio u svojim tridesetima. „Nikada nisam odustao od sna“, rekao je, no dodao i sljedeće:

„Ali stvar je u tome da ako pogledate bilo koje groblje sportaša, na jednog sportaša koji je od sporta dobro živio dolazi vjerojatno njih tisuću koji nisu uspjeli ostvariti dobar život kroz sport. Vjerojatno je isto i s glazbenicima... Dakle, kada se opisuje uspjeh, neki su ga imali, ali nisu uspjeli izvući najbolje iz svojih sposobnosti. To je za mene uspjeh: izvući najbolje iz svojih sposobnosti.“

Ovakva se razmišljanja o sportu i uspjehu kroz sport – uspjehu koji ti valorizira društvo u kojemu živiš, odnosno igraš sport – mogu povezati s temom integracije izbjeglica u društvo kroz slučajeve koji nisu izravno vezani uz protagoniste ove studije. Naime, sve izbjeglice koje sam u mom istraživanju susretala bavile su se sportom rekreativno, a ne profesionalno, u smislu da zarađuju od sporta za život (ili ostvaruju ekonomsku integraciju, usp. Penninx i Garcés-Mascareñas 2016). No, primjer profesionalnog igrača nogometa susrela sam istražujući u Grčkoj, u okviru UEFA-inog projekta koji sam provodila u 2019. godini. Premda nije tema ove studije, smatram bitnim za istaknuti da se, u slučaju izbjeglice kojega sam intervjuirala u Ateni, život značajno promijenio na bolje nakon što je dobio azil, a od nacionalnog saveza dozvolu za igranje nogometa za lokalni klub te kada je počeo igrati na utakmicama toga lokalnog kluba. Preko noći je postao lokalnom „zviždjom“ i istican je u lokalnim medijima kao dobar primjer kako izbjeglica uspješno igra nogomet u jednom grčkom drugoligaškom timu. Jedan drugi primjer onaj je svjetski poznatoga nogometaša Zlatana Ibrahimovića. Iz dokumentarnog filma snimljenoga o njemu¹⁴ jasno je kako se percepcija o njemu promijenila kada je postao uspješnim u utakmicama koje je igrao za „Ajax“, a dok se nije dokazao u smislu da ga šire mase ljudi prihvaćaju, bio je samo jedan „svojeoglavi“ igrač kojemu su treneri i druge osobe iza kulisa stadiona dijelile lekcije o lijepom ponašanju. Spominjanje ovakvih slučajeva otvara mnoga pitanja, no ona izlaze izvan okvira ove studije, a svakako bi na njih neka daljnja istraživanja mogla dati preciznije odgovore, pa i na pitanje možemo li se složiti s Hoggom i njegovim zaključcima vezanim uz sliku o groblju sportaša.

U našem polustrukturiranom intervjuu Brad Hogg je spomenuo i zelenu kapu zvanu „the baggy green“. Radi se o kapi koja za kriket u Australiji znači nešto „poput ikone“, rekao je Hogg, dodajući: „To je jedna od najvažnijih stvari koje Australija ima, tako da, ako imaš *baggy*

¹⁴ *Den Unge Zlatan* – dokumentarni film iz 2016. g. nastao u švedsko-nizozemskotalijanskoj koprodukciji.

green kapu, to je jedna od najposebnijih stvari koju uopće možeš imati. Jedno je vrijeme i kapetan australskog kriket tima slovio kao važnija osoba od predsjednika vlade". Pitajući ga kada je to vrijeme bilo, pojasnio je da se radilo o vremenu prije petnaestak godina.

Na pitanje zašto kriket nije toliko popularan u kontinentalnoj Europi, odgovorio je ovo

„Pa to je engleska igra [na što se nasmijao, op. a.]. Vjerojatno stoga jer ovdje imate male terene za igranje. Možda zbog toga, no postoji i puno volontera koji nastoje promovirati igru u Europi i vidimo porast zanimanja za kriket širom Europe. Timovi kao što su nizozemski igrali su kriket na Svjetskom prvenstvu, a mislim i da se Njemačka ponovno budi u kriketu. Dakle, radi se samo o tome da je potrebna prava infrastruktura za kriket.“

Na pitanje koji su nacionalni timovi i igrači danas najpopularniji u kriketu, Brad Hogg mi je dao sljedeće podatke. Od zemalja, u 2018. godini za njega su najpoznatiji odnosno najbolji bili: Indija, Engleska, Australija, Pakistan, Južnoafrička Republika. „Svi oni vole igru“, objasnio je, dodavši: „tu su i Karibi, a i Irska se pridružila“. Od najboljih igrača kriketa današnjice naveo je Virata Kohlija iz Indije, Pata Cumminsa iz Australije, Joea Roota iz Engleske te Kanea Williamsona iz Novog Zelanda, pojasnivši da je i Novi Zeland bio među vrhunskih deset nacionalnih kriket timova u svijetu.

Igrač kriketa

Nakon opisa onoga što sam, intervjuirajući i razgovarajući s više osoba te sudjelujući u promatranju Međunarodnog kriket turnira u Tučepima istražila o kriketu, izlažem saznanja koja sam dobila od osobe zbog koje sam uopće i počela pratiti kriket te došla na turnir: igrača koji je izbjegao iz Pakistana zbog vjerskih problema koje je tamo imao i koji je u Hrvatskoj dobio azil. U polustrukturiranom intervjuu kojega smo vodili u Tučepima za vrijeme održavanja turnira fokus nam je bio izričito na njegovom iskustvu s igranjem kriketa, a ne i razlozima njegova bijega iz domovine niti onoga što mu se, izvan kriketa, događalo u Hrvatskoj, ali i Grčkoj, gdje je neko vrijeme bio živio prije dolaska u Hrvatsku.

Kriket je počeo igrati u dobi od osam godina, a u vrijeme našeg intervjuja imao je 31 godinu. Dok je bio u Pakistanu, igrao je kriket skoro pa profesionalno, a to znači da je igrao za tim njihove Nacionalne

banke, kako je rekao. Premda je bio dobar, zbog vjerskih razloga nije imao šanse napredovati i ući u nacionalni tim, objašnjavajući da je u Pakistanu bilo vrlo teško i uglavnom nemoguće napredovati u kriketu, u smislu ulaska u najjače nacionalne timove, ukoliko nisi bio muslimanske vjeroispovijesti. Kriket je počeo igrati na ulici, zajedno s drugom djecom. Uzeli bi lopticu za tenis, prekrili je trakom i igrali bi s njom, usput razbijajući i prozore. Oblagali bi ljepljivu traku oko teniske loptice jer bi inače za kriket takva, teniska lopta bila prelagana. Kada bi je obložio trakom, postala je teža i mogao si je bacati daleko. Nisu imali ni prave palice za kriket već su koristili ono što je nazvao „stolnim palicama“ koje su bile poput onih za kriket, ali puno lakše. Igrao bi kriket svakodnevno, a počeo je tako što je prvo gledao svojega starijeg brata i njegove prijatelje kako igraju te ih jednoga dana pitao da li može i on s njima igrati. U početku mu je brat danima davao negativan odgovor, objašnjavajući da je premlad, no onda mu je jedan dan, nakon dugog vremena, sam predložio: „Idemo danas igrati kriket“. I tada je započela njegovo putovanje s kriketom, kako je to nazvao, dodajući da je bio stvarno dobar igrač. Već u dobi od 13 godina postao je dobar, a prvom kriket klubu pridružio se kada je imao 15 godina i tada je potpisao ugovor za Nacionalnu banku, koja je imala jedan od najboljih timova i podržavala je mlade igrače, osiguravajući im opremu i organizirajući ih u ekipu koju je vodio profesionalni trener. Pojasnio mi je i da je u Pakistanu bilo puno kriket terena, na što se nadovezala i priča da su izbjeglice iz Afganistana koje su boravile u Pakistanu naučile kriket te su igru, nakon povratka u Afganistan, prenijele u svoju zemlju.

U vrijeme kada je počeo igrati kriket za navedeni klub, igrao ga je svaki dan i to mu je, uz školu, bilo jedino što je tada radio. Onda je s 18 godina otišao u Dubai gdje je kriket igrao oko šest mjeseci, pa je zbog kriketa putovao i na nekoliko dana na turnire u Sri Lanku, Indiju, Bangladeš, Iran. Bio je stvarno dobar, rekao mi je. I na turniru u Tučepima bio je ponosan kada je jedan od organizatora turnira rekao Brad Hoggu za njega da je on bio jako dobar igrač. U vrijeme održavanja turnira u Tučepima sa zagrebačkim timom nije skoro dvije godine igrao i bio je na početku turnira razočaran svojom igrom, no na dan intervjuja, kada se turnir bližio kraju, osjećao se dobro i shvaćao je da „ako želiš dobro igrati, moraš trenirati“. Budući da je u to vrijeme radio kao kuhar u restoranu na jednom otoku na Jadranskom moru, bilo mu je nemoguće odlaziti u Zagreb i trenirati kriket. No, nadao se da će sve svoje slobodne dane moći posvetiti kriketu.

Kada je igrao kriket u Dubaiju, htio je ostati tamo i igrati za Ujedinjene Arapske Emirate, no zbog religijskih razloga to nije bilo moguće. Kako je rekao, nije imao nikakvu šansu. Nakon toga je putovao u druge spo-

menute zemlje i nadao se da će jednoga dana postati veliki igrač. No, život ga je odveo drugim putem. Na to sam mu rekla da sam upravo na turniru na kojemu smo razgovarali čula da kriket igraju i stariji od 70 godina, koji imaju svoje timove. Kazivač je odgovorio da je, dva dana prije našeg razgovora, kada se osjećao nezadovoljno jer nije dobro igrao kriket i mislio je da će napustiti igranje kriketa, s jednim od suigrača vodio sljedeći razgovor:

„Koliko imaš godina?’ Rekao sam 30. On mi je odgovorio da on ima 57 i još: ‘Ne napuštaj kriket, čovječe, dobar si. Ako ne igraš dobro u jednoj ligi, u drugoj ćeš igrati dobro’. I kada sam drugima govorio da je to moja zadnja liga u kojoj igram, rekli su mi da ne smijem odustati od kriketa, već samo da se trebam fokusirati. Onda sam odlučio da ću opet igrati.”

Ja sam mu na to odgovorila ono što mi je Brad Hogg rekao o uspjehu u kriketu i ohrabrila ga da ustraje u igranju kriketa. On mi je potom rekao da će mi pokazati nešto i rekao kako ga je Brad Hogg taj dan inspirirao. Na mobitelu je kazivač pokrenuo kratki video, snimljen na turniru, gdje je jedan od igrača djeci iz Tučepa koja su se bila okupila na terenu objašnjavao tko je Brad Hogg. Budući da ga djeca nisu poznavala, taj je sudionik turnira rekao: „To je Cristiano Ronaldo kriketa”. Potom mi je kazivač objasnio da je Hogg tada više od sat vremena djeci objašnjavao što je kriket i kako se igra. Govorio je na engleskom, a to što je govorio djeci je na hrvatski prevodio jedan od igrača kojemu je hrvatski jezik bio materinji, a živio je u Australiji. Moj je sugovornik napomenuo i da je djeci Brad Hogg poklonio kriket palicu te, nakon što smo pogledali video, rekao mi je i ovo:

„Vidiš, to su stvarno dobri ljudi. A on me je [misleći na Brada Hogg, op. a.] opet inspirirao. Bio sam stvarno tužan, rekao sam: OK, gotov sam [s kriketom, op. a.], a onda sam vidio njega koji ima 47 ili 48 godina sada i još uvijek ovdje igra kriket. On mi daje nadu. Igrat ću i nastaviti ću dalje, neću odustati od kriketa.”

Vratili smo se u razgovoru na životni put mog sugovornika. Prije no što je došao u Hrvatsku, neko je vrijeme živio u Grčkoj. Tamo je igrao kriket gotovo godinu i pol, zajedno s drugim igračima porijeklom iz Pakistana, Sri Lanke i Afganistana. Igrali bi kriket svakoga vikenda, subotom i nedjeljom. Prisjetio se da je u Grčkoj zbog kriketa čak i dobio posao:

„Jedan dan sjedio sam s mojim prijateljem vani i vidio četvoricu ili petoricu muškaraca koji su prolazili noseći kriket palicu i loptu. Zaustavio sam ih i pitao: 'Oprostite, gdje igrate kriket?'. Odgovorili su mi: 'Igraš li ti kriket?'. Rekao sam da igram ponekad, nisam im htio otkriti da sam stvarno dobar. I tako su me povelili sa sobom.“

Na pitanje jesu li to bili lokalni ljudi, Grci, odgovorio mi je da nisu, da su bili Pakistanci i nastavio:

„Stvarno im se sviđalo kako igram kriket jer sam stvarno dobro igrao. A jedan od njih, koji je držao mali restoran, pitao me: 'Radiš li negdje?', na što sam odgovorio da ne radim. Onda me je on zaposlio. I to je bilo, znaš, kao da mi je kriket dao posao. Zbog kriketa sam dobio posao. Bio sam sretan, na neki način kriket mi je pomogao povezati se s tim ljudima, a ti ljudi su mi pomogli nastaviti moje putovanje, moj život, dobiti taj posao. I ovdje, u Zagrebu, kada sam došao tu, pitao sam ljude [za kriket, op. a.], ali nitko mi nije pomogao. Jedan dan sreo sam tebe i rekla si mi da... ti si samo našla telefonski broj i nazvala ih, dala si mi njihov broj i ja sam onda sreo Ivana i Paula i moje je putovanje ovdje započelo.“

Uz ovu posljednju izjavu kazivača pojasnila bih da mi je, kada smo u jednom od naših susreta 2015. godine u razgovoru došli do kriketa, kazivač rekao da bi igrao kriket, ali nitko mu nije mogao (ili htio, mislio je) pomoći naći klub u kojemu bi ga mogao igrati. Moja je reakcija bila ta da mu pokušam pomoći te sam preko interneta našla informaciju o zagrebačkom kriket klubu i kontaktu osobe iz tog kluba. Nazvala sam tu osobu (Paula, kojega spominje kazivač) te se tako ostvario kontakt između kazivača i kriket kluba.

Moj se sugovornik u Tučepima prisjetio i da je počeo za taj zagrebački klub, koji se zvao „Hrvatski sokol“, igrati u srpnju 2015. godine i da je često putovao s njima na kriket turnire koji su se održavali u Hrvatskoj, Sloveniji i Austriji. Ukupno je igrao na skoro 15 turnira s njima i osvojio četiri trofeja: jedan na Balkan Bashu, dva na turniru u Trogiru i jedan trofej na turniru u Visu. Dok nije počeo igrati kriket u Zagrebu rekao mi je da se osjećao usamljenim, a „sada [u trenutku našeg razgovora, op. a.] zbog kriketa poznajem skoro 200 ili 300 ljudi“, objašnjavajući da svi ti turniri na kojima je sudjelovao igrajući sa zagrebačkim kriket klubom privuku po pedesetak i više ljudi. Dodao je:

„Stekao sam stvarno dobre prijatelje zbog kriketa. Ti me ljudi tretiraju kao brata, znaš. Vole me, grle me, poput obitelji su mi. Svi me vole, poštuju me, baš kao obitelj su mi.“

Na pitanje pomažu li mu suigrači kada mu je nešto potrebno, odgovorio mi je:

„Uvijek mi pomažu. Pitaju me treba li mi što, brinu o meni.“
i dodao:

„Kriket me povezuje s puno ljudi, kriket mi daje nadu, daje mi ljubav, daje mi prijateljstvo. Sve mi daje.... Kriket mi je dao ovo prekrasno mjesto [mислеći pritom na Tučepe i ono što nas je okruživalo: ugodna terasa s pogledom na more, na kojoj smo sjedili i razgovarali, op. a.]. Da nisu organizirali ovu ligu, nikada ne bih došao vidjeti Tučepe. Dakle, gledam ovo prekrasno mjesto i posljednja četiri dana osjećam se kao u raju, stvarno. Bio sam tužan jer smo izgubili, ali nema veze.“

Na to sam komentirala da ponekad i gubimo, ne možemo uvijek pobjeđivati, na što se on složio. Pitala sam kazivača i da mi objasni kakve je osjećaje imao dok je igrao kriket, odnosno što je to bilo u kriketu što je on volio i zbog čega ga je igrao toliko dugo. Rekao je:

„Kriket je za mene poput ovisnosti. Na primjer, ovdje u Hrvatskoj ljudi mogu umrijeti za nogomet; za Dinamo, Hajduk, ponekad polude. Ako ih pitaš zašto to čine, nemaju nijednu riječ objašnjenja. Kriket je moj život. Ali nemam nijednu određenu riječ za to. To je kao... [razmišlja, op. a.] osjećam energiju, osjećam se ponosno, osjećam se... jakim... Jednog dana želim to što radi on, Brad Hogg, možda ću jednog dana i ja nekoga podučavati u kriketu.“

Dodao je da je prije dva dana možda i htio napustiti kriket, no sada je mislio da će ga igrati „sve do smrti“. Dodao je i da se bio ozlijedio, lopta ga je u igri udarila u ruku, što je, imajući u vidu težinu kriket loptice, bilo vrlo bolno i otežavalo mu daljnje igranje. Stavljao je na ruku leda i obloge, sljedeće se jutro probudio s bolovima, no vjerovao je da ipak može nastaviti igrati.

Potičući ga da se prisjeti još nekih događaja ili osjećanja vezanih uz kriket, rekao mi je sljedeće. „Vidiš ove majice“, misleći na majicu koju je nosio, bila je crvene boje, na leđima je pisalo „Croatia“ i broj 7, a dezen jednog rukava bile su crveno-bijele kockice. Takav rukav imali su

i svi drugi igrači, drugih timova, kao i spomenuti suci, čime je onaj tko je smislio njihov dizajn htio sugerirati na to da se turnir igra u Hrvatskoj.

„Kada hodamo, ljudi to vide, naš Hrvatski sokol kriket tim. I vide nas, a ja se osjećam ponosno, kažu mi da sam član hrvatskog kriket tima. I ja se onda osjećam ponosno, i nemam drugu riječ za taj osjećaj. Ljudi te gledaju na način da te poštuju. Osjećam se ponosno kada ljudi vide da igram kriket, igram za Hrvatsku. Osjećam se jak, osjećam se dobro. Bilo mi je teško u životu, ali to je sada prošlo. A ovi ljudi, oni su mi pružili dobrodošlicu kao da smo obitelj... Zahvaljujući kriketu sreo sam sve te ljude i oni su mi sada poput obitelji... To me je ojačalo, dalo mi pouzdanje, daje mi energiju, pozitivnu energiju, znaš...”

Premda je njegovo referiranje na važnost kriketa koji mu je donio novu obitelj već spomenuto, ono je toliko bitno da to ponavljanje koje se dogodilo za našeg intervjuja najbolje govori o ulozi sporta u integranju u novu zemlju u koju je bio došao kao izbjeglica iz svoje zemlje. Sport pojedincima omogućuje stvaranje novih društvenih veza, a u ovom slučaju te se nove zajednice poistovjećuju s obiteljskim jer se za izbjeglicu koji u novoj zemlji živi sam prijateljski odnos kakav služi kao zamjena za obitelj može okarakterizirati i kao najveći stupanj bliskosti koju sport može stvoriti u nekoj zajednici. Da bi do toga došlo, iz ovog slučaja se vidi, nužno je da pojedinac koji ulazi u sportsku zajednicu bude primljen kao netko kome su drugi članovi zajednice spremni pomoći, koga podupiru, pomažu i prihvaćaju ga.

Dalje mi je rekao i da su ga na poslu koji je radio, kao kuhar u restoranu, kolege cijenile jer je igrao kriket, a poslodavac mu je i prethodni mjesec dao slobodne dane, kada je išao igrati kriket na Visu. Dobio je slobodno i za vrijeme turnira na kojemu smo oboje sudjelovali. Premda je za tog poslodavca počeo raditi nedavno, on ga je poštivao, kako mi je rekao, pokazujući to time što mu je odobrio slobodne dane za igranje kriketa. Zbog toga je kazivač bio ponosan. Dodao je i ovo: „Ako si sportaš, ljudi ti pomažu i odaju ti poštovanje. A mene ljudi tamo [gdje radi, op. a.] poštuju.”

Vratili smo se u razgovoru na samu igru i spomenula sam mu da nisam ništa razumjela kada sam prvi puta gledala njega kako igra u Zagrebu, a on mi je na to odgovorio:

„Da, to nije kao nogomet, igrač nogom, loptom i golom i svi razumiju. Ne, kriket je igra bogova. U Indiji ljudi govore da je kriket stvorio Bog.”

Na to sam dodala da mi je njegov suigrač, koji je živio u Zagrebu, a porijeklom bio Englez, rekao da je u Indiji krava sveta životinja, no u Indiji su loptu za kriket radili od kravlje kože. Kazivač mi je o tome rekao svoje mišljenje:

„Da, oni doživljavaju kriket kao religiju, mogli bi umrijeti za kriket, ljudi lude zbog kriketa. Tamo jednu utakmicu gleda po 19.000 ljudi. Vidjela si njihov tim [mislio je na Indijce koji su igrali na turniru, op. a.], bili su jako ponosni, bili su i jaki, stvarno su dobro igrali i svatko od njih je bio ponosan. Borili su se za kriket. Znači, kriket je takav, to je poput religije.“

Na to sam mu odgovorila da sam i ja sama na turniru osjetila dobre vibracije kojima su zračili svi sudionici, s čime se složio i moj sugovornik, dodajući: „Dobre vibracije, da. Taj indijski tim i katarski tim i australski tim, potrošili su puno novca kako bi došli ovdje i samo igrali kriket“, a ja sam dodala: „Na turniru kojega nitko od lokalne publike ne gleda, ali nema veze“. I on se složio s mojim komentarom da nema veze što nema gledatelja. Pitala sam ga što je mislio o katarskom timu, a on me je odmah na to upitao: „Jesi vidjela? Oni su promovirali kriket u Hrvatskoj! To je dobra stvar“. I na to nastavio:

„I ti si danas upoznala toliko ljudi, a koga si znala otprije? Prije četiri dana došla si tu i svi su ti prišli, sjeli kraj tebe, pitali te kako si. Možda su mislili da ti znaš nešto o kriketu, ali ti nisi znala i oni su ti pokušavali objasniti. Kriket je, znaš, igra džentlmena. Ljudi su vrlo uglađeni, ljubazni.“

Tada sam se prisjetila da su neki sudionici turnira u jednom trenutku bili ljuti na indijski tim jer su, prema njihovom mišljenju, u jednom dijelu igre postupili bezobrazno, što nije bilo u duhu kriketa. Na to je moj kazivač rekao ovo:

„Svi su bili ljuti. Kriket je igra džentlmena, poštovanja. I ja sam danas bio neotesan, bilo mi je teško igrati kriket, rekao sam *jebemu*, na što je sudac reagirao i rekao mi da ne trebam vikati. Odgovorio sam mu da mi je teško, a on je došao do mene i rekao: 'U redu, no ljudi sjede i gledaju nas', na što sam se ispričao, a on je rekao: 'U redu, znam da si dobra osoba'.“

Na kraju sam kazivača pitala tko će, po njemu, biti najbolji na Svjetskom kriket kupu, a on mi je rekao da se to nikada ne zna jer

je kriket nepredvidljiv. To je, dodao je, isto kao i kada ga oni igraju: „Nikada ne znaš, ponekad imaš loše dane i izgubiš zbog sitnice. A kada imaš dobre dane, samo nastavljaš pobjeđivati i pobjeđivati. Tako da nema predviđanja za Svjetski kup“. Rekao mi je da je prije, dok je igrao u Pakistanu, njegov uzor bio australski tim, a o Bradu Hoggu mi je rekao: „Njega svi znaju. To je Brad Hogg, znaš“, na što mi je pokazao još jedan video, ovaj puta o Hoggu.

Skoro mjesec i pol nakon našeg intervjua, 15. srpnja 2019. godine završio je Svjetski kriket kup, a pobjednik je bila Engleska. Kup je dostigao do tada najvišu gledanost što se tiče kriketa: smatra se da ga je gledalo 2,6 milijardi ljudi širom svijeta.¹⁵ Usporedbe radi, Svjetsko prvenstvo u nogometu 2018. godine gledalo je 3,57 milijardi ljudi.¹⁶

¹⁵ Izvor: <https://www.icc-cricket.com/media-releases/1277987>.

¹⁶ Izvor: <https://www.fifa.com/worldcup/news/more-than-half-the-world-watched-record-breaking-2018-world-cup>.

NOGOMETAŠ IZ AFGANISTANA

Mladića iz Afganistana, kazivača u ovom poglavlju, upoznala sam u ožujku 2017. godine, nakon što sam od jedne zagrebačke srednje škole dobila poziv da učenicima u razredu, kojemu se on tada, sa 17 godina, trebao pridružiti, održim predavanje o Afganistanu. U Hrvatsku je taj mladić bio deportiran (transferiran, kako je objašnjeno u uvodnom dijelu knjige) iz Austrije krajem 2016. godine. Kada smo se upoznali, ispričao mi je svoj put koji ga je iz Afganistana doveo do Hrvatske.¹⁷ Živio je u dijelu Afganistana gdje su talibani bili moćniji od vlade, a kako mu je otac radio za vladu, to je stvaralo probleme cijeloj obitelji. Napustio je svoju zemlju i obitelj sa šesnaest godina, bilo mu je jako teško i često je plakao. Njegov put iz Afganistana 2015. godine do dobivanja azila u Hrvatskoj 2018. godine vodio je preko Ujedinjenih Arapskih Emirata (konkretno, Dubaija), Irana, Turske, Grčke, Sjeverne Makedonije, Srbije, Hrvatske, Slovenije i Austrije. Do Dubaija, pa onda i Irana, putovao je avionom, od Irana do Turske putovao je automobilima i autobusima, a iz Turske do Grčke brodom. Putovanje je do Grčke, kako je rekao, bilo „ilegalno“, a od Grčke do Austrije „legalno“. Za „ilegalni“ dio puta platio je oko 3.500 eura, unutar Grčke oko 100 eura, a od Grčke do Austrije put je bio besplatan, tj. „vlada“ je, njegovim riječima, platila za taj put jer je bio „legalan“. Kada sam ga pitala o kojoj se vladi radilo, rekao mi je o europskoj. Taj put od Grčke do Austrije, poznatiji kao balkanska ruta ili koridor, u velikom broju i kratkom razdoblju (od jeseni 2015. do proljeća 2016.) tražitelji azila prelazili su autobusima i vlakovima, a korišten je i taksi-prijevoz. Prolazili su kroz sve te zemlje, prelazili granice, i samo bi nekoliko sati ili noći eventualno proveli u nekom izbjegličkom kampu.

¹⁷ Priča ovog kazivača opisana je u mojoj knjizi *Integracija azilanata u hrvatsko društvo: kulturnoantropološka studija*, 2021. Ovdje su sažeto prikazani dijelove te priče, kako bi čitatelji dobili uvid u život tražitelja azila u vrijeme provođenja istraživanja, pa time i kontekst u kojima izbjeglice igraju nogomet.

U Austriji su ih, prema kazivaču, zaustavili i pitali: „Želite li ostati ovdje ili otići u Njemačku?“ On i ostali koji su bili s njim rekli su da žele ostati. To je bilo u siječnju 2016. godine. U Austriji je mladić iz Afganistana proveo nekoliko mjeseci da bi onda bio deportiran u Hrvatsku jer je, kako su mu ondje rekli, preko Hrvatske bio došao u Austriju. Kada je u Austriji, u izbjegličkom kampu u kojemu je bio smješten, čuo da će ga transferirati u Hrvatsku, negodovao je:

„Ali, rekao sam da nas je vlada dovela tim putem, no oni su odgovorili: 'Zašto to kažeš? Ne, došao si ilegalnim putevima u Austriju i moraš se vratiti u Hrvatsku.'“

Nakon devet mjeseci provedenih u Austriji, u listopadu 2016. godine po kazivača su došli u njegovu sobu u austrijskom kampu. Rekao im je da ne želi ići u Hrvatsku i zahtijevao da mu pokažu dokument u kojemu je pisalo da je otisak prsta dao u Hrvatskoj (što je bio dokaz da je Hrvatska prva zemlja EU-a u kojoj je kao izbjeglica bio registriran), no nisu mu pokazali takav dokument, samo su mu rekli da treba čekati deset dana prije no što od njih dobije odgovor. Nakon deset dana:

„Poslali su policiju u moju sobu, udarili su nogom vrata, policija je imala puške i sprej, i uhvatili su me kao kriminalca. I rekli su da je to zakon. Nisam znao ništa o tom austrijskom zakonu... Ne znam zašto su to napravili.“

Prema njegovim riječima, osamnaest je policajaca došlo po njega, a njegov prijatelj s kojim je dijelio sobu u prihvatilištu za tražitelje azila uspio je na brzinu skupiti njegove stvari i trčao je za njim pružajući mu torbu natrpanu odjećom. Potom su ga stavili u zatvor, gdje je proveo jednu noć u mjestu Horn, a nakon toga još jednu noć u zatvoru u Beču. „Onda je policija došla i stavila me, kao kriminalca, u zatvoreni automobil“ te su ga odvezli u zračnu luku gdje je vidio i ostalih desetak ljudi, iz Afganistana i Irana, koji su također zbog Dublinske uredbe čekali na transfer, odnosno deportaciju u Hrvatsku. Rekao mi je i da su neki njegovi poznanici koji su u Austriju došli istim putem kao i on, preko Hrvatske, tamo i ostali i dobili *papire* na temelju kojih im je ostanak bio moguć. Kada je pitao odvjetnike u Austriji, koji su radili u tamošnjem prihvatilištu: „Zašto su oni u Austriji, a mene se šalje u Hrvatsku?“, odgovorili su mu:

„Vlada ima dva oka: jedno oko vidi, a drugo ne. I rekli su: ako te vlada pogleda okom koje ne vidi, možeš ostati... Ako te ne

pogledaju, ostave te u Austriji... Ne znam, ne mogu to objasniti, no to je ludo... Drugim riječima, oni nekako biraju ljude tko može ostati, a tko ne, samo nije jasno kako ih biraju.“

Tako je mladić iz Afganistana završio kao tražitelj azila u Hrvatskoj krajem 2016. godine. O Hrvatskoj nije znao gotovo ništa. Više od dvije godine proveo je u prihvatilištu za tražitelje azila Porin čekajući na azil kojega je dobio u ljeto 2018. godine.

O nogometu smo razgovarali u veljači 2019. godine i tada je već nekoliko mjeseci imao azil u Hrvatskoj. Razgovoru o nogometu prethodio je onaj o njegovim iskustvima dobivanja azila i čekanja na azil. On je već tada, kao tražitelj azila, ne samo igrao nogomet, već je i poticao druge da ga igraju s njim te je, uz potporu Hrvatskoga Crvenog križa, bio kapetan ekipe tražitelja azila koja se krajem 2017. godine prijavila na malonogometni zagrebački turnir „Kutija šibica“. Premda nisu postigli značajniji rezultat, što je bila posljedica toga da su se kao tim kasno organizirali i nisu se stigli dobro pripremiti za turnir, pobudili su zanimanje medija, a naslov članka objavljenog na mrežnim stranicama *Sportskih novosti* 11. studenog 2017. godine o njihovom sudjelovanju na turniru glasilo je: „Neočekivana prijava na ovogodišnjoj Kutiji šibica. Na legendarnom turniru nastupit će i ekipa tražitelja azila! Produžene prijave!“. U članku je, uz duže izjave predstavnika Hrvatskog Crvenog križa i prihvatilišta za tražitelje azila, navedena i kratka izjava kazivača, koja glasi: „Ja sam igrao nogomet i u svojoj domovini. Na turnir se prijavljujemo kako bismo razbili predrasude o nama. Nadamo se što boljem rezultatu“.

U intervjuu koji sam vodila s njim, u veljači 2019. godine, tada devetnaestogodišnjakom, saznala sam prvo o njegovoj strategiji veza- noj uz život tražitelja azila u zagrebačkom prihvatilištu: uvijek reci „Nemam“ jer na tu rečenicu ne postoji daljnji upit. Ako kažeš da imaš (nešto), onda ćeš onome tko pita trebati dalje objašnjavati, no ako je tvoj odgovor negativan, drugim riječima mu kažeš da želiš prekinuti svaku daljnju konverzaciju. Naveo je primjer: njemu ne smeta hladno- ća i ponekad bi po hladnom vremenu znao izlaziti van u kratkim ruka- vima. Tada bi ga netko pitao: „Hladno je, a nemaš jaknu?“, na što bi on odgovorio: „Nemam. Želiš mi je kupiti?“ i tada bi svaki daljnji razgovor prestajao. Na pitanje gdje je naučio da je takvo odgovaranje dobro, rekao mi je „u Hrvatskoj“. Niti u svojoj zemlji porijekla, Afganistanu, niti u Austriji, otkuda je bio deportiran kao tražitelj azila u Hrvatsku, nije bilo potrebe za takvom komunikacijom s drugima.

Pitajući ga o njegovim počecima igranja nogometa, saznala sam da se to dogodilo kada je imao deset godina, u Afganistanu, ispred kuće u kojoj je živio. Nogomet je zavolio jer:

„To je vrlo poseban sport, sadrži vježbanje, trčanje... nogomet je pun svega, znaš. Ako želiš igrati nogomet, trebaš sve znati – sve o vježbanju, trčanju, hvatanju lopte, a trebaš i mozak koristiti. I znaš li što ja volim u nogometu? To što trebaš puno raditi na njemu. Kada igram, puno trčim i to nije običan ritam trčanja. U nogometu mi je cilj biti najbolji, biti dobar igrač i zato toliko trčim kada ga igram.“

Kada je kao dijete počeo igrati nogomet ispred kuće, drugi igrači baš i nisu htjeli igrati s njim jer nije bio dobar. Rekli su mu: „Ti ovo ne možeš, nemoj igrati s nama“. Nakon toga je mislio: „Ne, ne, ja nikada neću odustati“. Zainatio se i trenirao. Sjetio se da je u dobi od 14 godina sam organizirao utakmicu u kojoj su, s jedne strane, bili oni koji su mu govorili da „on to ne može“, a na drugoj strani bio je tim koji je on organizirao, a sastojao se od susjeda i prijatelja koji nisu dobro igrali nogomet. Njegov tim je tada pobijedio, s 3:0, pri čemu je on sam zabio sva ta tri gola. Uvijek će se sjećati, kako mi je rekao, te večeri kada se to dogodilo. To je bila njegova ujedno i prva i posljednja takva utakmica u Afganistanu, a onima koji su ga na početku obeshrabivali rekao je, nakon utakmice, da ih može biti stid. Dodao je:

„To mi je pokazalo da nikada ne treba odustati. Ti su mi dečki rekli da ne mogu igrati, ali došao je dan kada je moj tim trijumfirao nad njima.“

Puno puta je u nogometu ozlijedio nogu, imao velike bolove, ali taj put nije mislio na bol. Dodao je: „Mislim da ako ne osjetiš bol nemaš ni budućnost. Nećeš biti dobar nogometaš, ako nemaš boli... To je kao u vježbanju gdje kažu: bez boli nema ni dobitka [na engleskom: *no pain no gain*, op. a.]“. Pitajući ga da li to znači da nogomet za njega simbolizira način života, da treba biti borac i vjerovati u sebe, odgovorio mi je potvrdno, dodajući: „Mogu reći da je nogomet bio moj prvi učitelj“. Pojasnio je to na sljedeći način:

„Učiti od učitelja u školi i učiti na nogometu vrlo je različito. Učitelj u školi naučit će te predmete koje imaš u školi, ali nogomet te uči o životu. Kako mogu učiniti ono što želim. Zašto ja volim probleme? Zbog nogometa jer mislim o problemima kao o igri: potrošiš puno vremena, a na kraju postaneš dobar igrač. Život je isto takav, problemi te nauče kako biti bolji.“

Dodao je i da nikada ne treba odustati, ni u životu niti u nogomet, te da jedno ljudsko biće, ako želi, može promijeniti svijet.

Na putu svog izbjeglištva, koji ga je iz Afganistana vodio preko Turske, Grčke, Austrije do Hrvatske, kratko je igrao nogomet u Turskoj, gdje se zadržao dva tjedna, te u Austriji, gdje je proveo više mjeseci. Kada je došao u Hrvatsku, prvi je put zaigrao nogomet ispred Porina, prihvatilišta za tražitelje azila. Nakon što smo se upoznali sugerirala sam mu da se pridruži NK Zagrebu 041, no to se nije dogodilo. Kada sam ga u intervjuu pitala za njegovo pridruživanje tom Klubu, iako je nastojao izbjeći odgovor, na moje je inzistiranje rekao sljedeće: „Vidio sam da u tom timu ne mogu napredovati. Oni pristupaju nogometu kao da se ne radi o novcu. Nogomet se igra radi novca i ja to prihvaćam kao takvo“. Kada sam ga na to upitala: „Ali zar ti igraš nogomet za novac?“, odgovorio je: „Ne mogu igrati nogomet bez novca. Kako je to moguće?“. Na moje daljnje inzistiranje da mi razjasni taj svoj stav, upitala sam ga da li je dobivao novac od Crvenog križa za koji je igrao nogomet, na što mi je odgovorio, čudeći se pitanju, da naravno da nije dobivao novac od njih i da mu je nogomet bio hobi. Na kraju smo došli do zajedničkog razumijevanja: problem je bio u tome što je NK Zagreb 041 bio formalni klub, registriran u Hrvatskom nogometnom savezu, koji se natjecao u jednoj od zagrebačkih liga. Sama ta činjenica, i to što je kazivač čuo od članova toga kluba da „nogomet nije za novac“ njemu je bilo nevjerodostojno jer, kako je rekao: „Ako razmislimo, sve se vrti oko novca“. Stoga je shvatio da takav klub nije za njega. Dodao je i još jedan razlog zašto se nije htio pridružiti NK Zagrebu 041:

„Vidio sam ih. Znaš, mi sve vidimo. Ako stvarno žele igrati, zašto onda nemaju mlađe igrače? Samo misle na starije igrače. Koji od njih ima 18 ili 20 godina? Svi su stariji. [...] Osim toga, nije mi se svidio njihov kapetan. Jako je sebičan. Prvi puta kada sam ga pitao da želim s njima trenirati, rekao mi je da mogu, ali za godinu dana. Tko si ti da mi to kažeš? Pitao sam ga: 'Zašto? Jesi vidio kako igram nogomet? Prvo provjeri. Ako ne igram dobro, reci mi da se mogu javiti za deset godina.'“

Naveo je primjer i jednog drugog kluba iz Zagreba u koji se želio uključiti i koji mu je rekao da će mu platiti 500 kuna mjesečno da igra s njima. Na kraju ipak nije prihvatio tu ponudu jer je u to vrijeme pohađao srednju školu u Zagrebu.

Iako je sljedeće poglavlje ove studije posvećeno NK Zagrebu 041, već ovdje možemo izvući određene zaključke. Biti izbjeglica ne znači da je osoba poprimila neki poseban oblik ili mentalni sklop. To je i dalje ista osoba, sa svojim uvjerenjima i stavovima, gledanjima na život i ljude oko sebe. Ukoliko nogometni klub želi uključiti u svoj rad izbje-

glice, onda bi trebao biti svjestan da su to prvenstveno osobe od kojih bi trebalo saznati koja su im očekivanja od igranja nogometa i kako gledaju ne samo na vrijednosti koje klub propagira, već i reputaciju koju klub ima.

Od mladića iz Afganistana htjela sam saznati više i o njegovom angažmanu u nogometnom timu tražitelja azila koji se zvao „Croatian Red Cross All Star“ (što bi se na hrvatski moglo prevesti kao „Sve zvijezde Hrvatskoga Crvenog križa“). On je htio biti dio toga tima jer je htio pomoći izbjeglicama i onima koji traže azil: „Želim biti tu zbog njih. Želim da igraju [nogomet, op. a.], da imaju dobar život tu, u Hrvatskoj“. Pitajući ga da mi objasni ulogu nogometa u tome, rekao mi je sljedeće:

„Ja sam igrač nogometa i dođem u Hrvatsku, gdje ne znam nikoga i kako mogu igrati? Dakle, ja sam tu za njih. Onoga tko dođe pitam igra li nogomet ili ne. Ako kaže da igra, pitam ga ima li tenisice ili nema i ako ih nema, od Crvenog križa tražim tenisice i tada ta osoba može igrati, postaje dio našeg tima.“

U trenutku kada smo imali intervju, u veljači 2019. godine, u njegovom nogometnom timu bilo je devet igrača. Prije ih je bilo dvanaest, no neki su bili otišli iz Hrvatske.

Pitala sam ga i da mi objasni što nogomet znači za njega. Odgovorio je:

„Ne mogu reći što nogomet znači za mene jer znači više od bilo čega drugoga i to nitko ne može razumjeti. Ne mogu ništa drugo naći što bi mi značilo više od nogometa.“

Tražeci od njega pojašnjenje: znači li to da nogomet dolazi prije djevojaka, odgovorio je potvrdno, dodajući:

„Svim svojim djevojkama kažem da mogu uzeti sve osim nogometa... ako me netko želi odvojiti od nogometa, tada je nogomet za mene važniji od te osobe.“

Na pitanje što je s obitelji, rekao mi je da se nogomet i obitelj ne mogu uspoređivati, da su to dvije odvojene stvari od kojih svaka ima svoje mjesto u njegovu životu. Tada se opet prisjetio svojih početaka igranja nogometa. Sjetio se kako mu je otac rekao da ne može igrati nogomet jer je u Afganistanu situacija bila loša. No, on bi se iskra-

dao iz kuće i igrao nogomet kasno navečer. Svoju sklonost nogometu objasnio je riječima da se jednostavno zaljubio u taj sport. Na to je dodao da za sve u čemu želiš uspjeti trebaš unijeti svoje srce, trebaš to raditi s ljubavlju: „Ako već trošiš svoje vrijeme i novac, onda to trebaš raditi iz srca. Trebaš osjećati ono što radiš i zašto to radiš“. Dodao je: „Nogomet nije samo igra, nogomet je život“. Nije znao to pojasniti: „Znam samo da volim nogomet. To je to. Ne znam zašto ga volim“.

Pitala sam ga i je li gledao Svjetski kup u nogometu, na što mi je odgovorio da nije jer nije volio gledati nogomet na televiziji. No, znao je za poznate igrače nogometa, a prije no što je došao u Hrvatsku znao je za Rakitića, Modrića, Mandžukića, Subašića.

Svagdje je igrao nogomet, a kada se nalazio na granici Irana i Turske, trčao je sa svojim torbama koje je, kao izbjeglica, nosio sa sobom. Sjetio se da je bilo puno snijega i teško je bilo trčati po snijegu, no:

„Kako sam mogao trčati? Zbog nogometa. Moji prijatelji bili su iza mene, svakih 15 minuta stao bih i čekao da i oni dođu. Nisu mogli trčati jer ne znaju što znači nogomet. Ja sam prije toga igrao nogomet, puno trčao i puno vježbao. Tada sam shvatio kako mi to može koristiti. Trideset minuta samo sam trčao.“

Na kraju intervjua vratili smo se na kazivačevo iskustvo igranja nogometa s timom tražitelja azila pod pokroviteljstvom Crvenoga križa i na aktivnosti zalaganja za druge, za koje sam znala otprije da ih je poduzimao, i njegovog posebnog načina ukazivanja na probleme s kojima se tražitelji azila u Hrvatskoj suočavaju. Na jednom je nogometnom turniru na kojem je ekipa tražitelja azila igrala protiv ekipe volontera iz Crvenoga križa izašao na teren bos, bez tenisica, kako bi upozorio na činjenicu da tražitelji azila nemaju zadovoljavajuću sportsku opremu, a igrali su pod pokroviteljstvom Crvenoga križa. Tim je izlaskom na teren i igranjem nogometa bez tenisica uznemirio zaposlenike te nevladine organizacije, koji su se brinuli o tome što će reći njihovi šefovi kada ga vide bosih nogu na terenu, no postigao je ono što je želio, a to je bilo da se problem tražitelja azila koji su igrali nogomet riješi. Dva dana nakon toga događaja, prema riječima kazivača, svih 12 tražitelja azila dobilo je od Crvenoga križa nove tenisice za igranje nogometa. Pitala sam ga da li je bilo drugih takvih aktivnosti koje je sam pokrenuo kako bi se život tražitelja azila poboljšao. Na to pitanje spomenuo je sljedeće. U Porinu se nije moglo dvaput doći jesti u restoran za vrijeme ručka ili večere. Razgovarao je s Crvenim križem o tome i s osobama zaposlenim u kuhinji Porina i objasnio im da sportaši trebaju više jesti. Postigao je to da se članovima nogometnog tima koji su igrali s njim

omogućilo da jedu dvaput, tj. jedu više nego što su drugi mogli jesti za ručak koji se posluživao u restoranu Porina.

Na primjeru ovog mladića vidimo kako nogomet nema samo značajne osobne dobrobiti za pojedinca, već i kako nogomet, u ovom slučaju amaterski, može postati instrumentom poduzimanja širih društvenih akcija kojima pojedinci mijenjaju situacije u kojima se nalaze izbjeglice, time mijenjajući i one druge, navodeći ih da se prisjete da bi humanost trebala biti važnija od procedura i birokratskih pravila.

Kazivač pokazuje i primjer kako pojedinac može pronaći sam svoj put prema ostvarivanju onoga što voli, a to je u ovom slučaju igranje nogometa. To ga povezuje s onim što sam doživjela na jednom drugom terenu, istražujući upravo nogomet i izbjeglice na tzv. balkanskoj ruti, u okviru već spomenutog UEFA-inog programa i projekta o izbjeglicama i nogometu na balkanskom koridoru. U dijelu istraživanja koje sam provela u Hrvatskoj susrela sam se s neformalnom skupinom rekreacijskih igrača, sastavljenom od muškaraca koji su se upoznali upravo radi igranja nogometa, i to putem usmene predaje da postoji neformalna grupa igrača koju predvodi muškarac porijeklom iz Sirije. On je dulje od 30 godina živio u Hrvatskoj i bio oženjen Hrvaticom, a njihov je sin također igrao nogomet u toj skupini koja je postala ključna za neke izbjeglice koje su upravo preko nje ostvarivali poznanstva koja su im pomagala u drugim aspektima njihova života u Hrvatskoj. Igrali su nogomet obično subotom popodne. Prvo sam ih zatekla na otvorenom betonskom igralištu u jednom od zagrebačkih kvartova u jugoistočnom dijelu grada, a preko zime su igrali na zatvorenom terenu koji su iznajmljivali. Na tim rekreacijskim utakmicama bilo je oko dvadesetak muškaraca, u dobi od 17 do 60, koji su igrali nogomet u atmosferi koja je bila upravo onakva kakvu je Huizinga opisao u knjizi *Homo Ludens*: „Igru je [...] nekako svojstvena ljepota. [...] Ona sadrži dva najplemenitija svojstva što ih čovjek može zamijetiti i izraziti u stvarima: ispunjena je ritmom i harmonijom” (Huizinga 1992: 17). Ljepota rekreativnog igranja nogometa u grupi muškaraca, koji su se sporazumijevali naizmjenično hrvatskim i arapskim jezikom, očitovala se u tome kako su se oni skladno i dobronamjerno ponašali jedni prema drugima, bez natjecateljskih poriva praćenih agresijom (kakva je, na primjer, bila jedna od službenih utakmica zagrebačke nogometne lige koju sam gledala netom prije dolaska na njihovo nogometno druženje), u skladu osmijeha, zafrkancije i ozbiljnosti kojom su igrali. Izmjena hrvatskih i arapskih riječi u igri samo je doprinosila osjećaju harmoničnosti i ritma igre. Bio je to nogomet upravo onakav kakvim je igru, koja mu je u srži, opisao Huizinga: kao slobodno djelovanje koje je „izvan običnog života” i koje „usprkos tomu može igrača potpu-

no zaokupiti, uz koje nije vezan nikakav materijalni probitak a niti se njime stječe ikakva korist, koje protječe u vlastitom i određenom vremenu i prostoru, koje se odvija po određenim pravilima i oživotvoruje društvene veze" (ibid.: 19).

Nakon našeg intervjuja, mladić iz Afganistana jedno je vrijeme radio kao volonter međunarodnih organizacija koje su radile s izbjeglicama. Tada je igrao nogomet s djecom izbjeglicama te mi je jednom zgodom rekao da, ne samo da je djecu učio nogometu, već je i on sam, i dalje, učio kroz nogomet:

„Naučio sam od djece kako igrati opušteno. Nisam ih htio pobijediti, tako da sam igrao polako i strpljivo. Sada isto radim i sa starijima, igram tako, vrlo opušteno. Kada to radite, fokusirani ste. Naučio sam isto tako da me nije briga igram li protiv starijih ili mlađih od sebe. Prije bih igrao jače, jako sam se trudio. No, ponekad je bolje djelovati pametnije nego jače.“

NK ZAGREB 041

Uvod

„Za mene je 'seoski fudbal' dobra preslika stvarnoga života. Po meni, onaj tko želi pobjedu više od onoga drugoga, će je i zaraditi. Tu zapravo ima više utjecaja želja, stav i volja i hrabrost i prisutnost na terenu, nego ne znam kakva *žoga bonito*¹⁸ tehnika ili slično. Zato je to, po meni, poveznica s našom nekakvom svakodnevicom. Na terenu dobiješ koliko daš jer, kao prvo, moraš biti dio tima, moraš se nadograditi unutar same igre na svakog od svojih suigrača da bi se došlo do nekog cilja, pa bilo to pobjeda ili štogod već. Ako dođeš sa sumnjom, ako dođeš sa strahom, ako dođeš s alibijem nekakvim, loše ti se piše. To tako nogomet uvijek napravi. Tako da je to za mene inspiracija kako bih htio biti sam po sebi. Dakle: jak, staložen, miran, snažan, koncentriran. Bolje nego strašljiv, bojažljiv i sumnjičav.“

Dvo je citat Igora Krpana kojega sam, uz nekolicinu drugih osoba, viđala na utakmicama Nogometnog kluba Zagreb 041 od početka do kraja moga istraživanja obuhvaćenog ovom studijom. Od ljeta 2019. godine Igor je i trener igrača Kluba. Nakon gotovo pet godina koliko pratim NK Zagreb 041, jasno je da su Igor i njegovi prijatelji igrači stupovi na kojima se Klub drži. To su (abecednim redom): Krešimir Blažević, Borna Hržina, Petar Ilić, Ivan Išgum, Filip Jergović, Dario Kavelj, Anton Kolnrekaj, Karlo Lepen, Mario Metelko, Ante Milas, Borjan Pačak, Filip Pavelić, Zvonimir Skendrović, Frane Visković. Osim njih, ključni za održanje Kluba na životu su i Dario Šehović, koji pokri-

¹⁸ Izraz dolazi od portugalske riječi „joga bonito“, što znači „igraj lijepo“, a referira se na brazilski stil igre.

va područje logistike i financija, te Branimir Šloser, koji se najviše bavi juniorskim dijelom Kluba. Od navijača, to su: Adam Berišić, Mina Jurjević - Bajraktarević, Filip Marinković, Josip Miličević, Valentino Munić, Goran Podrepšak zvan Gogo (koji je u prvim nogometnim sezonama Kluba bio igrač), Tea Radović, Damir Selman zvan Micika, Filip Stipić, Ivana Šmit. Strastveni navijač bio je i vjerni član kluba, prerano preminuli Romano Krauth, a njegov sin koji živi u Americi i nakon smrti oca uplaćuje Klubu članarinu. Tu je i niz drugih osoba čija imena nenamjerno izostavljam, uz nadu da se zbog toga neće naljutiti. U Klubu su i članovi koji ga samo financijski pomažu, a ne dolaze na utakmice ili skupštine. Bitno je naglasiti da svi spomenuti i nespomenuti, uključeni u rad Kluba, svoje mu vrijeme i trud posvećuju na volonterskoj bazi, dakle bez da za to dobivaju ikakvu novčanu naknadu. „Klub opstaje zahvaljujući entuzijastima“, rekao je jedan od mojih sugovornika. Njegovo će ime, kao i imena drugih čije se izjave citiraju u ovom poglavlju, ostati navedeno, kao i drugdje u knjizi, slijedeći uzuse pisanja znanstvenih radova.

No, izjava Igora Krpana citirana na početku istaknuta je jer mi se čini da je u njoj, možda i nesvjesno, on sažeo bit onoga zašto se nogometom bavi svatko od mojih sugovornika koji su bili dio ne samo ovog poglavlja, već i cijele ove knjige: tinski sport (kakvi su nogomet i kriket) prilika je da budeš u kontaktu s drugima i da se dokažeš, pokažeš da si dobar, a to je ujedno i način pokazivanja, odnosno izgradnje čovjekova karaktera.

Seoski fudbal, kako Krpan u žargonu kaže, nogomet je koji su igrali muškarci okupljeni oko NK Zagreba 041, a jedan drugi kazivač takav je nogomet opisao ovim riječima:

„Mi smo se maknuli 'ajmo reć' s neke velike pozornice da bi' igrali „po livadama“ - seoski nogomet ili, engleski se to zove nedjeljni (*Sunday league*) nogomet... [jer u takvom nogometu, op.a.] igrači nisu plaćeni, amateri su, u subotu svi piju i dođu u nedjelju pijani, nadrogirani, nikakvi, debeli... i dođu igrat' nogomet jer vole nogomet. Zato se zove *Sunday*. I jedino nedjeljom mogu igrati jer preko tjedna rade. To bi bio seoski [nogomet, op.a.], a u Engleskoj se to zove *Sunday league*.“

Iako taj opis nije ono kakvim se NK Zagreb 041 službeno opisuje, niti sam viđala pijane i drogirane igrače na utakmicama Kluba, ipak je njegova bit djelomično u tome izrečena: radi se o klubu pod čijim imenom nogomet rekreativno, bez novčane naknade, igra grupa igrača koja se od osnutka Kluba u prosincu 2014. godine mijenjala. Prvu nogometnu

sezonu Klub je odigrao 2015./2016. godine u Trećoj zagrebačkoj ligi, dok je od sezone 2020./2021. prešao u Drugu zagrebačku ligu, budući da su, uslijed pandemije bolesti COVID-19, Treća i Druga zagrebačka liga spojene u jednu.

Kako se Klub, između ostaloga, zalaže za integraciju izbjeglica u društvo te nastoji uključiti tražitelje azila i azilante u nogomet, počela sam ga pratiti 2015. godine, a početkom 2016. godine postala sam i članicom Kluba, povremeno odlazeći na skupštine Kluba koje su se do 2019. godine održavale otprilike jednom mjesečno. Na utakmice koje su se igrale po sezonama, između rujna i studenog te ožujka i lipnja, odlazila sam češće nego na skupštine, u prosjeku dvaput mjesečno. Pandemija bolesti COVID-19 sve je poremetila, pa je od 2020. do proljeća 2021. godine bilo vrlo malo skupština i sudjelovala sam samo na jednoj od njih, u kolovozu 2020. godine.

Polazeći od Swanbornove definicije studije slučaja (2010: 13), istraživanju NK Zagreba 041 pristupila sam kao studiji društvenog fenomena koja se provodi unutar granica jedne društvene grupe i prirodnog konteksta u kojem se proučavani fenomen događa – utakmica, sastanaka, neformalnih druženja Kluba. Promatrajući fenomen unutar određenog razdoblja: od kraja 2015. do kraja 2019. godine intenzivno, te manje intenzivno tijekom 2020. i opet nešto intenzivnije početkom 2021. godine; te istovremeno prikupljajući informacije o njemu, vodeći računa o njegovom razvoju tijekom određenog vremena, fokusirala sam se na opis i objašnjenja društvenih procesa koji su se otkrivali između njegovih sudionika: ljudi s njihovim vrijednostima, očekivanjima, mišljenjima, percepcijama, kontroverzama, odlukama, međusobnim odnosima i ponašanjem. Slijedeći dalje Swanbornovu teoriju o studiji slučaja, obrađivala sam podatke vođena prvotno širokim istraživačkim pitanjem: Kako Klub doprinosi integraciji azilanata? Nakon određenog vremena formulirala sam i preciznija istraživačka pitanja, „držeci jedno oko otvorenim za neočekivane aspekte procesa i suzdržavajući se od prethodno dogovorenih procedura i operacionalizacije“ (ibid.). U studiji slučaja koristila sam nekoliko izvora podataka, od kojih su glavni bili: dostupni dokumenti (mrežne stranice i prezentacije Kluba, medijski napisi, istraživački radovi), otvoreni i polustrukturirani intervjui s kazivačima s različitim funkcijama u Klubu i navijačima te sudioničko promatranje. Preciznija istraživačka pitanja koja su mi se vremenom postavljala otvarala su mi se sama tijekom moga terenskoga rada (usp. Charmaz 2011) i istraživačkih nastojanja da zahvatim cjeloviti fenomen NK Zagreba 041 jer mi se jedino tako činilo mogućim dobiti jasnije uvide o nastojanjima i uspjesima Kluba vezanim uz integraciju izbjeglica. Parafrazirajući Geertzovu tvrdnju da antropolozi ne istražuju

sela, već istražuju u selima (prema Potkonjak 2014: 17), ova studija slučaja je rezultat mojih istraživanja ne samo o integraciji izbjeglica u okviru NK Zagreba 041, već i istraživanja provedenih unutar tog samog Kluba. Na taj sam način htjela obuhvatiti sve aspekte Kluba koji su se pokazali važnima za razumijevanje načina njegova funkcioniranja, pa time i cilja koji si je postavio: integraciju.

Studija slučaja o NK Zagrebu 041 rezultat je i brojnih otvorenih razgovora, kao i polustrukturiranih intervjua koje sam vodila s članovima, navijačima, tražiteljima azila i azilantima koji su na bilo koji način bili povezani s Klubom. Polustrukturirane intervjue provela sam s osam osoba, muškaraca u dobi od 25 do 37 godina, koji su u Klubu bili igrači, treneri ili navijači. Intervjue sam provodila tijekom 2017., 2019. i 2021. Oni su uklopljeni u strukturu ovoga poglavlja koja je nastala nakon provedene analize svih dobivenih rezultata. U prvom dijelu poglavlja opisujem nastanak Kluba i njegovu vezu s navijačkom udrugom Bijeli anđeli te način funkcioniranja Kluba. Potom slijede etnografska bilježenja s nogometnih utakmica NK Zagreba 041, opisi suradnje s tražiteljima azila i uključenosti azilanata u rad Kluba. Taj dio uključuje kazivanja dvije osobe koje su dobile azil u Hrvatskoj i aktivno su sudjelovale u nogometnom timu Kluba, od kojih je jedan bio trener, a drugi igrač.

Nastanak NK Zagreba 041

NK Zagreb 041 osnovan je kao udruga,¹⁹ a osnivači su mu bile fizičke osobe, njih četrdesetak, i nekoliko pravnih osoba koji su se okupili na osnivačkoj skupštini održanoj u prostorima Zelene akcije u Zagrebu u prosincu 2014. godine. Broj članova je od prve skupštine nastavio rasti te je u 2017. godini Klub imao 183 člana. Članovi su dolazili iz Hrvatske, Slovenije, Australije, Engleske, Njemačke, Slovačke, Portugala, Sjedinjenih Američkih Država (SAD-a) te su pripadali raznim društvenim, dobnim, statusnim i drugim skupina. Tijekom 2018. i 2019. godine broj članova Kluba se smanjio, kako se smanjio početnički osnivački entuzijazam, a rasli financijski i organizacijski zadaci koji su neminovno dio svakoga nogometnog kluba koji se službeno natječe u nekoj od liga registriranih u Hrvatskom nogometnom savezu. Godine 2020. Klub je imao oko 60 članova koji su uplatili članarinu.

¹⁹ Udruga je „svaki oblik slobodnog i dobrovoljnog udruživanja više fizičkih, odnosno pravnih osoba...bez namjere stjecanja dobiti ili drugih gospodarski procjenjivih koristi“. Vidi više u: Zakon o udrugama (NN 74/2017).

Vrijednosti za koje se Klub zalaže definirane su na sljedeći način: „protiv modernog nogometa, protiv bilo kojeg oblika diskriminacije, samoupravljanje – autonomno upravljanje, rad u i sa lokalnom zajednicom, integracija, podržavanje inicijativa koje dijele naše vrijednosti, nogomet za sve i svi za nogomet“.²⁰

Pokret protiv modernog nogometa, kako sam saznala na prezentaciji Kluba održanoj u travnju 2017. godine,²¹ pokret je protiv malverzacija i korupcije u nogometnim klubovima i organizacijama kao što su FIFA (Međunarodna federacija nogometnih saveza) i UEFA. To je i otpor prema shvaćanju nogometa kao biznisa, gdje novac ima glavnu ulogu, a igrači su roba koje menadžeri klubova posuđuju drugim klubovima kako bi dodatno zaradili. Utjecaj globalizacije na profesionalni nogomet, odnosno Englesku Premier ligu, najlukrativniju nogometnu ligu na svijetu, te posljedice koje je to imalo za navijače širom svijeta, detaljno razrađuje Millward (2011). No ovdje, u skladu s potrebom za participativnim istraživačkim pristupima (vidi Spaaij et al. 2019), referiram se na ono što sam u okviru samoga istraživanja saznala. Prema izjavi člana Kluba koji je držao prezentaciju o NK Zagrebu 041, vodeći svjetski nogometni klubovi više vode računa o tome kako će zaraditi od svojih putovanja, prava prikazivanja utakmica koja odobravaju televizijskim kućama te prodaje dresova i ostalih „suvenira“ namijenjenih navijačima. Uz to je bio povezan i porast cijena ulaznica.²² Stadioni su se počeli nazivati imenima sponzora, a tendencija je postala i sprječavati navijače da stoje na utakmicama jer se na stolicama na tribinama više zarađivalo. S druge strane, veliki nogometni klubovi su se s vremenom zaduživali i dugovi su znali biti po tristo ili petsto milijuna eura. Iako je 2002. godine uveden tzv. „financijski *fair play*“, kojim je određen i dozvoljeni limit zaduženosti od sedamdeset i pet milijuna eura, do kažnjavanja velikih klubova koji su ga i dalje prekoračivali nije dolazilo. Kažnjavani su uglavnom manji, nepoznati klubovi. Kao protest protiv takvog, isključivo profita usmjerenog nogometa, počeli su se u zadnjih desetak godina osnivati brojni novi klubovi čiji su osnivači bili navijača, na primjer F. C. United of Manchester, SV Austria Salzburg, CS Lebowski, HFC Falke. Po uzoru na neke od tih klubova osnovan je i

²⁰ Izvor: prezentacija o NK Zagreb 041 i pokretu protiv modernog nogometa održana na Tribini „Protiv modernog nogometa“ u travnju 2017. g. u prostorijama Kluba studenata Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Prezentaciju o Klubu održali su Goran Malić i Bojan Branisavljević, članovi Kluba.

²¹ *ibid.*

²² Primjer koji je naveden na prezentaciji: cijena ulaznice na stadione u Engleskoj je 1990. g. bila četiri funte, 2000. g. dvadeset četiri funte, da bi do 2017. g. narasla na sedamdeset i sedam funti.

NK Zagreb 041. Ideja je došla od dijela članova navijačke grupe Bijeli anđeli, koji su navijali za NK Zagreb, klub koji je nekada bio dio Prve hrvatske nogometne lige, i koji su bili razočarani s načinom vođenja tog nogometnog kluba, netransparentnosti natjecanja Prve hrvatske nogometne lige te općenito sa stanjem u hrvatskom nogometu.²³ Osim toga, navijači su bili nezadovoljni „autokratskim vođenjem“ NK Zagreba, kako je rečeno na prezentaciji o Klubu.

Budući da su se Bijeli anđeli i istoimena udruga tijekom mog istraživanja pokazali kao pojam, odnosno grupa važna za Klub, a čija važnost mi nije otpočetak bila jasna, kao ni sama veza Bijelih anđela s Klubom, kada sam tu grupu počela dublje istraživati, pokazala se bitnim ne samo za razumijevanje stvaranja ili funkcioniranja Kluba, već i za rad na integraciji tražitelja azila i azilanata. Naime, članovi Bijelih anđela (koje ću dalje nazivati i samo Anđelima), započeli su već oko 2011. godine druženja s izbjeglicama, koje je Klub nakon osnivanja nastavio. Bijeli anđeli bili su i tema nekoliko istraživačkih radova (Hodges 2015, 2016a, 2016b, 2019; Vukušić i Miočić 2017). Iz svih navedenih razloga, Anđeli su postali predmet moga istraživanja unutar studije slučaja o NK Zagrebu 041, a rezultate istraživanja donosim u nastavku.

Bijeli anđeli

Bijeli anđeli navijačka su nogometna skupina i registrirana udruga koja je inicirala osnivanje NK Zagreba 041. Prvotno je skupina bila vezana uz odlazak na utakmice i navijanje za NK Zagreb, a nakon što je osnovan Klub, Bijeli anđeli su postali navijačima samo NK Zagreba 041. Kako piše na mrežnim stranicama NK Zagreb 041,²⁴ navijači NK Zagreba ili navijači „Pjesnika iz Kranjčevičeve, razočarani situacijom u svojem klubu“ pokrenuli su novi Klub. „Vraćaju klupski grb, originalne klupske boje, te se nadaju vratiti klub lokalnoj zajednici, te stari sjaj zagrebačkih Bijelih. Ipak, pravno to je potpuno drugi klub i on će svoja natjecanja početi iz početka, tj. iz zadnjih županijskih liga grada Zagreba“.

Udruga Bijeli anđeli postoji od 1999. godine, a osnovana je s ciljem pružanja organizirane podrške NK Zagrebu, ali i borbe protiv diskriminacije na nogometnim terenima te promicanja tolerantne navijačke

²³ Više na: www.nkzagreb041.hr.

²⁴ Izvor: <http://www.nkzagreb041.hr/nogometno-ime-zagreb-kroz-povijest-the-zagreb-name-through-football-history/nogometno-ime-zagreb-kroz-povijest-the-zagreb-name-through-football-history>, pristupljeno 4. 6. 2017. _

kulture. Anđeli su se protivili ponašanjima navijača koja su uključivala agresivnost, otimanje zastava i slično. Iskazivali su i nezadovoljstvo upravom tadašnjeg kluba za koji su navijali jer je ona bila „politički odabrana, a predsjednik se ponašao diktatorski“. U znak protesta Anđeli su organizirali različite akcije: protestne transparente razvijali su na utakmicama, protestno su skandirali, pisali su i grafite. Pokušali su se učlaniti u NK Zagreb, motivirati ostale na tribinama da se pokrenu i učine nešto kako bi se situacija u tom nogometnom klubu promijenila, no, kako je utvrdio jedan od članova koji je držao prethodno spomenutu prezentaciju o Klubu, „zahvaljujući općoj apatiji koja vlada u hrvatskom društvu, to nije bilo moguće“.

Navijači su odlazili na turnire izvan Hrvatske i tamo bi vidali primjere dobre prakse, poput prethodno spomenutih klubova, a posebno CS Lebowskog i HFC Falke. „Kada se stvorila kritična masa“, došlo je do ideje osnivanja Kluba, a „pet do deset“ pojedinaca pokrenuli su ideju i doveli do osnivanja NK Zagreba 041 na čiju je prvu, osnivačku, skupštinu došlo četrdesetak osoba, koji nisu svi bili članovi Bijelih anđela. Na samim počecima rada Kluba, Anđeli su uglavnom financirali novi Klub i donirali gotovu svu njegovu opremu. Skoro svi članovi Anđela su ujedno bili i članovi kluba, a od ljeta 2015. godine udruga Bijelih anđela, kao pravna osoba, također je bila član NK Zagreba 041. Većina Anđela sudjelovala je u raznim radnim grupama Kluba, a pogotovo u radnoj grupi Tribina. Kako je 2017. godine pisalo na mrežnim stranicama Kluba, Anđeli su „trenutno aktivni na svim našim utakmicama: `i grlom, i dlanom, i bubnjem i šalom“.

O Bijelim anđelima pisao je u više navrata Andrew Hodges. Hodges (2015) je, na temelju vlastitog članstva u grupi, novinskih isječaka i internetskog foruma grupe, istraživao kako se članovi Anđela pozicioniraju na navijačkoj sceni unutar urbano-ruralnih različitosti i s polazišta vrijednosti koje zagovaraju: borbe protiv rasizma i homofobije. Hodges je tada dao i presjek povijesti grupe za koju piše da ima oko 25 članova, bazirajući podatke i djelomično na informacijama s mrežne stranice Bijelih anđela koja više ne postoji. Jedan od mojih kazivača, član Anđela, rekao mi je 2017. godine da je broj navijača pao na petnaestak, najviše dvadeset. Hodges piše i da se grupa razlikuje od ostalih jer se od 2008. godina usmjerila k antifašizmu, antinacionalizmu, borbi protiv rasizma, homofobije i drugih oblika diskriminacije u nogometu, a sve je započelo inicijativom „Vratit ćemo Zagreb“ nastalom nakon što se jedna grupa navijača počela suprotstavljati promjenama nastalima s dolaskom novog menadžmenta na čelo NK Zagreba 2008. godine. Anđeli su se, prema Hodgesu, od te godine usmjerili prema antifašističkoj i antinacionalističkoj platformi i borbi protiv rasizma, homofo-

bije i drugih oblika diskriminacije u nogometu (ibid. 3). O Anđelima je Hodges pisao i još u nekoliko svojih drugih članaka (2016a, 2016b), ispitujući aspekte uključenosti u navijačku grupu i sudjelovanje u grupi te istražujući sukobe koji uključuju nasilje i diskurse o „muškosti“.

Tijekom par mjeseci sudjelovanja na utakmicama Kluba, nije mi bila dovoljna jasna uloga Anđela u Klubu, prije i poslije osnivanja Kluba. Na primjer, nisam shvaćala jesam li ja, kao članica Kluba ujedno i „Anđelica“. To mi je razjasnio član Bijelih anđela kojega sam viđala na utakmicama kako animira tribinu: započinje pjesme koje onda pjeva cijela tribina i na neki način vodi navijače u bodrenju Kluba (njegovim riječima: drukanju za Klub). Na jednoj od utakmica Kluba zamolila sam ga da mi izdiktira cijeli tekst jedne od „najpopularnijih“ pjesama koja se pjevala na svakoj utakmici, s posebnim entuzijazmom i glasnim tonovima svih koji su došli gledati utakmicu ili se samo družiti. Izdiktirao mi je pjesmu, povremeno je pjevušeći, kako bi se točno sjetio njezinih riječi, a tekst ide ovako:

*Opsjednut sam, više ne mogu misliti, tijelo mi obuzima neki
čudan osjećaj.*

*Zagrebe moj, Zagrebe moj, k'o heroin, k'o droga jebena lediš mi
krv u žilama,*

Od bijele boje gubim razum ja.

Zagrebe moj, volim te ja, sa svud' se ori pjesma Bijelih anđela.

*I Zagreb sim, i Zagreb tam, ti znaj da s nama nikad nećeš biti
sam.*

Zagrebe moj, Zagrebe moj...

[I dalje su se ponavljali isti stihovi, op.a.]

Objasnio mi je da je ta pjesma pjevana na tribini NK Zagreba „u Kranjčevićevoj“ već 2008. godine, kada je on došao tamo prvi put, a mislio je da je pjesma nastala oko 2007. godine, po uzoru na pjesmu „Horto Magiko“ koju su pjevali navijači grčkog kluba Panathinaikos i koju su preuzeli od njih i brojni drugi navijači u drugim državama. Kasnije sam saznala da su odabrali „Horto Magiko“ jer tada tu navijačku pjesmu nitko u Hrvatskoj nije imao prepjevanu. „Svatko tko je ultras i tko drži za sebe zna za tu stvar“, objasnio mi je navijač.

„Ultras“, prema Doidge, Kossakowski i Mintert (2020: 3), znači organizirani stil navijanja, koji se tipično povezuje s nogometom, no prati i druge sportove, kao što je košarka, rukomet, hokej na ledu, odbojka. Ultrasi su vrlo organizirani navijači, često s koordinirajućim odborom kojega predvodi *capo* (vođa). On određuje strategiju grupe i, ono što je važno za dane utakmice, vodi koreografije i pjesme na *curva*-i

(navijačkoj tribini). Nadalje, autori navode da izraz ultra(s) dolazi od ultra-rojalista – lojalnih sljedbenika monarhije za vrijeme francuske Restauracije. Kod navijačkih skupina, izraz ultra i ultras primjenjuju se na najstrastvenije navijače, a znači tip pasionirane podrške koju obilježava i komponenta muškosti. Ultrasi unose boje i spektakl na stadion, što uključuje upotrebu pirotehnike, uvredljive pjesme i natpise, kao i nasilje. Nasilje je ono što je dovelo do toga da su ultrasi postali „loši dečki“ u medijima, pišu nadalje Doidge, Kossakowski i Mintert (ibid.), spominju i ACAB sindrom²⁵ usmjeren protiv policije i autoriteta, te dodaju da se ultrasi mogu okarakterizirati kao buntovnički društveni pokret koji ne samo da se bori za prava navijača, već i pruža otpor različitim oblicima autoriteta i regulacija. Autori ističu: „Temeljni mentalitet ultrasa je nepokolebljiva podrška svome nogometnome timu“ (ibid.).

Komponentu muškosti ultrasa koju spominju Doidge, Kossakowski i Mintert (2020) zorno oslikava jedan primjer. Ultrasi talijanskog Lazija, uoči utakmice protiv Napolija 2018. godine, ostavili su poruku na kojoj je pisalo da *Curva Nord* (sjeverna navijačka tribina) predstavlja za njih „sveto mjesto“, „okruženje s nepisanim kodom ponašanja koje treba poštovati“, te da su prvih nekoliko redova, kako je iskustvo pokazalo, rovovi, a u rovovima nema mjesta za žene, supruge i zaručnice te njih pozivaju da se smjeste iza desetog reda tribine.²⁶ Dodano je u toj obavijesti i da oni koji izaberu stadion kao alternativu bezbrižnom i romantičnom danu u vrtovima rimske Ville Borghese, trebaju ići na druga mjesta. Vijest su prenijeli, i osudili, mnogi, a ovdje taj slučaj navodim samo kao primjer „muškosti“ ultrasa, bez namjere za ikakvu daljnju analizu toga događaja. Dodajem tome i detalj vezan uz spomenuti akronim ACAB: njega sam jedno vrijeme viđala kao tetovažu na potkoljenici jednog od igrača NK Zagreba 041.

O ultrasima u Hrvatskoj najviše su pisali sociolozi Perasović i Mustapić (2013, 2017a, 2017b, 2020), zatim socijalni antropolog Hodges (2015, 2016a, 2016b, 2019) te kulturni antropolozi Šantek (2017) i Nuredinović (2019). Perasović i Mustapić pišu o supkulturi ultrasa, pri čemu supkulturu definiraju kao „društvenog aktera i simboličnu strukturu čije su vrijednosti i norme djelomično suprotstavljene onima iz njenog šireg društvenog okruženja“ (2017b: 123). Oni navode i da podrška ultrasa klubu za koji navijaju ne ovisi o rezultatima

²⁵ ACAB je akronim slogana "All Cops are Bastards", što na hrvatskome znači „svi su policajci gadovi“.

²⁶ Izvor: <https://www.romatoday.it/sport/lazio-volantino-no-donne-curva-nord.html>, pristupljeno 11. 3. 2020.

kluba, vremenskim prilikama ili mjestu gdje se utakmice igraju, kao ni o kvaliteti igre, te joj dodaju pridjev „fanatičan“. Korijeni tog tipa podrške nalaze se u Brazilu, kasnije su se proširili i Europom (nakon Svjetskog nogometnog kupa 1950. godine), a sam se koncept ultrasa čvrsto veže uz Italiju (ibid.).

U nastavku slijedi priča jednog od navijača NK Zagreba 041 koji se po definiciji ultrasa (ultras kao onaj koji pruža bezrezervnu podršku nogometnom timu za koji navija) može okarakterizirati upravo kao takav, dok on o sebi tako nije mislio.

Klub očima jednog „Bijelog anđela“

Pišući o poziciji u kojoj se istraživač navijačkih skupina može naći, Hodges i Brentin tvrde da „pisanje iz pozicije duboke i neprekidne uključenosti može stvoriti određene mrtve točke i/ili rezultate unutar nekritičke promocije aktivnosti grupe i suženu sposobnost opažanja različitosti perspektiva unutar i van grupe“ (Hodges i Brentin 2017: 3). Tijekom više od godine dana sudjelovanja i promatranja utakmica i svih ostalih događanja vezanih uz NK Zagreb 041 dogodila mi se upravo takva situacija. Prevladala sam ju na način da me je zaintrigiralo znanje spomenutog navijača, kojega mi je i jedan od kazivača-azilanta spomenuo u jednom od naših intervjua kao osobu među prvima što je upoznao kada je još bio tražitelj azila i sudjelovao u jednoj od nogometnih utakmica organiziranih između „domaćih“ igrača i tražitelja azila smještenih u Porinu.

Polustrukturirani intervju koji sam 2017. godine vodila s tim navijačem, članom Bijelih anđela, koji nije bio i „formalni“ član Kluba, ukazao mi je na neke različitosti u razmišljanjima unutar Kluba, a koje mi do tada – kao *outsideru* koji se ne razumije u nogomet niti iza sebe ima povijest nogometnog navijanja, što bi moglo pomoći razumijevanju Kluba i njegovih navijača – nisu bile uočljive. Intervju s kazivačem navijačem mi je pomogao i izbjeći ono što je Becker (prema Hodgesu i Brentinu 2017: 4) ocijenio problematičnim u situacijama u kojima istraživači zauzimaju određene strane: kada sociološki i etnografski opisi dođu do toga da skrivaju ključne aspekte interakcije u grupi kako bi ju opisali u osobito pozitivnom ili negativnom svjetlu. Intervju s navijačem mi je razjasnio i ono što sam tek površinski mogla primijetiti u radu Kluba ili na utakmicama: da se za neke vrijednosti Klub zalaže, kao što je integracija izbjeglica, ali ih se baš ne može uvijek vidjeti primijenjene na djelu. Na primjer, izbjeglica često puta ili nije bilo ili ih je bilo malo na utakmicama Kluba koje su se igrale blizu Porina.

Kazivač navijač, mladić od 25 godina, rekao mi je da je nogomet za njega:

„Stvar koja povezuje ljude. Instrument koji ljude i socijalizira i to je ono zašto mi se sviđa. Zašto smo mi, recimo, igrali s azilantima nogomet je zbog toga što uopće nije bilo bitno tko je šta nego je bitna bila samo igra. Meni barem. Meni to puno znači, ja sam cijeli život u nekom nogometu, da li u treningu, da li u praćenju nogometa, nogometnih liga... Na kraju krajeva, navijač sam, to me nekako, 'ajmo reći, obilježilo zadnjih sedam-osam godina.“

On je pratio više nogometnih klubova, objašnjavajući mi da je to isto „k'o prijatelji. Imate puno prijatelja koje simpatizirate, koji su vam dragi, ali uvijek imate nekog prijatelja koji vam je najbolji, na kojeg se možete osloniti“. Kada sam ga pitala koji klub je za njega bio takav, rekao je da je to još uvijek bio NK Zagreb, „s Kranjčevićeve“, iako nije odlazio na njihove utakmice, „zbog toga što taj klub više nije moj klub“. No, pratio je rezultate tog kluba, preko interneta bi pogledao pokoji utakmicu, a „uživo“ nije znao kada je zadnji put bio „na Kranjčevićevoj“. No ipak bi otišao do stadiona u Kranjčevićevoj ulici jedanput mjesečno ili dvaput, na prazni stadion, „čisto da se malo podsjeti“. Tamo je na utakmice počeo dolaziti s 18 godine. Pratio je redovito domaće utakmice, ali je išao i na brojna gostovanja kluba po Hrvatskoj.

Pitajući ga može li razjasniti tko su suvremeni Bijeli anđeli, objasnio mi je da su to samo navijači NK Zagreba 041, ljudi koji su više-manje članovi i Kluba, a Klub se „na kraju razvio u nešto više“. On je bio samo član Anđela i njih deset-petnaest, uglavnom preko grupe na Facebooku, dogovarali su se o tome što će raditi na utakmicama Kluba. Navijači su se prozvali Bijelim anđelima jer su početkom 20. stoljeća tako zvali igrače zagrebačkog kluba koji su tada igrali „dobar nogomet i imali bijele dresove“. Danas igrače NK Zagreba zovu Pjesnici, jer igraju na stadionu u Kranjčevićevoj ulici koja se zove po hrvatskom pjesniku Silviju Strahimiru Kranjčeviću. Bijele anđele još zovu i engleskim imenom: White Angels Zagreb (WAZ). On koristi nekad WAZ jer je kraće, a na transparentima i na predstavljanima Bijelih anđela koriste se oba imena, na hrvatskom i engleskom jeziku.

Na pitanje da mi objasni razliku između Anđela i Kluba, njegovo mišljenje je bilo da su se Anđeli „malo izgubili“ unutar Kluba jer je Klub postao veći od udruge navijača, više je ljudi bilo uključeno u njegov rad nego u rad navijačke grupe. No, navijači su, prema njemu, bili ti koji su osnovali Klub. On je bio protiv toga i nije bio član Kluba

jer je smatrao da nisu imali „masu“ kakvu su na primjer imali navijači zagrebačkog Dinama, Bad Blue Boysi (BBB), kada su osnovali svoj klub Futsal Dinamo (usp. Šantek i Vukušić 2016). Kazivač je bio skeptičan i pesimističan oko budućnosti Kluba: „Pošto mislim da je to prevelika kriška kolača koju mi ne možemo pojesti jer mi imamo premali fond ljudi koji će se baviti Klubom. I to se sad vidi, to se uvijek vidi na utakmicama da fali ljudi oko organizacije tih nekih stvari“.

Objasnio mi je i da je razlika između navijača Bijelih anđela i ljudi koji dođu na teren bodriti Klub ta da su ovi potonji bili fanovi – ljudi koji podržavaju nogometni tim i kojima se više sviđala „ta neka pozadinska priča oko Kluba“: stavovi o antirasizmu, antifašizmu, antidiskriminaciji. Podjelu navijača razradio je Šantek (2017: 45-46), slijedeći Guilianottijevu podjelu na četiri „idealna“ tipa identiteta sportskih gledatelja: navijače, pratitelje, fanove i lualice (ili flanere). Navijače obilježavaju fiksni oblici timske identifikacije prema lokalnom klubu, pratitelji nisu redoviti na utakmicama i ne prate klub kao navijači, fanovi se povezuju s klubom tako što konzumiraju timske rekvizite i identificiraju se s igračima, dok flaneriji mijenjaju sportsku privrženost, ovisno o trendovima.

Kazivač navijač je o onima koje je nazivao fanovima (koji bi, prema navedenoj podjeli, bili pratitelji) Kluba nadalje rekao: „Sve je ljude spojila ta neka ljevičarska špreha, a jako malo ih je spojila navijačka špreha, znači drukanje za Klub“, objasnivši da to znači navijanje za Klub i bodrenje. I dalje je dodao:

„To [navijanje, op. a.] se radi, ali nitko ne smatra da je to nužno, da je to jedino što treba raditi navijačka grupa. Mislim da su oni malo promašili bit toga što znači biti navijač... Mislim da su se ljudi malo odvojili od toga da budu navijači nego su samo simpatizeri nekakvi koji dođu tu i tamo popiti pivu. Ja mislim da kada smo išli na Kranjčevićevu na utakmice da smo puno više bili ekipa, bilo nas je petnaest, a sada nas je na utakmicama oko sto ljudi. Ali, rijetko tko je navijač od tih sto ljudi. Problem kod navijača je, ja mislim, što su oni previše postali NGO²⁷ [izgovara kraticu engleski – en-đi-o, op.a.]. Mi se svi borimo protiv nekakvog kapitalizma, protiv nekakve mafije, protiv nekakve nepravde i protiv svi tih nekakvih modernih stvari, i protiv Europske unije... a onda se primaju novci od te iste države, primat će se novci i preko projekata koji su sponzorirani od Europske unije, od Grada Zagreba, na čijem je čelu Milan Bandić kojeg isto, mislim, ne

²⁷ NGO je kratica od engl. Non-Governmental Organisation – nevladina organizacija.

volimo... I onda mi je to sve isto kontradiktorno... Zato sam ja bio protiv osnivanja kluba jer mi ne možemo skupiti petsto ljudi koji će držati taj klub, znači koji će izdvajati svoje vrijeme i da će se klub moći samofinancirati, i kasnije onda, putem nekakvih 'ajmo reći sponzora sam izgraditi. I to ne sponzora da piše na dresu, nego eventualno oko igrališta ili tako nešto... Po meni, ja mislim da smo mi opet ušli u priču oko modernog nogometa i da smo mi opet unutar sistema. Znači, mi želimo biti van tog nekakvog sistema koji je korumpiran, van tog sustava, ali mi smo i dalje unutar njega i opet ćemo primati pare od tog istog sustava, i prolaziti će nam projekti... Meni je to nekako promašena bit, i zato se ne želim učlaniti u Klub jer ja sam protiv toga."

Na pitanje slaže li se da su Anđeli „ljevičarski ultrasi“ kako ih se opisivalo (usp. Hodges 2015, 2016a, 2016b), rekao je da se slaže da su bili ljevičarski nastrojeni, mislio je i za sebe da je ljevičar, odnosno antifašista, no nije se složio da su bili ultrasi. Tražeći od njega da mi objasni što je podrazumijevao pod ultrasima, rekao je: „Ultrasi su navijači koji idu na svaku utakmicu kluba, i na domaće i na gostujuće utakmice, koji vode računa o izgledu tribine, koji će se transparenti furat', koje će se zastave furat'. Brinu se oko navijanja, oko organiziranja putovanja na utakmice... To je jako mali broj ljudi koji brine o puno stvari što se tiče tribine, ne nogometnog kluba“. Za sebe nije mogao reći da je bio ultras, već je bio navijač, veliki fan, dodavši tome da će tek nakon deset i više godina odlazaka na utakmice sebe moći nazvati ultrasom. Do tada je bio samo navijač koji bodri klub. Anđeli za njega nisu bili ultrasi jer nisu imali ljude koji vode kontinuiranu brigu oko tribine: „Nitko ne živi taj nekakav mentalitet, tu supkulturu. Jako je malo ljudi... I svi se brinu oko toga da budemo ljevičari“, objašnjavajući da bi on htio da ponekad ograda na tribini izgleda

„apolitično, normalno. Čisto da bude jedno pet utakmica za redom da ograda izgleda čisto navijački, znači da bude isključivo za Klub ograda. Ali uvijek imate ljude u udruzi koji žele istaknuti da smo mi ljevičari, ali uvijek... mora biti 'antifa' zastava, uvijek mora biti „Refugees welcome“ [*izbjeglice dobrodošle*], uvijek mora biti „All colours are beautiful“ [*sve su boje lijepe*].“

Osim toga, za njega Anđeli nisu bili ultrasi jer nisu stajali iza tih svojih ideala, a i

„pola ljudi na tribini ne zna što znači ultras na tribini, pola ljudi ne bi stalo za te ideale iza kojih grupa stoji i zato mi na tribini imamo

petnaest navijača. To vam je ono, kad vi gledate ljude i onak', mi gubimo i on bi sad najrađe doma otišao, a baš tad Klub treba najveću podršku. I baš tad kad gubi 5:0 trebate pokazati da ste vi tu. E to su ultrasi, to su ultrasi. Kad' klub gubi 5:0 on će ići na sljedećih dvadeset utakmica."

Dodao je još i ovo: „Izgledamo kao navijači, a ne ponašamo se i ne živimo za to“. On je, inače, pratio zbivanja u nogometu, a svjetsku navijačku scenu pratio je preko internetskih navijačkih stranica. No, „tu je“ bio, misleći na utakmice Kluba, jer je dijelio iste vrijednosti kao i Klub: protivio se rasnoj diskriminaciji („zakaj bi' ja nekog mrzio na temelju njegove vjere, boje kože...?“) i svakom obliku homofobije jer, rekao je: „ja mislim da nema veze tko s kim spava u krevetu, ja mislim da je važno kakav je tko čovjek“.

Na pitanje ima li Zagreb 041 Anđelice, odgovorio je da ih nema, ali da se na utakmicama pojavljivao transparent na kojem je nula (0) pretvorena u ženski znak (♀). No, po njemu: „treba biti grupa koja će stajati iza tog transparenta. I mislim da je to najveći problem što će se mene smatrati primitivnim ako ja kažem da ja želim da te cure stoje iza tog transparenta. Znači da ga one furaju na utakmice i da jedan transparent ne bude jedna cura, nego da bude pet cura iza tog jednog transparenta“. Dodao je da bi ga se smatralo „primitivnim“ da tako nešto izjavi jer bi ga ocijenili kao „seksistu“ i zato on nije podržavao suradnju s „takvim neakvim“ udrugama jer „se uvijek mora paziti što se priča, uvijek si seksist“.

Kazivanja ovog „Bijelog anđela“ potvrđuju ono što je Hodges (2015) naveo, a to je da su neki članovi Anđela bili kritični prema suradnji s većim organizacijama koje su okupljale udruge navijača, kao što je Europska mreža nogometnih navijača (FSE, od engl. Football Supporters Europe), organizaciji koja je surađivala s UEFA-om. Ta je organizacija, koja promovira prava nogometnih navijača i pomaže poticanju progresivnih inicijativa u nogometu, prema Hodgesu bila posebno naklonjena Bijelim anđelima. Anđele je FSE odabrao za sudjelovanje u kampanji „Nogometom protiv homofobije“ (Football against Homophobia), premda je udruga Bijelih anđela bila manja od nekih drugih „ljevičarskih klubova“ koji nisu bili odabrani za sudjelovanje u kampanji. Kampanja se sastojala od toga da se transparent, istoimenog naziva kao i kampanja i koji je putovao Europom, izvjesi na nogometnim utakmicama te od organiziranja radionica na temu nogometa i homofobije. Takva se radionica održala u Zagrebu, u Autonomnom kulturnom centru Medika. Hodges (2015) je prikazao fotografiju s događanja na kojoj se vidi veći FSE-ov „profesionalniji i jasniji“ transparent i manji transparent

Anđela, što prema autoru „osvjetljava postojeće ekonomske hijerarhije između dvije organizacije“ (Hodges 2015: 8). Pored velikog transparenta stajao je i tražitelj azila, „što čini ovaj doživljaj neobičnim za kontekst Zagreba, gdje rijetko vidate ne-bijele ljude“ (ibid.). Opisujući jedan drugi događaj, točnije projekt koji su Anđeli 2014. godine završili u suradnji s Centrom za mirovne studije, na temu borbe protiv rasizma kroz rad s tražiteljima azila, Hodges je također pisao o otporu nekih od članova Anđela prema „NGO“-smjeru koji sudjelovanje u takvom projektu nosi, s argumentom da je to odvodilo udrugu od nogometno fokusiranih aktivnosti na terenu. Drugi članovi su takvu uključenost u projekt pravdali kao način dolaženja do sredstava za opremu što će se kasnije moći koristiti kao oprema kluba koji se tada već planirao osnovati (Hodges 2015: 11).

Organizacija i aktivnosti Kluba

Na mrežnim stranicama NK Zagreba 041²⁸ nalazila se informacija da je Klub osnovan kao prva direktnodemokratski organizirana sportska udruga u Hrvatskoj. No, to nije točno jer je prva tako organizirana sportska udruga bila NK Varteks, osnovan 2011. godine na principu „‘socios’ modela ` jedan član – jedan glas‘,“ (Mustapić i Perasović 2020: 82). Kada sam spomenula tu informaciju jednom od mojih sugovornika, rekao je da NK Zagreb 041 izdvaja to što klub nema predsjednika i nije ga imao ni kod osnivanja te su zbog toga osnivači imali administrativne „zavrzlake“ s Gradskom upravom jer, iako je to zakonski bilo moguće, u praksi gradska administracija nije poznavala udrugu bez predsjednika, zamjenika i sličnih funkcija, kako su to u svom statutu bili zamislili osnivači Kluba. O tome što znači direktnodemokratski organizirana udruga, na mrežnim stranicama NK Zagreba 041 objašnjeno je na sljedeći način:

„Razlika između predstavničke (posredne) i direktne (neposredne) demokracije je možda za neke vrlo mala, no u praktičnom, filozofskom i političkom smislu postoji ogromna diferencija. Predstavnička demokracija se često trenutno daje za ‘jednom’ demokracijom i to je ona u kojoj svi živimo, jer je gotovo cijeli svijet organiziran na njenim principima [...] U posredničkoj demokraciji subjekt demokracije (narod neke zemlje, članovi organizacije, kolektiva, stranke) bira svoje predstavnike, u većini

²⁸ www.nkzagreb041.hr, pristupljeno 22. 7. 2017.

slučajeva bira predstavnike koji će ih predstavljati na nekoliko godina (u većini slučajeva četiri). Do problema ove demokracije dolazi jer predstavnici vrlo brzo više nisu pravi predstavnici subjekta, nego počinju predstavljati svoje vlastite interese (svoje osobne ili interese predstavničke elite), te jednom kada budu izabrani više nemaju potrebe svoje postupke opravdavati subjektu koji ga je tamo postavio, niti taj isti subjekt i njihov glas predstavljati [...] Direktna demokracija pak s druge strane postavlja subjekt demokracije na čelo svih odluka. Ona daje mogućnost svim članovima da jednako participiraju u odlukama koje se donose. Naravno to ne znači da imamo donošenje odluka na stadionu od i sa 50.000 ljudi, već podjelu u manje i različite kolektive koji se bave nekim dijelom društva te o njemu i odlučuju. Direktnodemokratski sustav bi bio onaj koji traži kako veću demokračnost tako i veću angažiranost svojih članova.²⁹

Kako osnivači nisu uspjeli imati samo skupštinu kao najviše i jedino tijelo odlučivanja i upravljanja, da bi osnovali udrugu koja će imati pravni legitimitet, osmišljen je savjet Kluba kao koordinatora rada Kluba između skupština, a „to je zapravo sastanak Kluba i koordinacijsko tijelo za članove te ostale sekcije ili ogranke kluba”.³⁰ Na skupština, kako sam i sama svjedočila, donosile su se sve bitne odluke o kojima su odlučivali svi prisutni članovi Kluba. Nadalje, Klub je u razdoblju od 2016. do 2019. godine imao radne grupe koje su trebale odrađivati određene zadatke i poslove nužne za funkcioniranje Kluba, a u njih se mogao uključiti svaki član. Radnih je grupa na početku bilo šest da bi se do sredine 2017. godine taj broj povećao na osam, a nazivi su grupa bili: Administracija i financije, Logistika, Projekti, Tribina, Marketing, Momčad, Ženčad, Klinci. Kada su događanja u istraživanom razdoblju oko Kluba bila najbrojnija, na proljeće 2017. godine, za Klub je igralo 20 dječaka i djevojčica u dobi od 8 do 12 godina. Oni su pripadali kategorijama djece koje su se u službenom natjecanju zvali „zagići” i „limaći”. Djeca koja su tada bila upisana u NK Zagreb 041, uglavnom su bili učenici osnovnih škola s kojima je Klub ostvario suradnju. U školu nogometa Kluba uključena su bila i djeca izbjeglice smještene u Porinu. Tu je školu vodila trenerica rođena u SAD-u, koja se u Hrvatsku doselila 2010. godine. Osim što je profesionalno igrala nogomet, trenerica je imala i UEFA B licencu za treniranje. Osim djece u Klubu, trenirala je i žensku malonogometnu sekciju Kluba, koju je tada činilo od 15 do 20 žena. One su se natjecale na raznim ženskim nogometnim ligama i

²⁹ *ibid.*

³⁰ *ibid.*

turnirima u Zagrebu i izvan njega. Zbog pandemije bolesti COVID-19, tijekom 2020. skupštine se nisu mogle održavati na uobičajeni način (uz fizičku prisutnost članova) te su i sve aktivnosti navedenih radnih grupa svedene na minimum. Jedino su igrači trenirali i održavale su se utakmice, kada je to bilo moguće, s obzirom na epidemiološke mjere koje su propisivale ograničenja broja okupljenih osoba, a bile su uvedene zbog pandemije bolesti COVID-19. Godine 2020. radna grupa „Ženčad“ se ugasila jer se raspao tim igračica NK Zagreba 041. Do proljeća 2021. aktivni su ostali jedino muškarci („momčad“) i djeca („klinci“), no ne kao članovi okupljeni oko radnih grupa, već kao oni koji su, entuzijastično i uporno, dolazili na treninge i igrali nogomet za NK Zagreb 041.

Klub se financirao isključivo članarinama (koja je iznosila 150 kuna za fizičke osobe i 300 kuna za pravne osobe), donacijama i novcem koji se skupljao za provođenje određenih aktivnosti u okviru natječaja na koje se prijavljivao s partnerima Kluba, uglavnom udrugama civilnog društva. Te udruge su bile ujedno i pravne osobe, članice kluba: Centar za mirovne studije, Zelena akcija, Klub studenata Fakulteta političkih znanosti, Klub studenata Filozofskog fakulteta, Autonomni kulturni centar, Mreža antifašistkinja Zagreba, Baza za radničku inicijativu i demokratizaciju i Udruga navijača Bijeli anđeli. Klub je surađivao i s brojnim drugim organizacijama, kao što su Hrvatski Crveni križ, Zaklada Solidarna, Radio Student, Udruga Krijesnica, Pravo na grad, Isusovačka služba za izbjeglice itd. Surađivali su i s organizacijama koje su djelovale izvan Hrvatske, poput spomenutog FSE i mreže FARE (engl. Football against Racism in Europe³¹). Domaće utakmice Klub je do početka sezone 2019./2020. igrao na terenu NK Zelengaj u Dugavama, gdje je ostvario suradnju i sa svim osnovnim školama (OŠ) smještenim u tom dijelu grada: OŠ Fran Galović, OŠ Gustav Krklec, OŠ Dugave i Waldorfskom osnovnom školom. No, od druge polovice 2019. godine dogovorena je suradnja s NK Sava Jakuševac i od tada je Klub na njihovom terenu igrao domaće utakmice. Izvan nogometnih utakmica, u vrijeme od 2016. do 2019. godine, Klub je sudjelovao u raznim aktivnostima, kao što su bili marševi solidarnosti s drugim udrugama ili inicijativama, koncerti, turniri i druga događanja na kojima su se prikupljala sredstva za dobrotvorne i druge svrhe. Na jednoj od skupština održanih 2019. godine budućnost Kluba njegovim članovi su vidjeli u osiguranju financijskih sredstava za održavanje „hladnog pogona“, stvaranje snažnog i stabilnog Kluba uz zadržavanje samoupravljanja,

³¹ U prijevodu na hrvatski: „Nogomet protiv rasizma u Europi“.

pronalazak vlastitog terena za treniranje i igranje domaćih utakmica, stvaranje juniorskog tima te organiziranje više utakmica, druženja i zabave, čime bi se trebao i povećati broj članova Kluba.

Vukušić i Miočić (2017) usporedili su NK Zagreb 041 s drugim primjerom hrvatskog nogometnog kluba koji su osnovali navijači u znak protesta prema upravi s kojom se nisu slagali, s Futsal Dinamom. Utvrdili su da je NK Zagreb 041 jedini ljevičarski hrvatski nogometni klub, kojemu, osim toga, nogomet nije jedini centar fokusa, već su to i razne društvene aktivnosti kao što su „implementacija klasičnih ljevičarskih političkih ideja kao što su antirasizam, antihomofobija, integracija izbjeglica u društvo i općenito rad u zajednici“ (2017: 11). Tako su se, prema Vukušiću i Miočiću, navijači Zagreba 041 distancirali od tradicionalnog razumijevanja navijačke supkulture i stvorili nov, „hibridni“ supkulturni identitet u kojem su „aktivistički (politički i socijalni) identitet i identitet nogometnog navijača neodvojivi i oblikuju čvrstu novu vrstu osnove upravljanja klubom“ (ibid.). Ne propitujući ovdje nužnost ili opravdanost pripisivanja političkih predznaka vrijednostima kao što su antirasizam, antihomofobija, integracija ili rad u zajednici, smatram važnim za istaknuti da je taj politički predznak Kluba bio često tema prijepora između članova, igrača i navijača Kluba. Na jednoj od skupština Kluba, 2017. godine, pitala sam prisutne članove za njihovo mišljenje o takvim, „ljevičarskim“ atributima. Jedan od članova mi je na to odgovorio da je Klub apolitičan te da se ne može utjecati na ono što drugi o njemu pišu. Ostali prisutni članovi nisu ništa komentirali na ovo pitanje. U naknadnim intervjuima koje sam provela početkom 2021. godine, jedan mi je sugovornik, navijač Kluba, rekao ovo:

„Dominiraju ljevičari u Klubu, ali nisu svi. Mi smo u Klubu za sve, no nije isključivo ako je netko desno orijentiran da mu bude zabranjen ulaz u Klub ako poštuje druge. No, ne možeš biti mrzitelj da bi bio član kluba.“

Drugi sugovornik, također navijač, na to je dodao:

„Puno mi je bolje netko desno orijentiran, nego da je netko radikalni ljevičar. Uzmi najpoštenijeg desničara i najradikalnijeg ljevičara – taj pošten desničar će biti bolji od ovog drugog.“

Taj je navijač bio aktivni sudionik Domovinskoga rata i imao je status branitelja. Početkom 1990-ih bio je navijač NK Dinama (Bad Blue Boys, ili, u nastavku, BBB, *Boysi*), što više nije bio jer je „politika striktno ušla“, kako je rekao, u taj najpoznatiji zagrebački klub. O NK Zagrebu

041 dodao je sljedeće:

„BBB veli da je ovo gej klub – čujem to od ekipe na kvartu. A vjerujem da u *Boysima* ima više gejeva. Hrvatska je strašno zatvorena... desničarenje... I ljudima je tu čudno da prihvaćaš gejeve, cure koje su dio LGBT³²... Bilo je tu dečki koji su navijača Hajduka. Sve je tu na prijateljskom bazi, nema mržnje. Zdrava atmosfera. Tu nikad nije bilo problema. *Boysi* su prozvali naš klub gej, a nemaju pojma o nama, nisu nikada bili na tekmi. Ljudi su užasno zatvoreni i konzervativni. Čim si van tih priča (lijevo, desno), već si čudan... Ja isto ne želim da me se svrstava lijevo ili desno.“

Na kraju našeg intervjuja rekao je i ovo:

„Neka se zna: u ZG041 ima branitelja koji podržavaju tu priču. Najlakše je mrziti. Nemaš snage razmišljati o problemu, ali daj razmisli malo. Naš klub je zato totalno drugačiji od drugih. Nitko ne uzima lovu ovdje. Ljudima je to nepojmljivo.“

Utakmice Kluba

Odlasci na domaće utakmice Kluba subotom, a ponekad i nedjeljom, postali su mi s vremenom jedna posebna vrsta izlazaka, utoliko posebnija što do tada nisam pratila nogomet, a kamoli išla na nogometne utakmice. Uglavnom sam na utakmice, koje su se održavale prvih godina mog istraživanja na terenu NK Zelengaja u zagrebačkim Dugavama, a poslije na terenu NK Sava Jakuševac, dolazila sama jer moji prijatelji nisu bili obožavatelji nogometa, a i cilj mi je bio neometano promatrati što više onoga što se na terenu i oko terena događalo. Na svakoj bih od utakmica sreća nekoga s kim bih popričala i broj takvih je s vremenom rastao. Uskoro su me članova Kluba, koji su dolazili redovito na utakmice, poznavali iz viđenja. Na većini utakmica pratila bih više što se događa oko terena, na tribini i oko stadiona, a manje samu utakmicu. U nastavku opisujem rezultate promatranja utakmica na kojima sam sudjelovala u sezoni 2016. / 2017. godine.

Na tribinama je uvijek bilo veselo, pjevale su se navijačke pjesme, navijalo se iz svega glasa, svirali su se bubnjevi ili točnije: bubnjalo se. U nekim trenucima palile bi se i baklje, koje su inače bile zabranjene na utakmicama. Kada sam jednog od članova Kluba pitala tko bi

³² LGBT je engleska kratica za: lezbijke, gejeve, biseksualne, transrodne i transeksualne osobe.

mogao doći kontrolirati ima li na terenu baklji, rekao mi je da bi suci utakmice i delegat iz Nogometnog saveza mogli nešto oko toga napisati u zapisnik, ali da se to nije događalo. Baklje su zabranjene, objasnio je, iz sigurnosnih razloga i zbog opasnosti od požara. Na prethodno spomenutoj prezentaciji koju su održali članovi Kluba u travnju 2017. godine saznala sam da su na svim utakmicama u Hrvatskoj, bez obzira na rang lige, baklje bile zabranjene, a da se u svjetskom „modernom nogometu“, prvenstveno onom engleskom, navijači ne smiju ni dizati sa stolaca niti dizati ruke u znak skandiranja ili veselja kada ekipa za koju navijaju zabije gol. Takve se utakmice snimaju i oni koji krše ta pravila bivaju izgnani sa sljedećih utakmica.

U kućici uz nogometni teren u Dugavama često se kuhala hrana, grah na primjer, nekad se peklo i meso, a sve se to jelo nakon završetka utakmice. Piće i hrana koji su tamo bili dostupni nisu se prodavali već je svatko mogao dati svoj novčani prilog (donaciju) za Klub u zamjenu za hranu ili piće. Kuhari i svi ostali koji su sudjelovali u organizaciji utakmica, kao i svi igrači i trener, radili su taj posao volonterski, bez novčane naknade. U razgovoru s jednim od navijača koji je često kuhao na utakmicama u Dugavama, saznala sam da se Klubu pridružio jer ga je pozvao netko tko je već bio član Kluba. Imao je slične svjetonazore kao i Klub. Ukratko mi ih je opisao na sljedeći način: „Nema mržnje, svi su dobrodošli, pomažu jedni drugima“. Njemu su, kao pankeru, naglasio je, to bile bliske vrijednosti. Što se tiče izbjeglica, rekao mi je, on je bio odrastao u Dugavama, gdje je 1980-ih živjelo dosta ljudi porijeklom iz cijeloga svijeta pa se on osjećao kao da živi vani, na primjer u Amsterdamu. Rekao mi je i ovo: „Mi smo pristojni i kod nas neće biti terorizma, ljudi su tu ipak prihvaćeni. Pogledaj ih tu na tribinama: svi navijaju. Nitko tu nije zadržan, svi su otvorenog uma“.

Na utakmice nisu svi gledatelji dolazili u isto vrijeme, prije samog početka igre. Obično bi na početku bilo njih dvadesetak ili tridesetak na tribini, da bi postupno dolazilo još ljudi pa bi se do kraja utakmice na tribinama i uz tribine, u prostoru gdje se posluživala hrana i piće, okupilo između 50 i 100 ljudi. Na nekim značajnijim utakmicama u Dugavama, kao što su bile derbi utakmice ili zadnje utakmica u sezoni, okupilo bi se i do 200 ljudi. Prije početka drugog dijela sezone, u proljeće 2017. godine, Klub je organizirao put na prijateljsku utakmicu koja se igrala u Kloštru Podravskom. Na put je krenulo više od stotinu nas, u dva autobusa, a nakon utakmice svi smo se družili, jeli, pili i na kraju plesali u restoranu uz stadion.

Na utakmicama bi ime Zagreba skandirali svi na tribinama i izvan tribina: mlađi i stariji muškarci, žene, djeca, među kojima i djeca izbjeg-

lice koji bi došli iz obližnjeg Porina, azilanti i tražitelji azila. Uglavnom su na tribinama bili muškarci, no bilo je i žena, poneke bi došle s malim bebama i muževima ili partnerima. Djeca izbjeglice mahala bi zastavama Kluba i udarala u bubnjeve. Kada bi igrači Kluba zabilili gol, svi bi bili sretni, skandirali glasno i više puta: „Zagreb, Zagreb“, naizmjenično s pljeskanjem. Većina se navijačkih pjesama referirala na Zagreb. Osim već spomenute obrade „Horta Magika“, stihovi jedne od ostalih pjesama idu ovako: „Samo ti si tako bijel, tako ponosan i lijep, Zagreb, moj svijet. Svijet, neka čuje cijeli svijet, tu ću živjet' i umrijet', Zagreb, Zagreb“.

Na jednu od utakmica u proljeće 2017. godine došlo je nekoliko dječaka iz Porina, u dobi od 8 do 10 godina. Smjestili su se u središnjem dijelu tribine, među odraslima, veselili se, skakali, pričali njemački, hrvatski, farsi... jer su uglavnom bili iz Afganistana, a neko vrijeme su proveli u Austriji da bi potom, ne svojom voljom, s roditeljima bili transferirani u Zagreb, na način opisan u prethodnim poglavljima.

Na utakmici sam susrela i izbjeglicu porijeklom iz Konga. On je sjedio na tribini i svirao bubanj, ili bi sjeo u prostor gdje sam tada i ja bila, gdje se posluživalo piće i moglo se sjediti na foteljama oko stolova. Sjeo je do mene i u jednom trenutku mu je zazvonio mobitel. Rekao mi je da ga zove prijatelj iz Barcelone pa je počeo s njim razgovarati na *lingala* jeziku i objašnjavati mu što se događa na utakmici. Upoznala sam na toj utakmici i Pedra, Portugalca koji živi u Engleskoj. Saznala sam da mu je to bio drugi put u sezoni kako je došao gledati utakmicu NK Zagreba 041. Došao je u Zagreb na vikend isključivo zbog utakmice. Rekao je da je Klub „našao“, znao je za „Bijele anđele“ i saznao da su osnovali Klub. To je bila „ljubav na prvi pogled“, dodao je. Postojali su slični klubovi u Engleskoj, na primjer Clapton Ultras, ali mi je objasnio da je u Hrvatskoj našao nešto što je sličnije nogometu kakav se igra i gleda u Portugalu: „Više je slobode, sreće... jednostavno je bolje“. Inače, kada je god mogao, putovao je po svijetu, išao na utakmice i posjećivao prijatelje. U jednom sam ga trenutku vidjela kako drži baklju iz koje je šikljao plavi dim te kako vodi pjesmu, na hrvatskom jeziku, izgovarajući prve dvije riječi, nakon koje je ostatak pjesme pjevala cijela tribina: „Zagrebe moj, volim te ja, lediš mi krv u žilama, zbog plave boje gubim razum ja...“.

Jedan od transparenta koji je bio izvješten taj put na ogradi oko igrališta bio je transparent s natpisom „Izbjeglice dobrodošle“. Osim toga, na ovoj i na drugim utakmicama bili su izvješteni i transparenti načinjeni od tkanine na kojima su na engleskom jeziku pisali natpisi „Izbjeglice dobrodošle“ i „Sve boje su lijepe“. U prostoru gdje se

kuhalo, služilo piće i hrana, u jednom trenutku ušla je bila gospođa koja je skupljala boce. Kuhar ju je pitao: „Kaj treba, gospođo?“ na što je ona odgovorila da skuplja boce. Kuhar je tada uzeo plastičnu bocu piva jednog od gledatelja, ostatak piva u njoj pretočio u plastičnu čašu i bio je spreman plastičnu bocu uručiti gospođi, no ona je već bila otišla.

Sudjelovala sam i na dvije utakmice koje je Klub igrao na drugim terenima, u Podsusedu i Kloštru Podravskom. Na njima nitko nije izazivao Klub u smislu protivničkog navijanja ili verbalnih napada zbog vrijednosti za koje se Klub zalagao. Međutim, kada sam pitala neke od igrača i navijača Kluba o eventualnim incidentima na utakmicama, rekli su mi da ih je bilo. Jednom su u Maloj Mlaki, naselju u južnom dijelu Zagreba, Bad Blue Boysi prije utakmice izvjesili transparent „Refugees are not welcome“ [*izbjeglice nisu dobrodošle*], na što su igrači NK Zagreba 041 rekli da neće igrati sve dok se taj transparent ne ukloni. To su učinili, ali, dodao je moj kazivač, „njihovih navijača je bilo desetak, a naših oko pedeset“. Drugom prilikom, kada je NK Zagreb 041 igrao u zagrebačkom naselju Prečko, prema riječima jednog od članova Kluba pripadnici Bad Blue Boyisa dobacivali su im: „pederi“, „ubit ćemo vas“, „vi niste Zagreb“, „bando crvena odlazi iz Zagreba“.

Suradnja s tražiteljima azila i uključenost azilanata u rad NK Zagreba 041

Druženja s tražiteljima azila Bijeli anđeli su započeli i prije osnivanja Kluba, u suradnji s Centrom za mirovne studije. Organizirane su bile utakmice između tražitelja azila i navijača Anđela koji su amaterski igrali nogomet. Jedan od članova Bijelih anđela, primajući u prosincu 2011. godine u Osijeku priznanje „Krunoslav Sukić“ za nenasilnu akciju godine, o Anđelima i akciji za koju su dobili priznanje rekao je sljedeće:

„Za nas su stadioni mjesta veselja i druženja, a ne nasilja i mržnje. Također, želimo ukazati na predrasude koje javnost ima o navijačima – mišljenje da su svi navijači huligani i da žele trgati stolice nisu istinite jer mi smo druga strana navijačke kulture. Akcija za koju smo dobili priznanje bila je utakmica pod motom *Nitko nije ilegalan* koja je organizirana u suradnji sa Centrom za mirovne studije i Udrugom mladih antifašista. Željeli smo tražiteljima azila kroz sport ponuditi mali korak prema integraciji u hrvatsko društvo i da ih jednostavno razveselimo. Moto *Nitko nije ilegalan* za nas znači da su tražitelji azila prvenstveno ljudska

bića i da im nitko ne bi trebao zabranjivati da u nekoj državi, u ovom slučaju u Hrvatskoj, nađu novi dom.”³³

Pišući o Anđelima, Hodges (2015) je naveo aktivnosti spomenute mreže FARE, koja je dodjeljivala manja novčana sredstva za tjedan aktivnosti koji se održavao jednom godišnje u europskim gradovima, obično u listopadu. Tada bi navijačka udruga ili nogometni klub organizirali uglavnom ne-natjecateljske turnire, „na kojima se slikaju sa zastavom FARE-a i promoviraju rasnu jednakost u nogometu” (2015: 7). U hrvatskom slučaju, tada se, piše dalje Hodges, redovito pozivaju tražitelji azila, „grupa s kojom su Anđeli u redovitom kontaktu”, kako bi sudjelovali na turniru koji se, osim timova izbjeglica, sastojao i od timova čiji su članovi bili predstavnici raznih nevladinih udruga i ljevičarskih grupa, kao što su Mladi antifašisti, Anarho-sindikalisti, Queer Sport i drugi.

Od kazivača navijača Bijelih anđela saznala sam (u kolovozu 2017. godine) da su utakmice s izbjeglicama i tražiteljima azila igrali navijači koji bi se tom prigodom okupili, a koji su nogomet igrali rekreativno, kao i on, svatko uglavnom u svom kvartu. Rekao mi je:

„Meni je poanta više bila na druženju i upoznavanju drugih kultura. To je meni bilo vrlo bitno. OK, ja sam dosta onak’, dosta volim zemljopis pa mi je uvijek bila bitna njihova kultura i te neke stvari su me zanimale i volim, volio sam slušati kad su pričali kako je njima tamo bilo i što su radili, i... ne znam, koliko jezika pričaju... i meni se samo taj nekakav društveno-socijalni angažman sviđao.”

Sjećao se da su pet ili šest puta igrali na igralištu osnovne škole u Slobostini i mislio da je prvi organiziran izlet izvan Zagreba bio izlet u Kutinu (gdje se nalazi prihvatilište za tražitelje azila). Tamo su igrali na terenu NK Moslavine, ali to je „bilo kratko” jer su članovi Anđela taj isti dan išli na utakmicu u Vinkovce, gdje je NK Zagreb igrao protiv Cibalijske. Taj su put Anđeli bili izgubili, rezultat je bio 10: 1 za tražitelje azila. Prema njegovom sjećanju, u igranju nogometa i druženju s azilantima sudjelovale su i druge organizacije, poput Antifa Zagreb, dok bi FARE svake godine organizirao tjedan borbe protiv rasizma, *FARE Action Week*, i navijačka grupa je u okviru tog tjedna organizirala nogometne turnire. Sjetio se da su bila takva tri ili četiri turnira na kojima bi bile po dvije ekipe azilanata:

³³ Izvor: <https://www.youtube.com/watch?v=HbeKbgTt-Tw>, pristupljeno 7. 7. 2017.

„Mi smo organizirali turnir i svaki put smo zvali obavezno azilante [mислеći općenito na izbjeglice, op.a.] kao jednu od ekipa, a mislim da su na svakom turniru bile po dvije ekipe jer su oni, naravno, htjeli igrati.“

Anđeli bi taj tjedan borbe protiv rasizma organizirali u tjednu kada bi Prva hrvatska nogometna liga imala stanku jer je tada njihov klub, NK Zagreb, igrao za reprezentaciju. Tada su navijači svaki tjedan odlazili na utakmice NK Zagreba: „od 9. do 12. mjeseca imate 17 tjedana kada ste vi svaki drugi vikend van Zagreba i svaki vikend imate domaću utakmicu“.

Otkad je osnovan NK Zagreb 041, Anđeli nisu organizirali takav turnir s tražiteljima azila jer ga nisu imali vremena organizirati i nisu imali dovoljno sredstava. Prema tom kazivaču, godišnje bi Klub potrošio oko 50-60 tisuća kuna na obaveze vezane uz sudjelovanje u službenoj nogometnoj ligi, dodajući da je to „sedmi rang natjecanja, to je ful amaterski“. Prije su imali vremena jer nisu bili angažirani oko Kluba, samo su išli na utakmice NK Zagreba. Tada je najveća organizacija bila kako će ići na gostovanje, tko će ići na gostovanje i tko ima auto. „To se dogovori za dva dana, a danas je briga: tko će polajhati teren, tko će očistiti prostorije nakon utakmice, tko će doći prije utakmice sve postaviti da se može odigrati utakmica, tko će peć', tko će kuhat', tko će pisati zapisnik, tko će voditi administraciju“.

Od sugovornika navijača doznala sam i da je upoznao drugog mog sugovornika, izbjeglicu porijeklom iz Senegala, kada su išli u Rijeku igrati nogomet. Osim njih dvojice, sjećao se da su u kombiju koji ih je iz Zagreba vozio u Rijeku bila još dva člana Bijelih anđela i petorica tražitelja azila iz Porina. Razmijenio je tada brojeve telefona s nekima od tražitelja azila i rekao mi da je tako sve počelo: „I onda je [kazivač iz Senegala, op.a.] saznao da može igrati za naš Klub, i to je to“. Trenera, izbjeglicu porijeklom iz Nigerije, navijač je susreo krajem 2014. godine, ali ga je bolje upoznao tek kasnije, kada je počeo službeno trenirati s ekipom Kluba. Mislio je da je to bilo u veljači ili ožujku 2016. godine, kada su počele pripreme za drugi dio sezone. Trener je prije toga trenirao „klinge“ u NK Utrini i netko ga je iz Kluba pitao da li bi bio voljan trenirati za Klub pa je on pristao i tako postao prvi trener Kluba, uz to i osoba koja je u Hrvatskoj dobila azil. Inače, kazivač-navijač nije planirao igrati za Klub, on je bio navijač, no Klubu je tada nedostajalo igrača, a on je bio relativno dobar. Osim toga, nije pio i nije pušio te je „mogao trčati“, kako mi je rekao. Sznala sam od njega i da je u prvoj nogometnoj sezoni NK Zagreba 041 na trening dolazilo dosta tražitelja azila, ali ih nisu mogli sve registrirati. Jedino su Senegalca uspjeli

registrirati, a dosta je njih otpalo i stoga što su bili „neozbiljni“, kako je rekao taj kazivač.

U polustrukturiranom intervjuu s drugim kazivačem,³⁴ članom Kluba koji je od 2016. do 2020. godine bio aktivan u radu s izbjeglicama, točnije djecom izbjeglicama, saznala sam da je rad s izbjeglicama otpočetak, već na prvoj skupštini, bio predviđen kao dio aktivnosti Kluba. To je čak bio jedan od razloga osnivanja Kluba, prema kazivaču i razlog koji je njega motivirao da se uključi u „cijelu priču“. Na početku su treninzi bili u zagrebačkom kvartu Travnom gdje su dolazili i „dečki“ iz Porina. Rekao je: „Čak smo očekivali da će tih igrača biti i puno više, da će to biti skoro izbjeglički klub. Znači, da će većinom igrati izbjeglice plus par domaćih dečki“. To se ipak nije dogodilo, iako ih je na početku, dok su igrali u Travnom, dolazilo više nego nakon što je Klub osnovan: polovicu igrača su tada činili tražitelja azila iz Porina, a drugu polovicu „domaći“ dečki. Dva su razloga, prema tom kazivaču članu Kluba, zašto Klub nije postao „izbjeglički“.

Opisao je to ovim riječima:

„U početku dok su bili treninzi u Travnom dolazilo ih je barem pola-pola, ako ne i više izbjeglica, znači tražitelja azila, nego što je bilo domaćih dečki. Ali onda kada se to počelo slagati u neku selekciju, kada su počeli malo jači treninzi; jači, mislim, kada su postali to zapravo treninzi i kada to više nije bilo samo igranje na livadi, onda je trener bio nezadovoljan s nekima od njih jer su oni stvarno tamo dolazili povremeno, i kad' hoće i kad' neće. Recimo, trener, on je ovako bio dosta tolerantan, ali nije uopće tolerirao alkohol. Znači ne možeš doći s pivom na trening, a neki su dolazili. I onda je on rekao tim nekim dečkima iz Porina doslovno: 'ajde nemojte više dolaziti na utakmice; ako ćete trenirati, OK, a ako ne.'“

Nakon toga su se neki „uozbiljili“, kako je rekao, a neki su prestali dolaziti. Drugi razlog je bio, prema kazivaču, taj da su u Klubu shvatili da je bilo dosta teško „te ljude registrirati u Savezu“, misleći na Hrvatski nogometni savez (HNS). Neki su ipak dolazili na treninge iako ih je bilo teško ili nemoguće registrirati. FIFA je, prema kazivaču, inzistirala da kod registracije nogometnog igrača u nekom nogometnom savezu taj igrač mora donijeti ili ispisnicu iz svog matičnog saveza ili potvrdu da nikada nije bio upisan u nogometni savez u svojoj zemlji.

³⁴ Intervju je proveden u kolovozu 2017. godine.

Na taj način FIFA je htjela izbjeći dvojne registracije, na primjer da se jedan igrač registrira i u hrvatskom i u bosanskohercegovačkom savezu, kako bi se izbjegle malverzacije i trgovine s igračima. Problem s tražiteljima azila i azilantima je, prema riječima kazivača, „što se oni ne smiju javiti u svoju domicilnu zemlju. Svi su oni pobjegli s razlogom. Vrlo malo njih se smije javiti kući i reći gdje su, većina ne smije, a i da smiju... nemaš koga nazvati“, objašnjavajući da su zadnje navedeni slučaj imali s igračem iz Sirije gdje se, u vrijeme najvećih ratnih razaranja, nitko nije javljao u njihovom nogometnom savezu: „Zoveš neke brojeve i nitko se ne javlja na te telefone“. ³⁵ Neki igrači su uspjeli dobiti „neke“ potvrde, a za druge je igrač Klub uspio postići kompromis s HNS-om da za njih hrvatsko Ministarstvo unutarnjih poslova (MUP) izda potvrdu da se „ti ljudi stvarno ne smiju javiti u svoju zemlju, da su tamo u nekom problemu, da su tražitelji azila ili azilanti i da se ne smiju javiti“. Prema kazivačevim riječima, nakon toga bi tim igračima Savez izdao privremenu dozvolu igranja nogometa u Klubu na godinu dana i ako bi im se u tom razdoblju javio njihov domicilni savez, brisala im se dozvola, a ako se unutar godine dana nisu javili, onda se smatralo da je dozvola igranja nogometa izdana za stalno. Svaki se slučaj rješavao individualno, postupak je dosta dugo trajao i na kraju se nije znalo hoće li MUP izdati potvrdu za tražitelja azila i azilanta ili neće. Kao posljedica toga, kazivač je rekao da „tim dečkima pada motivacija, dolaze na treninge, a ne igraju utakmice“ jer ne mogu biti registrirani dok se ne riješi pitanje njihove veze s matičnim nogometnim savezom, odnosno ne dobije službena potvrda da oni svoje zemlje porijekla ne mogu kontaktirati. Osim toga, postojalo je i pravilo o tome koliko stranaca može biti u jednom trenutku na terenu dok se igra službena utakmica. U rangu u kojemu je igrao NK Zagreb 041 u jednom trenutku na terenu moglo je igrati najviše dva stranca, točnije ne-EU državljana. Kazivač je komentirao da je to imalo smisla u velikim klubovima, ali nije u klubovima kakav je Zagreb 041, koji je htio upravo strance, odnosno posebnu skupinu stranaca uključiti u nogomet. Osim toga, na „amaterskoj razini“ na kojoj „nema novaca“, to je za njega bilo i pomalo apsurdno. Klub je pokušavao to promijeniti lobiranjem preko HNS-a i preko Ureda pravobraniteljice za djecu jer su se i na djecu igrače nogometa u juniorskim ekipama odnosila ista pravila o registraciji kao i za odrasle igrače. Kazivač je naglasio da je to sve imalo smisla „kada se ne radi o ljudima koji bježe od rata i kada se ne

³⁵ Intervju je vođen sredinom 2017. godine, a od tada su se procedure promijenile te izbjeglica više ne treba sam kontaktirati nogometni savez u zemlji svog porijekla, već to radi FIFA, ne otkrivajući zemlju u kojoj je izbjeglica pronašao utočište.

radi o matičnim klubovima gdje novaca nema", a u suprotnome su „ta pravila onako, malo smiješna". No svi drugi klubovi slični NK Zagrebu 041 u drugim europskim zemljama imali su, prema njegovim riječima, slične probleme. Na primjer, negdje je bilo dozvoljeno imati pet igrača stranaca na terenu za vrijeme utakmice, a negdje četiri, no svi su imali isti problem. Neki klubovi, kao što je na primjer Glasgow United (klub za koji su igrali samo izbjeglice) riješili su te probleme na način da su s drugim klubovima osnovali paralelnu ligu koja je bila izvan njihovog nacionalnog nogometnog sustava i, kako je kazivač naveo: „ne odgovaraju FIFA-i ni UEFA-i ni čemu, imaju svoju alternativnu nogometnu ligu i tamo klubovi mogu raditi što hoće, doslovno". U Hrvatskoj bi to bilo teško jer je NK Zagreb 041 bio jedini takav klub, uz još možda dva ili tri kluba, prema kazivaču, koji bi bili zainteresirani za takvu alternativnu nogometnu ligu.

S djecom tražitelja azila koji su trenirali u Klubu i s kojima je kazivač kontinuirano radio odnos je, prema njegovim riječima, bio odličan. No, s njihovim roditeljima teže je bilo stupiti u kontakt i animirati ih da, na primjer, dolaze na utakmice Kluba. „Najčešće je to zbog jezika", objasnio mi je, dodavši da je čak bio organizirao neku vrstu roditeljskog sastanka na koji su pozvali roditelje djece koja su trenirala nogomet u Klubu, „da znaju gdje im djeca dolaze, da znaju kakav je ovo Klub... i koja je uopće ideja sve te cijele priče". Organizaciju tog sastanka u Porinu pomogla je i Isusovačka služba za izbjeglice, no roditelji se uopće nisu bili pojavili na sastanku, odnosno došlo ih je tek nekoliko i oni nikada više nakon toga nisu došli na trening svoje djece. No kazivač je to objasnio i time da je uglavnom bilo neuobičajeno da roditelji vode djecu na treninge. Plan Kluba bio je i da djeca, kao i punoljetni tražitelji azila iz Porina nastave dolaziti na treninge i zato je Klub, sredinom 2017. godine, tražio teren koji bi bio bliži Porinu. Osim toga, kazivač je smatrao da je Klub trebao raditi na tome da u Porinu imaju „dečke" koji će dovoditi druge tražitelje azila (odrasle i starije dječake) na treninge i utakmice. Rekao mi je i da su djeca iz Porina, u dobi između 9 i 11 godina, krajem kolovoza 2017. godine jedva čekala da ponovo počnu treninzi. Na treninge za juniore u to vrijeme dolazilo je desetak dječaka iz Porina i 5-6 „lokalnih" dječaka. Djeca su trenirala na terenu Waldorfske škole koja je blizu Porina i koja im to ništa nije naplaćivala. Klub se odužio toj školi na način da je s njima sudjelovao na jednoj od radnih akcija sređivanja terena i prostora oko njihovog nogometnog terena.

Ispitujući dalje kazivača da li je više odraslih tražitelja azila i azilanta dolazilo igrati za Klub dok im je trener bio azilant (2015. i 2016. godine), rekao mi je da je iz razgovara s nekim od igrača saznao da

nije bilo velike razlike u tome da li je trener bio azilant ili „domaći“ trener.

U drugom dijelu nogometne sezone 2016./2017. i nakon toga, sve do kraja 2019. godine, na utakmicama Kluba nije bilo igrača koji su dobili azil ili bili u procesu traženja međunarodne zaštite. No, ovi drugi bi povremeno dolazili na treninge i to se događalo sve do kraja 2020. godine, kako mi je rekao, početkom 2021. godine, aktualni trener Kluba.

Iz intervjua održanog u studenome 2019. godine s dva igrača Kluba, rođenim Zagrepčanima, izdvajam one dijelove koji su se pokazali relevantnima za shvaćanje zašto bi netko iz „domaće“ kulture igrao nogomet s onima koji dolaze iz neke „druge“ sredine, odnosno zašto se u Zagrebu oko Kluba koji se tek osnivao, NK Zagreba 041, nije dogodilo ono što su Spracklen, Long i Hylton (2015), istražujući nove migrant-ske zajednice u Engleskoj, utvrdili: da je sport više prostor stvaranja distinkcije i statusa nego inkluzije i građenja mostova između društva prihvata i imigranata. Naime, jedan od dvojice tih kazivača mi je rekao:

„Godilo ti da se podružiš s dečkima jer vidiš da im tako nešto treba. Ako imaš neku ljudsku dozu empatije koja bi, po meni, trebala biti urođena, naravno da prema tome ne možeš biti ravnodušan, pogotovo ak' su dečki sami po sebi OK, dobiješ tu neku želju da ih uključiš, da im nekako barem daš do znanja da mogu, tipa, staviti mozak na pašu. Ako je to sve što možeš napraviti, super ti je. Na kraju krajeva, ti dečki su se vjerojatno svega nagledali, svašta prošli u životu i nemaju taj luksuz poslije treninga otići doma među svoje, živjeti pristojno i uređeno pa ih onda barem pokušaš uključiti da budu dio te neke rasonode, razbibrige, ili čega god već.“

Povezao je to i s općenitim razlozima zašto je bio vezan uz jedan nogometni klub, u ovom slučaju NK Zagreb 041:

„Otpočetka je bila naglašena ta stavka druženja i novih poznanstava pa je to dalo neku posebnu draž. I dan danas mislim kada me ljudi pitaju: 'Pa ti imaš 30 godina, što ti treba trčati po selu?' da dobiješ nešto od toga. Na kraju krajeva, dobiješ poznanstva s ljudima do kojih ti je stalo i koje smatraš vrijednima i dugi niz godina poslije, barem ja tako mislim sada. Onda to sve skupa nešto i vrijedi.“

Na pitanje zašto se izbjeglice koje su u Klubu neko vrijeme bile aktivne nisu u njemu i zadržala, poput njega, rekao je ovo:

„Oni sami nisu pokazali inicijativu da se jače asimiliraju ili uključe. Mogli su, što se nas tiče. I nikada s naše strane nije bilo kamena spoticanja. Oni su sami radili te neke, `ajmo reći, granice angažiranosti i involviranosti u cijelu tu priču. Makar to bilo samo čisto druženje ili štogod. Tako da mi nismo htjeli biti agresivni da ih ispitujemo, mi smo uvijek bili na raspolaganju da se trenira, igra nogomet, popije piće, podruži. To im je uvijek bilo na pladnju, nas dečki koji smo u igračkom smislu bili angažirani. Mi nismo zakazali u tom smislu. Svi dečki koji su bili, bili su s nama unutra... Ja sam s ljudske strane isti uvijek pa, prema tome, svatko tko je na mjestu, solidan, nije zlonamjeran, mene će dobiti. Sam taj neki pristup inkluziviteta je s naše strane uvijek bio prisutan. Mi smo s nogometne priče njima izlazili u susret kadgod smo mogli.“

Na kraju, zaključio je:

„Nekaj s njima je uvijek čudljivo. Kao da imaju sloj po sloj da, kao kod babuške, dođeš do pravog čovjeka. Sigurno im nije lako. Možda su ekstra oprezni jer tko zna što su u životu prošli.“

Drugi je od dvojice igrača objasnio kako je došao do NK Zagreba 041 i zašto je u timu ostao igrati dulji niz godina, a počeo je kada je već prešao tridesetu:

„Ostavio sam se napokon nogometa, kupio sam bicikl i počeo sam se vozikati okolo. I kako sam u Slobošćini, idem na Sljeme, prolazim kraj Mamutice i vidim tamo hrpu ljudi: crnci, Arapi, bijelci, naši domaći, Englezi, ovo-ono... I bilo mi zanimljivo i došao mi je frend koji živi na Trešnjevci i pitao me bi li igrao za taj klub. `White Angelsi su se odmaknuli od prvoligaškog Zagreba, osnivaju novi klub, tu je skroz nova priča, ima svega zanimljivog, priča se engleski, trener je neki Nigerijac, je l' bi igrao? Daj pomogni dečkima, išli bi na rang više'. I ja sam rekao `dobro', svidjela mi se priča, osjetio sam žar i zanos, iako nisu ni imali svlačionice. I dolazila je neka ekipa gledati nas jazavce kako ne znamo ni igrati. Pa dolazi neka ekipa s fotićem, pa te hoće intervjuirati, zove te van. To mi se svidjelo jer nema toga drugdje. Desio se neki klik jer bez tog klika nema ništa jer ne dobivaš tu lovnu. Daješ nekaj od sebe, no glupo je ako ne osjećaš da nema smisla za to se davati. To je trajalo dosta dugo, traje i dan danas, samo u smanjenom obujmu.“

Objasnio je i zašto igra nogomet:

„Nogomet znači tim, zajedništvo, odgovornost prema grupi, prijateljstvo, nešto u tom stilu. Osjećaš se pripadnikom krda i vi zajedno stvarate neku priču. A opet, igra je. Nije nešto preozbiljno, pitanje života i smrti, to je igra. Iako imam 37 godina, kao igra te drži u doticaju s onim nečim prijašnjim. To je i filter, opuštanje, stres-terapija. Netko skuplja čepove od različitih vrsta piva, mi igramo nogomet. Netko ide u kazalište, mi igramo nogomet.“

Na to je i dodao: „Nije me nitko o tome ni pitao“.

Druženja s izbjeglicama i drugim migrantima koji su prošli kroz Klub, kao i odnos između „domaćih“ dečki i izbjeglica, kazivač je opisao ovim riječima:

„Ti kad igraš nogomet vidiš tu neku ekipu dva ili tri puta tjedno i na tekmi. I uglavnom ostaneš poslije treniga i tekme na pivi, dva, tri, četiri puta. I tu krenu razgovori. Oni su bili uglavnom muslimani i nisu cugali i često su se nakon tekmi i treninga vrlo brzo kupili doma. Znači nisi imao vremena osim površnih razgovora ni čačkati nešto dublje. Najdublje je bilo što smo završili kod jednog od njih na svadbi. No uvijek smo pričali i o tekućim temama. Ak' se neće netko sam otvoriti, nećeš ga ni pitati.“

Njegovo objašnjenje zašto se izbjeglice nisu dulje zadržale u NK Zagrebu 041 kao igrači bilo je ovo: „Bila je prevelika fluktuacija ljudi. Da su tu ostali, sigurno bi se stvorile čvršće veze.“ Dodao je i da je ponašanje njega i drugih igrača prema njima bilo kao prema svakom drugom igraču:

„Većina dečki se ponašala prema njima kao da je došao bilo tko, neki domaći dečko. Tak' se gledalo na to. Nit' si se ulizivao, nit' si ga zezao na način da ga spuštaš. U svemu su se osjećali dobrodošli... To je u stvari to. A ne ono da ja kažem: 'on je došao tu, ja ga furam za ručicu, evo ti moj krevet'. Ne, to nije to. I vi morate dati nešto od sebe i mi. Na naš trening može doći tkogod. Dolazili su likovi koji su žešće tarabe, ali igrali su s nama.... Ako je netko radio spektakle s njima, to je drugi par čarapa.“

I, na kraju, svoju vezu s ovim nogometnim timom kazivač je objasnio:

„Zakaj to radiš' – pitaju drugi. Oni van kluba. Govorim sam sebi da ću prestati jer je to kao vaga – to vrijeme bi mogao iskoristiti

s djevojkom, kod staraca na ručak, na planinarenje s frendovima. No ova priča tu me drži, ta ekipa i ti ljudi. No, Igor kaže seoski fudbal – to je više od toga. Priča malo veća od toga. Nije strogo samo nogomet već su involvirani ljudi i iako je to zadnja liga, pojavi se tu od 10 do 50 ljudi. Na početku je bilo to puno više, toga nema u drugim klubovima – to je nešto što mene privlači. Pa onda – tu sam dobio ono što nigdje drugdje nisam dobio – igrati s ljudima s drugog kontinenta, druge boje kože, drugih rezona, druge vjere... I onda kroz sport vidiš kako oni funkcioniraju, kako su se snašli tu. To mi je, onak', bilo zanimljivo. To je miks svega – teško je reći što je to što te drži [uz Klub, op.a].“

U nastavku predstavljam intervjue provedene s dvije osobe koje su dobile azil u Hrvatskoj, a u Klubu su bile i službeno registrirane (preko HNS-a): jedan je bio trener Kluba, a drugi igrač.

Trener Kluba

Trenera Kluba porijeklom iz Nigerije, koji je 2015. godine dobio azil u Hrvatskoj, prvi put sam vidjela neposredno nakon što sam odlučila istraživati suvremeno izbjeglištvo u okviru svog doktorskog studija. To je bilo u veljači 2015. godine. Bio je jedan od govornika na konferenciji o izbjeglicama u Kulturnom-informativnom centru u Zagrebu. Nakon toga sam ga viđala na utakmicama NK Zagreba 041, na klupi igrača za vrijeme utakmice, a poslije utakmice se družio s nogometašima i svima koji su došli podržati tim. Kao članica NK Zagreba 041, negdje pred kraj 2016. godine na jednoj od skupština udruge saznala sam da je bio odstupio s mjesta trenera jer je htio posvetiti više vremena svojoj obitelji. Poslije sam ga viđala na nekim utakmicama Kluba, a na jednoj od njih, u svibnju 2017. godine, pristupila sam mu, objasnila što istražujem i pitala ga bi li htio razgovarati sa mnom. Rekao mi je da trenutno nije bio raspoložen za razgovore na temu izbjeglištva ili integracije te da će možda poslije biti spreman, da mu se javim za dva mjeseca. Početkom kolovoza kontaktirala sam ga porukom preko Facebooka i odmah mi je odgovorio da pristaje na razgovor. Prije razgovora pregledala sam poveznice s interneta u kojima se on spominjao i koje sam s vremenom bila skupila. U jednoj od njih, iz rujna 2016. godine, prikazan je video-prilog u kojemu on na hrvatskom jeziku priča kako je nogometaš Davor Šuker jako poznat u Nigeriji i da ga Nigerija voli. Kazivač je u tom prilogu za sebe rekao da voli hrvatsku himnu: „Divna je“, intonirajući dio melodije himne. U prilogu se dalje navodilo o njemu da je 2013. godine iz Nigerije pobjegao u Europu, gdje su ga

u Sloveniji zaustavili policajci i rekli mu ide u Hrvatsku. U Porinu je proveo dvije godine čekajući na azil. U Zagrebu je upoznao i ženu s kojom se vjenčao u listopadu 2016. godine. U to vrijeme je radio preko dana kao konobar, a popodne je bio trener ekipe Zagreba 041. Znao je već i za hrvatske popularne pjevače: sviđao mu se Toni Cetinski, a posebno glazba 2Cellosa, na koju se lako uspavljavao (Pajić 2016).

U jednom drugom medijskom natpisu o njemu, iz lipnja 2017. godine na engleskom jeziku (Womack i Balta 2017), saznala sam da ima 35 godina i da je bio profesionalni igrač nogometa kojemu je, dok je još bio mali, uzor bio hrvatski nogometaš Zvonimir Boban. Čak su mu suigrači dali i nadimak Boban. Kao profesionalni nogometaš je 2004. godine došao u Crnu Goru igrati za tamošnji klub Jedinstvo Bijelo Polje, na dvije godine. Tada je prvi puta vidio Europu:

„Puno je stvari bilo drugačije nego u Africi. Bio sam usamljen. Tada sam mislio da bih u Nigeriji imao bolji život i vratio sam se kući. Ali počeo sam žaliti zbog takve odluke. Vjerski su se problemi u Nigeriji pogoršavali. Vidio sam da je u Europi život sigurniji. Zašto sam se vratio?“

U članku je dalje pisalo i da je bio napadnut i proveo neko vrijeme u bolnici te je 2011. godine odlučio drugi puta napustiti Nigeriju, tada kao izbjeglica: „Pobjegao sam s krijumčarima, preko Libije i Mediterana. Postoje stvari o kojima ne želim razgovarati, to je čista istina. To je bio put koji nitko ne bi htio zapamtiti“. Zaustavili su ga u Sloveniji i završio je tamo u prihvatilištu. Rekli su da će njega i neke druge izbjeglice koje su se tamo zatekle poslati u Hrvatsku. Ti drugi su se razbježali, no on je spakirao svoje stvari i čekao:

„Mislio sam: ne želim više bježati, dosta mi je. Imao sam dobar osjećaj o Hrvatskoj. Hrvatska je nogomet. Policija mi je rekla da je to bilo prvi put da je netko sjedio i čekao ih, spreman.“

Kada je došao u Hrvatsku, u Porinu je počeo ohrabrivati druge tražitelje azila da počnu igrati nogomet, a Crveni križ im je osigurao teren u susjedstvu toga prihvatilišta.

„U nogometu nismo se osjećali kao tražitelji azila već samo kao igrači, koji se bave sportom sasvim prirodno, kao svi ostali.“

U tom članku je pisalo i da je dobio azil, bio oženjen Hrvaticom, trenirao djecu nogomet u NK Utrini i odrasle u NK Zagrebu 041, isto-

vremeno radeći posao barmena. Također, pohađao je školu za nogometnog trenera kako bi postao ovlaštenim trenerom Hrvatskoga nogometnog saveza.

S, tada već bivšim, trenerom NK Zagreba 041 našla sam se početkom kolovoza 2017. godine. Rekao mi je da je upravo bio dobio licencu nogometnog trenera te da je promijenio posao, no i dalje je radio u ugostiteljstvu, sada kao barmen u jednom od najvećih kazina u Zagrebu. Pričao mi je i o svojim shvaćanjima integracije koja po njemu ima više razina, a najveća će razina biti dostignuta kada ga hrvatsko društvo neće doživljavati kao stranca, odnosno kada stranci u Hrvatskoj budu imali položaj ravnopravan domicilnom stanovništvu. Odluku o prestanku treniranja igrača NK Zagreba 041 (posao koji je radio volonterski, bez primanja novčane naknade) morao je donijeti zbog nedostatka vremena za sve svoje poslovne i obiteljske obaveze. Želio je više vremena posvetiti svojoj supruzi. Znao je da to neki članovi Kluba ili igrači nisu bili dobro primili, no on je morao tada donijeti takvu odluku jer nije bio osoba koja bi polovično odrađivala svoje obaveze. Prisjetio se i prvog posla koji je dobio preko Crvenoga križa, posla konobara. Budući da je kafić tražio iskusnog radnika, osoba iz Crvenog križa mu je rekla da im kaže kako ima iskustva u konobarskom poslu. On to nije mogao napraviti jer je bio iskrena osoba te vjerovao da jedino iskrenošću može uspjeti u životu, bilo gdje. Rekao je tako u kafiću da nema iskustva, ali ih je i zamolio da mu daju priliku jer će dati sve od sebe da radi taj posao kako treba. Dali su mu priliku za rad i ostao je u tom kafiću sve dok mu se nije pružila bolja poslovna prilika. Rekao mi je i da ljudi cijene njegovu iskrenost te da je tako bivši poslodavac, kada je tražio da mu preporuči neku osobu za rad, nije niti obavio razgovor s tom osobom, primio ju je samo na temelju njegove preporuke. Sličan je bio njegov pristup radu kada je trenirao nogometaše NK Zagreba 041: igrači su trebali biti disciplinirani, razmišljati o svojim postupcima prije no što impulzivno reaguju na terenu ili oko terena. Rekao je da nije igrača birao na osnovi toga tko je tražitelj azila ili azilant, već na osnovi toga kakav je tko igrač i kako se ponašao u timu.

Drugi razgovor, točnije intervju, s bivšim trenerom Kluba vodila sam krajem ljeta 2017. godine. Pričali smo o integraciji i njegovim iskustvima nogometnog trenera. Rekao je da smatra da je integracija „veliki proces koji zahtijeva puno strpljenja“ i da se o njoj treba učiti od ljudi koji su bili u sličnoj situaciji jer se drugačije integracija ne može shvatiti: „Netko tko živi sa svojim roditeljima i ima sve što mu je potrebno nikad neće shvatiti što je integracija“. Porin je bila njegova najveća škola u životu, tamo je dobio najviše znanja jer je tamo morao živjeti s raznim ljudima, iz raznih dijelova svijeta, koji pričaju razne jezike i

imaju različite poglede na život. O procesu integracije puno je naučio i kroz nogomet u koji se uključio dok je čekao azil u Porinu. Rekao je: „Kada smo počeli igrati, nije bilo važno otkuda je tko, koje je vjeroispovijesti“, dodajući da su svi igrali zajedno i to je bilo nešto što su radili na vlastitu inicijativu. Sjećao se i da su policajci, ljudi iz Crvenog križa i MUP-a gledali njih, tražitelje azila, kako igraju nogomet i to je za njega bilo „jako lijepo“ jer je to bila jedina stvar koja ih je privukla, nešto što su uočili i htjeli pratiti. Kako je kazivač rekao, tražitelji azila su igrali s radošću, a policija ih je gledala i svi su bili sretni. Nakon toga je Crveni križ odlučio plaćati igralište na kojemu su tražitelji azila počeli igrati nogomet.

Kazivač je rekao da su tražitelji azila htjeli da im on bude trener objašnjavajući to svojim karakterom: bio je osoba koja sve ljude poštuje i vodi isključivo svoju, a ne tuđe brige, ide svojim putem i drži se svojih principa. To su drugi prepoznali kod njega, neki su ga zbog toga poštivali, a poneki i nisu razumjeli. Tražitelji azila u Porinu odabrali su ga da ih trenira i pripremi za jedan turnir u nogometu u kojem su trebali igrali protiv ekipe koju su formirali ljudi iz MUP-a, Crvenoga križa i još neki drugi Hrvati, kako je rekao. Igrali su povodom Međunarodnog dana izbjeglica, 2013. godine. Kazivač je vodio tim tražitelja azila, bio im trener i istovremeno igrač, te su pobijedili na turniru. Tadašnjem voditelju Porina svidio se način kako je igrao i htio ga je uključiti u jednu policijsku ekipu koja je trebala igrati na nogometnom turniru protiv drugih timova policajaca. Čak je i počeo trenirati s njima, no budući da tada nije imao azil, ipak na kraju nije mogao sudjelovati na tom natjecanju.

Treninzi s tražiteljima azila, koje je pokrenuo Crveni križ na terenu NK Utrine, održavali su se svaki četvrtak. On bi tada znao u Porinu ići od vrata do vrata i okupljati svaki put tražitelje azila prije treninga, čak i kada je padala kiša. Trenirao ih je na profesionalan način jer, kada bi radio nešto, želio je postići rezultate. Sudjelovao je s njima u više od sedam nogometnih natjecanja i ponekad bi za jedno natjecanje pripremao tri tima koje su činili tražitelji azila. Igrali bi protiv ekipe roditelja djece koja su inače trenirala na tom terenu i bili članovi NK Utrine. Tražitelji azila su uglavnom pobjeđivali roditelje, a jednom zgodom, prateći treninge koje je vodio kazivač, predsjednik NK Utrine ga je pitao bi li htio trenirati djecu. Kazivač je na to odgovorio da ne poznaje dobro hrvatski jezik i da ne može komunicirati s djecom, no predsjednik mu je rekao da to nije važno, da „nogomet govori samo jednim jezikom“. Kazivač je na to dodao: „To nikada neću zaboraviti i odabrao sam ono što mi je rekao te počeo trenirati djecu“. To je bilo 2014. godine. Trenirao bi tada ujutro tražitelje azila, a navečer djecu.

Često puta je propuštao večeru u Porinu jer je u isto vrijeme imao trening s djecom no bio je, kako kaže, „jako, jako sretan“ jer je to vrijeme provodio kvalitetno, s djecom. Kaže da je „Utrina“ uvijek u njegovom srcu jer su

„to ljudi koji su me prihvatili bez ikakvog razloga, bez interesa, samo iz ljubavi. Tu se ne radi o marketingu, ne radi se o tražitelju azila, već je to samo ljubav. Stalo im je bilo do mene, voljeli su me. Poštovali su me kao ljudsko biće, a ne kao tražitelja azila, ne kao trenera kojeg žele iskoristiti, već kao nekoga koga samo vole. To je nešto što sam vidio u očima tih roditelja... Kada postupam prema meni iz ljubavi, ja to vidim. Kada prema tebi postupam iz ljubavi, ti isto tako to vidiš. Nitko te ne treba naučiti kako se ponašati prema nekome s ljubavlju... Zato sam bio tako sretan kada su mi dali tu priliku.“

Nakon što je dobio azil, pa potom i posao konobara u jednom kafiću, morao je prestati trenirati djecu jer trening djece zahtijeva da trener bude cijelo vrijeme s njima, kada treniraju i kada igraju utakmice. Dva ili tri mjeseca nakon što je otišao iz NK Utrine kontaktirali su ga članovi NK Zagreba 041 i pitali bi li htio trenirati njihovu nogometnu ekipu. Pristao je, iako im je rekao da će to biti težak zadatak i da ne zna hoće li ga igrači slušati. Znao je da će to biti drugačije nego trenirati djecu no u isto vrijeme je htio dati svoj doprinos, kao stranac, u svrhu integracije. Za razliku od treniranja djece, mogao je prihvatiti trening odraslih jer kod odraslih se unaprijed znao raspored održavanja utakmica, što se kod utakmica djece nije znalo. Osim toga, njegov šef na poslu mu je izašao u susret s rasporedom rada koji je mogao uskladiti s rasporedom treninga i utakmica. Dodao je da „ne bi svaki menadžer pristao na to“.

Trenirati Zagreb 041 bilo je „vrlo, vrlo teško u početku jer sam imao igrače od kojih neki nikada nisu igrali na velikom terenu, neki nisu ni razumjeli što igranje nogometa na velikom terenu znači. Igrali su mali nogomet, no nogomet na velikom terenu je nešto drugo“. Započeli su treninge na terenu u zagrebačkom kvartu Travnom. Rekao je da je s timom htio postići rezultate, a to je bilo moguće samo uz postojanje discipline, dodajući da nije tolerirao nedisciplinu. Smatrao je da se rezultati ne mogu postizati tamo gdje nema discipline. U nogometu je učio o disciplini od svog trenera, naučio je i da onaj igrač koji ne sluša trenera sjedi na klupi i gleda kako na terenu igraju oni koji su bolji od njega. Dodao je da je sva bit u tome da trener ne može postići rezultate ako ga igrači ne slušaju. Usporedio je to i s bračnim životom:

ako dvije osobe nisu zajedno, tu nema ljubavi; ako svaka slijedi svoju filozofiju, onda ne može biti mira. Tako je i u nogometu: igrači trebaju slušati trenera ako žele imati rezultate jer igraju u timu i ne može svatko igrati kako on hoće. To igračima nije bilo uvijek lako prihvatiti, no kada bi na kraju vidjeli rezultate, nisu se imali zbog čega žaliti. Smetalo ga je i što su neki igrači informacije koje su se ticale samo nogometnog tima, i koje su trebale ostajati unutar tima, pričali drugima, tamo gdje tim informacijama nije bilo mjesto. To je za njega značilo neprofesionalnost i nelojalnost timu. Upozorio je i na problem koji je uočio u radu Kluba, a to je da stariji igrači nisu blagonaklono gledali na mlađe igrače koje je on htio uključiti u tim bez obzira što griješe, smatrajući da mlađi igrači donose potrebnu energiju i dinamiku nogometnom timu. Osim toga, oni su i budućnost svakog nogometnog kluba. Rekao mi je da ni u zadnjim utakmicama NK Zagreba 041 koje je gledao nije uočio mlađe igrače, dečke od 17, 18 ili 19 godina. Na to je dodao: „Ako Klub nema razumijevanje da treba stvoriti prostor za mlađe igrače, ljude iz Hrvatske, stvoriti prostor da igraju, uživaju u igri i da ih se prihvaća s ljubavlju, kako će onda stvoriti prostor za strance?“. Mislio je ipak da iza Kluba stoje dobre ideje i da se samo ne bi smjelo dopustiti da neki „loši momci“ otmu te ideje zbog svojih vlastitih interesa. Isto tako, ako su neki otišli iz Kluba, moj kazivač smatra da bi ih Klub trebao i dalje poštivati i voljeti jer ako nije tako,

„što onda znači to da zastupamo ideje ljubavi, razumijevanja, integracije? Ponekad se ne trebamo složiti, ali svi smo ljudi, trebamo jedni druge poštovati, a ne biti neprijatelji ako se oko nečega ne možemo složiti... Dakle, uvijek treba postojati mjesto za fleksibilnost.“

Dodao je i da, otkad je prestao trenirati Klub, uvijek bi se odazvao kada su ga zvali ili ga pitali da im u nečemu pomogne, kao što je, na primjer, bilo da ih poveže s NK Utrinom. To je činio jer „još uvijek voli Klub“.

Pričajući dalje o svojoj uključenosti u Klub, rekao je da su mu pojedini članovi govorili da je on identitet Kluba. On to nije htio biti jer bi to značilo da u nogometnom timu nisu svi jednaki, što nije mogao prihvatiti. Od kada je dobio azil, ima pravo živjeti kao i svi drugi hrvatski građani i misli da nitko ne bi trebao biti identitet bilo kojeg kluba: „Svatko je jednak u ovom Klubu, bez obzira jesi li crn, bijel ili bilo što drugo – ti si igrač ovog tima i član ovog Kluba i ako ne igraš dobro nogomet, nećeš igrati. Ako nisi dobar trener, nećeš trenirati. Ne mogu biti trener zbog identiteta, ne prihvaćam to“. Neki su članovi

mislili da bi mu takva identifikacija predstavljala čast, na što on kaže: „Prihvaćam da je čast, ali ne želim takvu vrstu časti...“, dodajući da je njegovo životno uvjerenje da je svatko jednak i da treba imati jednaka prava. Zato misli da ne može biti identitet već je netko tko bi trebao biti prihvaćen jer dobro radi svoj posao, a ne iz nekog drugog razloga. Osim toga, nije htio da on bude razlog zašto bi tražitelji azila ili azilanti dolazili igrati za Klub, već bi trebali željeti igrati za Klub zbog samog Kluba. Uostalom, kada ga je Klub pozvao da trenira igrača, on nije došao tamo jer su u Klubu bili tražitelji azila. Došao je tamo na poziv ljudi koji nisu bili tražitelji azila i došao je kao osoba koja poznaje nogomet i ima iskustva u igranju i treniranju. Njegovo je mišljenje da Klub treba stvoriti okruženje povjerenja na terenu gdje će se tražitelji azila osjećati sigurno te htjeti trenirati i igrati za Klub, a to ne može biti samo kroz osobu trenera koji je azilant. Smatrao je da Klub može stvoriti takvo okruženje, ali s članovima Kluba nikada nije razgovarao o tome niti su ga oni pitali njegovo mišljenje o toj temi. Prije dolaska u Klub, više od godine dana trenirao je tražitelje azila koji su dolazili iz dvadeset različitih država i naučio je „nešto“, kako je rekao, iz tog iskustva. Tražitelji azila moraju imati povjerenje u Klub, osjećati se u njemu ugodno, osjećati se ravnopravno svima ostalima jer se tražitelj azila „nije rodio kao tražitelj azila već kao ljudsko biće“.

Kada je profesionalno igrao nogomet, moj sugovornik nije bio tražitelj azila. Tada je, rekao mi je, bio ponosnija osoba jer je kao tražitelj azila vidio neke loše situacije koje su bacale negativno svjetlo na sve tražitelje azila i zato se mnoge osobe ne vole identificirati kao tražitelji azila. Pitanje koje se treba postaviti, prema njemu, je ovo: žele li se tražitelji azila uvijek osjećati i biti prihvaćeni kao tražitelji azila? Da biste to shvatili, dodao je, morate biti u stanju razumjeti kako se netko tko je tražitelj azila osjeća. Ako tražitelje azila smatrate kao one koji su slabi, oni će to znati. Treba ih tretirati kao ljudska bića, ravnopravna svima ostalima u društvu. Ti se ljudi trebaju osjećati ugodno u vašem društvu i treba shvatiti da im nedostaje kuća, stvari na koje su navikli, kao i to da ne žele da ih se prihvaća uvijek kao slabe. Stav da je netko tražitelj azila i da mu kao takvome treba pomoći nije uvijek ohrabrujući za tu osobu, završio je svoja razmišljanja.

O Klubu je htio istaknuti i ovo: „NK Zagreb 041 će uvijek biti za mene klub koji poštujem“. Pridružio se Klubu jer je želio dati svoj doprinos, bilo da se radi o integraciji ili o tome da budeš aktivan u društvu. Radilo se i o tome da svi pomažu svima, a ne da samo Klub pomaže tražiteljima azila jer od trenutka kada počneš razgovarati ili družiti se s nekom osobom, dobivaš nešto od nje. U NK Utrini je bio sretan jer ga nitko nije doživljavao kao tražitelja azila te je još jednom naglasio:

„Zar se ne čovjeka treba gledati kao na tražitelja azila? Ako je netko u Hrvatskoj pet godina i dalje se smatra tražiteljem azila, zar je to društvo u kojemu želi živjeti zauvijek? Ako je tako, onda promašujemo bit toga što je prava integracija.“

Čovjek bi trebao biti prihvaćen kao dio društva, ne uvijek kao tražitelj azila. Putujući izvan Hrvatske, viđao je tražitelje azila, a jednoga je susreo u Norveškoj, vozača javnog autobusa. Na njega nitko nije gledao kao na tražitelja azila. Kazivačevo je mišljenje bilo da na čovjeka treba gledati kao na ljudsko biće koje živi, ima obitelj, plaća poreze:

„Ako se tako gleda na ljude, možda počinjemo imati pravi pogled. Ali kada u nekome uporno želite vidjeti tražitelja azila, onda ga stavljate u drugu klasu.“

Za njega je integracija bila slojeviti proces koji se najbolje mogao opisati na sljedeći način: „Kada se rodi dijete, ono treba naučiti kako sjediti, kako puzati, kako stajati i onda kako hodati. To je proces. I mislim da je tako u svemu u životu, ne samo kada se radi o integraciji, već i o školovanju, zaposlenju“.

Smatrao je da je život i širi od toga da samo naučiš hrvatski jezik i stekneš ovdje prijatelje. Slikovito je rekao da on u životu želi i letjeti. Drugim riječima, živjeti u društvu, ali biti i odgovaran za nešto. Dodao je:

„Ne želim da se na mene gleda kao na slabu osobu, već kao na osobu koja doprinosi društvu. Želim vidjeti tu razinu [integracije, op. a.], a ne da tražitelji azila uvijek rade s tražiteljima azila, kako bi dokazali da su tražitelji azila. Tražitelji azila trebaju raditi i s društvom.“

Mislio je da u Hrvatskoj nije dostignuta ta razina jer je Hrvatska još uvijek bila u procesu učenja o tražiteljima azila, otkada je postala članicom Europske unije.

O sebi je rekao i ovo:

„Želim da me gledaju kao bilo kojeg drugog hrvatskog građanina koji ovdje živi, koji prolazi kroz iste muke kao i drugi ljudi; želim govoriti o onome što se događa u Hrvatskoj, a ne više o traženju azila.“

Kao primjer naveo je da je želio, na primjer, pričati o smanjenju cijena karata javnog prijevoza u Zagrebu s 10 na 4 kune jer je to za njega, tada (2017. godine), bila jedna od značajnih stvari koju je doživio u Hrvatskoj zbog koje je bio sretan. Rekao je:

„Ako ne živim ovdje i ne osjećam probleme ljudi koji ovdje žive, nisam iskren prema ljudima, nisam iskren prema sebi. To je više od onoga što ljudi misle. Ako negdje živiš, pokušaj biti s tim društvom, radi ono što oni rade, osjeti njihovu patnju i njihovu radost - to znači biti integriran... Kako možeš reći: želim ovo i ovo od hrvatske vlade, a nikad ne gledaš kako ljudi u Hrvatskoj žive?“

Dodao je i da treba razumjeti društvo u kojem živiš, a ne samo tražiti nešto od tog društva i uspoređivati ga s drugim zemljama. Prema njemu, mnogi nisu htjeli vidjeti probleme niti su ih mogli vidjeti dok ih „država hrani“. Tek kada počnu raditi i sami iznajmljivati prostor u kojem žive, počinju zapravo uviđati probleme u društvu. Zaključio je i da nije vjerovao da je svatko slab, ta slabost se nalazila samo u umu druge osobe. Mislio je da si ljudi mogu pomoći, ali i da ne treba limitirati ono što čovjek može. U Africi se kaže da je najviše što možeš pomoći čovjeku je to da ga naučiš kako biti čovjek.

Igrač Kluba

Kazivač iz Senegala, u intervjuu koji smo vodili u kolovozu 2017. godine na temu njegove uključenosti u NK Zagreb 041, rekao mi je da Klub nije za njega udruga ili organizacija, već „nogometna ekipa, obitelj“. Oni su ga prihvatili i prije no što je dobio svoje „papire“, misleći pritom na azil. Naveo je tri osobe, među kojima i prethodno spomenutog kazivača navijača Bijelih anđela, kao osobe koje je prve upoznao i s kojima je išao u Rijeku igrati nogomet. Došli su bili po njega u Porin. To je bilo u doba njegove „prve zime u ovoj zemlji“. Poslije je postao igrač NK Zagreba 041. Igrao je jednu sezonu (2015./2016.) jer nakon toga više nije imao puno vremena za treniranje i igranje nogometa. No, ostao je u kontaktu s igračima i „ekipom“ oko Kluba, čuli bi se i povremeno viđali.

Rekao mi je da je NK Zagreb 041 imao udjela u njegovoj integraciji u smislu da su ga ti ljudi primili, prihvatili. Objasnio je to sljedećim riječima:

„Rođen sam i odrastao sam u obitelji koja voli ljudsko biće [pritom je pričao s pauzama i naglasio riječ „voli“] i koja poštuje ljudsko biće. Ja sam tako odgajan.“

Na to je dodao da ga nisu mogle impresionirati nečije titule, već „ako me poštuješ, ako si srdačan i ako me poštuješ, tada ću i ja tebe poštovati“. Ako bi mu netko davao novac, a nije ga poštovao ili bi ga gledao kao drugačijeg od sebe, onda je to za njega značilo „good-bye“ (doviđenja). Zato je smatrao da je „041“, kako je nazivao Klub, za njega obitelj. Prvi dan kada su se upoznali na treningu, kada je tamo vidio 15 osoba iz Hrvatske, između njih se stvorilo takvo ozračje kao da se poznaju pet godina.

„Pričali smo, smijali se, bilo je *cool*. Tamo je bilo ljudske topline... to je ono što poštujem... i zato ako kažeš organizacija, ne, to je obitelj, to nije organizacija.“

U intervjuu s njim objavljenom na mrežnim stranicama Kluba, izjava igrača iz Senegala glasila je ovako:

„Svim ljudima koji još nisu bili na našim utakmicama želim reći ovo: ako ste ljudi koji vole – pridružite nam se. Dođite na utakmicu i osjetit ćete osjećaje koji polako nestaju u svijetu, a to su zajedništvo i ljubav, a doma ćete otići puni pozitivne energije i sigurno se vraćate na iduću utakmicu. Lijepi osjećaji i pozitivna energija koju osjećate izazivaju nešto kao ovisnost – dođete jednom i idući put želite doći po još i želite sami sudjelovati u tome. Tamo možete biti u potpunosti svoji i bit ćete prihvaćeni, bez obzira na vašu rasu, religiju, dob ili rod. Vjerujem da postoji mnogo ljudi koji žele biti sretni i voljeni i nadam se da će se odvažiti doći na utakmicu kako bi na svoje oči vidjeli da je sve ovo istina.“³⁶

Kazivač iz Senegala od nogometne sezone 2017./2018. nije više bio igrač NK Zagreba 041. Nisam ga vidjela ni na utakmicama, kao navijača ili samo promatrača utakmica. No, vidjela sam ga na nekom drugom događanju, a na moje pitanje zašto više nije igrao niti dolazio na utakmice Kluba, odgovorio je da je imao puno posla i, radeći tada kao kuhar, nije stizao ni igrati niti gledati utakmice NK Zagreba 041.

³⁶ Izvor: <http://www.nkzagreb041.hr/novosti/>, pristupljeno 19. 9. 2017.

TEORIJA vs. ISTRAŽENO: POMAŽE LI SPORT INTEGRACIJI IZBJEGLICA U HRVATSKOJ?

Kvalitativno istraživanje provedeno metodama sudioničkog promatranja, otvorenih i polustrukturiranih intervjuja, te etnografske studije slučaja, pokazalo je da je sport bitan dio života izbjeglica koje su se u razdoblju od 2015. do 2021. godine nalazile u Hrvatskoj.

Ukoliko se šire osvrnemo na ovo područje, interes znanstvenika za propitivanje uloge sporta u životu izbjeglica i njegovih potencijala za integraciju u društvo primitka tek se recentno počeo buditi, a od 2017. godine počeo je i znatno rasti. U pregledu znanstvenih radova na tu temu (u koji su uključeni i projektni izvještaji, diplomski, magistarski i doktorski radovi) Spaaij i suradnici pronalaze i analiziraju 83 rada koja se bave temama sporta, izbjeglica i prisilnih migranata, od kojih najstariji datira iz 1996. godine (Spaaij et al. 2019). Najviše radova (31%) odnosi se na istraživanja provedena u Australiji, potom u Europi (40%), od kojih najviše u Njemačkoj (9%), Ujedinjenom Kraljevstvu (9%) i Nizozemskoj (7%), potom u SAD-u (10%) i Kanadi (7%). Na mapi kojom autori ilustriraju područja pokrivenosti znanstvenih radova (ibid.: 8), uočava se da su na području cijele jugoistočne Europe identificirali dva rada: istraživački izvještaj Juharta i Cofa u Sloveniji iz 2014. godine i znanstveni rad u Hrvatskoj (Jurković 2018³⁷). Analizirajući prikupljene radove, autori navode da je njihov znanstveni interes bio fokusiran na tri teme: promoviranje zdravlja, integraciju i socijalnu inkluziju, te prepreke i facilitatore sudjelovanja izbjeglica u sportu. Uočavaju i da se veći dio znanstvene literature bazira na onome što nazivaju paradigma zasnovana na deficitu (Spaaij et al. 2019: 12), što znači povezivanje vrlo obeshrabrujućih okolnosti uz status izbjeglice, kao što su trauma, loše zdravlje, neimaština i društvena izolacija. To dovodi do toga da se ne uočavaju „normalnosti“ niti sposobnosti

³⁷ Oni datiraju rad u 2019., no točna oznaka je: Jurković 2018.

izbjeglica i onih koji su bili prisiljeni migrirati. Kako bi se izbjeglo na taj način proizvedeno reproduciranje stereotipa, autori sugeriraju nužnost intersekcionalnosti³⁸ u pristupu istraživanjima, zbog nužnosti prepoznavanja činjenice da su izbjeglice vrlo različite individualnosti, s jedinstvenim putovima i iskustvima. Osim toga, i njihova se iskustva smještaja i integracije u države primitka znatno razlikuju, ovisno o alokaciji resursa, sustavima podrške, osobnoj otpornosti i otpornosti zajednice, kao i stavovima zajednice i percepcijama koje postoje u društvu primitka (ibid.: 13). Spaaij i suradnici uočavaju i potrebu za dekolonizacijom istraživanja jer je analiza geografske distribucije i tematskog fokusa akademske literature otkrila eurocentričnu pristranost. Dekolonizirati stoga u ovom kontekstu znači: pokrenuti se izvan eurocentričnih paradigmi i ponuditi drugačije načine stjecanja znanja, koje bi se odmaknulo od trenutnog stanja da najviše „bijeli Europljani, Sjevernoamerikanci i Australci“ pišu o „iskustvima i glasovima 'drugih'„ (ibid.: 14).

Kada razmatramo utjecaj bavljenja sportom na integraciju izbjeglica koje su došle u novo, njima nepoznato društvo, ne postoji konsenzus znanstvenika o tome je li taj utjecaj značajan ili samo pozitivan. I sam se pojam integracije propituje i označava spornim (Dukic, McDonald & Spaaij, 2017). Spaaij (2012) definira integraciju kao obostrani proces koji zahtijeva adaptaciju i jednih i drugih: izbjeglica i društva primitka, koji omogućuje puno sudjelovanje izbjeglica u svim aspektima života društva primitka, dok im istovremeno dopušta zadržati vlastiti kulturni identitet.

U istraživanjima integracije kroz sport znanstvenici su se (npr. Spaaij 2012, Stone 2017, Doidge, Keech i Sandri 2020) referirali na teorijski okvir do kojega su u svom kvalitativnom istraživanju o integraciji izbjeglica došli Ager i Strang (2004) i koji se sastoji od deset ključnih područja važnih za integraciju izbjeglica. Taj je teorijski okvir u biti bila „teorija srednjeg dometa“ (Ager i Strang 2008: 167), a takve se teorije sastoje od „apstraktnih objašnjenja određenih društvenih fenomena utemeljenih na podacima“ (Charmaz 2011: 7) te su se od „velikih“ socioloških teorija iz sredine 20. stoljeća razlikovale upravo prema svojoj utemeljenosti u sustavno analiziranim podacima (ibid.). Ager i Strang (2004, 2008), na osnovi dostupne literature i provođenjem kvalitativnih istraživanja na primjeru izbjeglica u Velikoj Britaniji, dolaze, dakle,

³⁸ Intersekcionalnost se definira kao „svojstvo ljudskog identiteta da se sastoji od međusobno povezanih različitih dimenzija, razina i aspekata“ (Barbard 2010, prema Hrvatskom strukovnom nazivlju Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje, <http://struna.ihjj.hr/>).

do deset područja identificiranih ključnima za integraciju izbjeglica i raspoređuju ih u četiri grupe. Prvu su grupu nazvali „markeri i sredstva“ i u njih ubrojili: zapošljavanje, smještaj, obrazovanje i zdravstvo (Ager i Strang 2004: 3). Ova područja su općeprihvaćena kao ključni faktori integracijskog procesa. Označena su kao „markeri“ jer je uspjeh u njima znak pozitivnih integracijskih rezultata, te kao „sredstva“ jer će uspješnost na tim područjima vjerojatno pomoći i širem integracijskom procesu u kojem sudjeluju izbjeglice. Drugu grupu područja ili indikatora važnih za integraciju nazvali su „društvene veze“ (eng. *connections*) i ona obuhvaća: „društvene spone“ (engl. *bonds*), „društvene mostove“ (engl. *bridges*) i „društvene povezanosti“ (engl. *links*). Ova grupa naglašava važnost društvenih odnosa za razumijevanje integracijskog procesa te objašnjava što integracija predstavlja za ljude koji je žive. Društvene spone označavaju veze unutar zajednice definirane kroz etnički, nacionalni ili vjerski identitet; društveni mostovi označavaju veze s članovima drugih zajednica, dok društvene povezanosti označavaju veze s institucijama, uključujući službe državne i lokalnih vlasti (ibid.: 4). Treća grupa područja važnih za integraciju, budući da se radi o onima koji pomažu u integraciji, nazvana je facilitatorima i uključuje dva područja: jezik i znanje o kulturi te sigurnost i stabilnost. Četvrta je grupa nazvana „temelj“ i sadrži samo jedno područje: prava i državljanstvo, koje čini osnovu na kojoj se zasnivaju očekivanja od integracije i obaveze prema tom procesu. Teorijski okvir Agera i Strang bio je podložan i kritici, a jedna od njih je bila ta da ne uključuje rekreacijski sport kao sredstvo i marker integracije (Spaaij 2012). Tek 2019. godine teorijskom se okviru integracije dodaju slobodne aktivnosti (koje uključuju sport), i to unutar područja „markeri i sredstva“, dakle područja koje je ključno za integraciju (Ndofor-Tah et al. 2019). Autori tog novog teorijskog okvira tvrde da „slobodne aktivnosti mogu pomoći pojedincima naučiti više o kulturi zemlje ili lokalnog područja te im mogu pružiti prilike za uspostavljanje socijalnih veza, prakticiranje jezičnih vještina i poboljšanje sveopćeg zdravlja i dobrobiti pojedinca“ (ibid.: 38).

Do sada su znanstvenici istraživali i različite aspekte integracije izbjeglica kroz sport, uključujući: iskustva društvene uključenosti tražitelja azila kroz sudjelovanje u izbjegličkim nogometnim timovima (Dukic, McDonald & Spaaij, 2017), vezu sporta s dobrobiti izbjeglica i osjećanjima pripadnosti u prihvatilištu za tražitelje azila (Waardenburg et al. 2018), ulogu sportskih klubova (Stura 2019) i voditelja klubova (Flensner, Korp i Lindgren 2020) u facilitiranju integracije. Doidge, Keech i Sandri (2020) naglašavaju važnost aktivnog pristupa sportskih trenera, volontera i menadžera u integraciji izbjeglica, fokusa na

zabavu i socijalnu interakciju, osim na sportske vještine, te stvaranje sigurnog okruženja, u kojima se izbjeglice osjećaju dobrodošle.

Iako su Spaaij et al. (2019) naglasili već nužnost odmaka od eurocentričnog pristupa istraživanjima na razmeđu sporta i izbjeglica, istaknut ću još jedno obilježje do sada provedenih istraživanja u Europi: svi se oni provode u ekonomski bogatijim zemljama te dimenzija integracije koja je prisutna u zemljama kao što je Hrvatska ondje nije prisutna. To je ono što sam nazvala egzistencijalnom dimenzijom (vidi Jurković 2021: 199), uz koju se veže činjenica da, zbog nedovoljnih mogućnosti za ostvarenje „normalnog“ života (pronalaska posla koji bi bio dovoljno plaćen da pokrije sve potrebe i životne troškove pojedinca ili obitelji), izbjeglice nerado biraju opciju ostanka u Hrvatskoj. No, ova je studija obuhvatila one koji su nakon dobivenog azila ostali u njoj i, premda se njihova kazivanja ne referiraju na takve, egzistencijalne, okolnosti koje su ključne za njihovu integraciju, kod analiziranja i razmišljanja o saznanjima do kojih su istraživanja dovela važno je uzeti u obzir i tu komponentu.

U istraživanju na kojemu se temelji ova studija potvrđeno je da su društvene veze koje u sportu izbjeglice stvaraju s drugima iz lokalne zajednice ključne za shvaćanje integrativne uloge sporta. Dobrobit koja proizlazi iz tjelesne aktivnosti nije bila posebno naglašena u intervjuima, no nju se može uočiti već samo u jednoj izjavi kazivača izbjeglice da je u izbjeglištvu lakše i brže trčao od drugih jer je prije toga trenirao nogomet. Dobrobit sporta za zdravlje, uostalom, prepoznata je za svakoga tko se njime bavi, no ne nalaze se svi u poziciji izbjeglice i zato je važnost sporta za njih upravo u toj komponenti društvenih veza: stvaranju novih prijatelja, nove obitelji, ali i stvaranju novog prostora djelovanja i pomaganja drugima koji su u istoj poziciji – onih koji su u društvo primitka došli kao izbjeglice (što je pokazao aktivizam igrača nogometa porijeklom iz Afganistana). Prema kvalitativnoj građi dobivenoj istraživanjem zaključuje se i da su sportski kolektivi dobri primjeri provedbe društvene, kulturne, interakcijske i identifikacijske integracije azilanata (usp. Penninx i Garcés-Mascareñas 2016). Sudjelovanje u kriket klubu i u NK Zagrebu 041 za dvojicu je kazivača značilo pronalazak „nove obitelji“, dok su drugi kazivači takve identifikacijske dimenzije ostvarivali negdje drugdje (kazivač trener u NK Utrini) ili ih nisu ostvarivali (kazivač iz Afganistana). Za jednoga od kazivača (azilanta) nogometni turniri koje je navijačka udruga igrala s tražiteljima azila bili su ključni jer je u tim druženjima uspostavio društvene mostove s „domaćim dečkima“ koje su se pokazale važnima za njegov osjećaj povezanosti s onim što će kasnije postati službeno registrirani nogometni klub, a on njegovim igračem. Ta povezanost koju on opisuje da

je jednaka obiteljskoj, događala se na interakcijskoj i identifikacijskoj razini njegove integracije. S druge strane, trener Kluba je takvu, gotovo obiteljsku povezanost, postigao u drugom nogometnom klubu jer je tamo osjetio da ga vole i da ga poštuju kao ljudsko biće, a ne kao tražitelja azila. Osim toga, svojom dimenzijom društvenog povezivanja, sport može izbjeglici omogućiti i ostvarenje ekonomske integracije (ibid.), kako je svjedočio igrač kriketa koji je u Grčkoj, preko poznanika s kriketa, dobio posao.

Nadalje, u ovoj knjizi predstavljeni slučajevi značenja sporta za izbjeglice koje se nalaze u Hrvatskoj pokazali su i da je interakcija (usp. Grbić Jakopović 2014: 30, Jurković i Rajković Iveta 2018) prva stepenica ka integraciji, odnosno da bez interakcije, koja se kroz sport postiže između sudionika i koja potom služi za nadogradnju odnosa među njima (onih koji su u nekom društvu „domaći“ i onih koji su našli utočište u tom, za njih novom i nepoznatom društvu), nema uspješne integracije u društvo. Ta obostranost integracije znači i podrazumijeva da svatko svakoga mora prvenstveno biti spreman čuti, potom razumjeti i sukladno tome djelovati. O tome kako tu obostranost shvaćaju kazivači, zorno govore njihove izjave (prva je kazivača koji je dobio azil, a druga je kazivača rođenoga u Zagrebu):

„Ako ne živim ovdje i ne osjećam probleme ljudi koji ovdje žive, nisam iskren prema ljudima, nisam iskren prema sebi. To je više od onoga što ljudi misle. Ako negdje živiš, pokušaj biti s tim društvom, radi ono što oni rade, osjeti njihovu patnju i njihovu radost - to znači biti integriran... Kako možeš reći: želim ovo i ovo od hrvatske vlade, a nikad ne gledaš kako ljudi u Hrvatskoj žive?“

„Većina dečki se ponašala prema njima kao da je došao bilo tko, neki domaći dečko. Tak' se gledalo na to. Nit' si se ulizivao, nit' si ga zezao na način da ga spuštaš. U svemu su se osjećali dobrodošli... To je u stvari to. A ne ono da ja kažem: 'on je došao tu, ja ga furam za ručicu, evo ti moj krevet'. Ne, to nije to. I vi morate dati nešto od sebe i mi. Na naš trening može doći tkogod. Dolazili su likovi koji su žešće tarabe, ali igrali su s nama.“

Obostranost ili dvosmjernost integracije, koja je uvrštena i u relevantne dokumente Europske komisije (usp. Penninx i Garcés-Mascareñas 2016), treba biti fokusirana na svaku osobu posebno od koje se integracija očekuje (a ne na apstraktni pojam izbjeglice), ne zaboravljajući pri tome da „kada u nekome uporno želite vidjeti tražitelja azila, onda ga stavljate u drugu klasu“, kako je rekao jedan od kazivača. Osim toga, potrebno je neprestano propitivati pozicije moći s kojih govorimo

o integraciji (Jurković 2018b) jer, parafrazirajući tog istog kazivača, može li „netko tko živi s roditeljima i ima sve što je potrebno“ u potpunosti shvatiti što je integracija?

Predstavljena studija slučaja pokazala je i kako je nogometni klub, koji je na nekim svojim utakmicama okupio i do 200 ljudi, jedna vrlo heterogena zajednica. To je i klub koji se, u cilju koji si je postavio, integraciji izbjeglica, definitivno izdvaja od drugih nogometnih klubova. Dugotrajnost provođenja istraživanja pokazala je dinamiku promjena koje se događaju u takvoj jednoj zajednici koja okuplja ne samo „ljevičare“, već i hrvatske branitelje, kao i one koji se ne žele svrstavati „lijevo“ ili „desno“. Istraživanje je pokazalo i da su uz Klub povezani višestruki identiteti (pri čemu je identitet shvaćen kao istovremeno individualni osjećaj i osjećaj pripadnosti zajednici, usp. Grbić Jakopović 2014: 39) koji su u pozadini razloga zbog kojih se ljudi učlanjuju ili prate rad Kluba i dolaze na nogometne utakmice: identitet nogometnog navijača, identitet ultrasa, identitet člana sportske udruge koja se zalaže za određene vrijednosti, identitet simpatizera takvog jednog, „drugačijeg“ nogometnog kluba, identitet nogometnog igrača, identitet trenera. Osim toga, neki od članova Kluba, prema riječima kazivača trenera, htjeli su njemu, kao nekome tko je dobio azil u Hrvatskoj, pripisati oznaku „identiteta Kluba“, što on nije htio prihvatiti, smatrajući da svi trebaju biti jednaki. Takvo njegovo razmišljanje je, uostalom, bliže direktnodemokratskom načelu kojim se željelo upravljati Klubom, u kojem je svaki član ravnopravan u radu i donošenju odluka. Tako se NK Zagreb 041 pokazao mjestom isprepletanja različitih identiteta, kao i različitih shvaćanja identiteta pa čak i odbijanja identiteta. Klub ima i više značenja: jedno je značenje koje mu je pripisao kazivač trener koji je Klub prihvatio prvenstveno kao prostor profesionalnog djelovanja, gdje će pokazati svoje znanje i iskustvo o nogometu; drugo je značenje obitelji koje je Klub imao za kazivača igrača; treće je značenje ono koji su neki članovi Kluba za njega pretpostavljali: mjesta otvorenog tražiteljima azila i azilantima i njihovoj integraciji u društvo; četvrto je značenje Kluba kao prostora za igranje seoskog nogometa; dok je još jedno značenje ono koje je mladića iz Afganistana odbilo pridružiti se Klubu: kluba za koji ne igra puno vrlo mladih igrača i kojemu se nije mogao priključiti onda kada je htio.

Odgovor na pitanje kako uključiti izbjeglice u nogometni klub na način da to doprinosi njihovoj lakšoj integraciji u društvo primitka nije jasno dobiven kao rezultat istraživanja. Do kraja istraživanja u Klubu više nije bilo ni igrača izbjeglica ni izbjeglica kao navijača. No, prvi korak ka ponovnom angažmanu Kluba u integraciji izbjeglica bio bi uključiti bivšeg trenera i čuti njegovo mišljenje o tome, a potom i

usvojiti saznanja koja on ima jer se ona temelje ne samo na njegovim vlastitim iskustvima integracije u hrvatsko društvo, već i na radu s tražiteljima azila kojima je prethodno bio trener nogometa.

No, ipak, studija slučaja o NK Zagrebu 041 pokazala je da na uspješnost integrativne funkcije sporta utječe poklapanje motivacije onih koji već žive u društvu primitka s motivacijom onih koji su došli u to društvo: kazivač navijač (ujedno i „domaći“ igrač utakmica s tražiteljima azila) izjavio je da su igrali nogomet s azilantima „jer uopće nije bilo bitno tko je šta nego je bitna bila samo igra“, što je u skladu s onim što je kazivač trener izjavio: da se u nogometu nisu osjećali kao tražitelji azila već samo kao igrači. Takva atmosfera bila je istovjetna onoj koja je utjecala na odluku trenera da, premda ne poznaje dobro hrvatski jezik, počne trenirati djecu jer mu je predsjednik nogometnog kluba rekao da „nogomet priča samo jednim jezikom“. U tom su ga klubu prihvatili iz „čiste ljubavi“, poštujući ga kao ljudsko biće, a ne kao tražitelja azila. Takvo je prihvaćanje treći kazivač, igrač, našao u NK Zagrebu 041 izjavivši da je u Klubu pronašao ljudsku toplinu, zajedništvo i ljubav koji su mu omogućili da se osjeća „svojim“ i zbog toga se osjećao prihvaćen, bez obzira na rasu, religiju, dob ili rod. Isto je osjetio i igrač kriketa igrajući za jedini zagrebački kriket klub: „Ti me ljudi tretiraju kao brata, znaš. Vole me, grle me, poput obitelji su mi. Svi me vole, poštuju me, baš kao obitelj su mi“.

Na kraju, prisjećajući se uvodnoga dijela knjige i transfera izbjeglica iz Austrije i drugih zemalja zapadne Europe u Hrvatsku, premda bez direktne veze sa sportom, shvaćanje što se događalo u Europi od 2016. do 2020. godine nužno je za potpunije shvaćanje života suvremenih izbjeglica u europskim zemljama. Prema De Genovi (2013: 1180-1181), „*deportabilni* ne-državljeni su naširoko i globalno podložni bezbrojnim uvjetima društvene degradacije“, bez obzira jesu li oni „samo ekonomski“ migranti koji traže zaposlenje, ili izbjeglice koje traže azil. De Genova dalje tvrdi da „kriteriji za odobrenje azila imaju tendenciju biti tako strogi, tako potpuno utemeljeni na sumnjama, da je sasvim razumno tvrditi da je ono što režimi azila zaista proizvode je masa navodnih 'lažnih' tražitelja azila [...] Režimi azila nerazmjerno diskvalificiraju tražitelje azila, pretvarajući ih u 'ilegalne' i *deportabilne* migrante“. Svi takvi službeno „neželjeni“ ili „nepoželjni“ ne-građani stigmatizirani su optužbama o oportunističnosti i „nezaslužnosti“ (ibid.). Opisano je predstavljalo realnost za sve kazivača, a i dalje je to realnost za sve koji azil traže u Hrvatskoj ili bilo kojoj drugoj europskoj zemlji. Svako razumijevanje značenja sporta za izbjeglice stoga treba početi od pokušaja shvaćanja životnih okolnosti u kojima se nalaze izbjeglice s kojima sudjelujemo u nekom sportu ili ih u sport želimo

uključiti. Iz te perspektive trebamo donositi zaključke i kada nam jedan od kazivača koji je dobio azil u Hrvatskoj izjavi ovo:

„Kada hodamo, ljudi to vide, naš Hrvatski sokol kriket tim. I vide nas, a ja se osjećam ponosno, kažu mi da sam član hrvatskog kriket tima. I ja se onda osjećam ponosno, i nemam drugu riječ za taj osjećaj. Ljudi te gledaju na način da te poštuju. Osjećam se ponosno kada ljudi vide da igram kriket, igram za Hrvatsku. Osjećam se jak, osjećam se dobro. Bilo mi je teško u životu, ali to je sada prošlo. A ovi ljudi, oni su mi pružili dobrodošlicu kao da smo obitelj... Zahvaljujući kriketu sreo sam sve te ljude i oni su mi sada poput obitelji... To me je ojačalo, dalo mi pouzdanje, daje mi energiju, pozitivnu energiju, znaš...”

LITERATURA

- Ager, Alastair i Alison Strang. 2004. *Indicators of Integration: Final Report*. London: Homme Office.
- Ager, Alastair i Alison Strang. 2008. „Understanding Integration: A Conceptual Framework“. *Journal of Refugee Studies*, vol. 21(2): 166-191.
- Akcijski plan za integraciju osoba kojima je odobrena međunarodna zaštita za razdoblje od 2017. do 2019. godine*. 2017. Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina. <https://pravamanjina.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/AKCIJSKI%20PLAN%20ZA%20INTEGRACIJU%202017-2019.pdf>.
- Borgogni, Antonio i Simone Digennaro. 2015. „Jugando en equipo: el rol de las organizaciones deportivos en el apoyo a la integración social de los emigrantes. Playing together: the role of sport organisation in supporting migrants' integration“. *EMPIRIA. Revista de Metodología de Ciencias Sociales* 30, enero-abril: 109-131.
- Charmaz, Kathy. 2011. *Constructing Grounded Theory. A Practical Guide Through Qualitative Analysis*. London, Thousand Oaks, New Delhi, Singapur: Sage Publications.
- De Genova, Nicholas. 2013. „Spectacles of migrant 'illegality': the scene of exclusion, the obscene of inclusion“. *Ethnic and Racial Studies*, 36 (7): 1180-1198.
- Doidge Mark, Marc Keech i Elisa Sandri. 2020. „'Active integration': sport clubs taking an active role in the integration of refugees“. *International Journal of Sport Policy and Politics*, DOI: 10.1080/19406940.2020.1717580.
- Doidge Mark, Radosław Kossakowski i Svenja Mintert. 2020. *Ultras: the passion and performance of contemporary football fandom*. Manchester University Press.
- Dukic, Darko, Brent McDonald i Ramoon Spaaij. 2017. „Being Able to Play: Experiences of Social Inclusion and Exclusion within a Football Team of People Seeking Asylum“. *Social. Inclusion* 5(2): 101-110.
- Emerson, M. Robert, Rachel I. Fretz i Linda L. Shaw. 1995. *Writing Ethnographic Fieldnotes*. Chicago, London: University of Chicago Press.
- Enciklopedija Leksikografskog zavoda. 1967. Zagreb: Jugoslavenski leksikografski zavod.
- Europska unija. 2014. *Zajednički europski sustav azila*. Brošura.

- Flensner, K. Karin, Peter Korp i Eva Carin Lindgren. 2020. „Integration into and through Sports? Sport Activities for Migrant Children and Youths”. *European Journal for Sport and Society*, DOI: 10.1080/16138171.2020.1823689.
- Gerc, Kliford [i. e. Clifford Geertz]. 1998. *Tumačenje kultura I, II*. Beograd: XX vek.
- Grbić Jakopović, Jadranka. 2014. *Multiplikiranje zavičaja i domovina. Hrvatska dijaspora: kronologija, destinacije i identite I*. Zagreb: Filozofski fakultet u Zagrebu, Odsjek za etnologiju i kulturnu antropologiju, FF press.
- Gubrium, Jaber i James Holstein. 2014. „Analytic Inspiration in Ethnographic Fieldwork”. U *The SAGE Handbook of Qualitative Data Analysis*, ur. Uwe Flick. London: Sage, 35-49.
- Hodges, Andrew. 2015. *White Angels Zagreb: Combating Homophobia as „Rural Primitivism*. Working paper, No. 13. Graz: Centre for Southeast European Studies.
- Hodges, Andrew. 2016a. „The hooligan as ‘internal’ other? Football fans, ultras culture and nesting intra-orientalisms”. *International Review for the Sociology of Sport*, Vol. 51(4), 410 –427.
- Hodges, Andrew. 2016b. „Violence and masculinity amongst left-wing ultras in post-Yugoslav space”. *Sport in Society*, 19 (2), 174-186.
- Hodges, Andrew. 2019. *Fan activism, protest and politics: Ultras in post-socialist Croatia*. London: Routledge.
- Hodges, Andrew i Dario Brentin. 2017. „Fan protest and activism: football from below in South-Eastern Europe”. *Soccer & Society*, June 2017, 1-8, DOI: 10.1080/ 14660970.2017.1333674
- Huizinga, Johan. 1992. *Homo Ludens. O podrijetlu kulture u igri*. Zagreb: Naprijed.
- Jurković, Rahela. 2018a. *Integracija osoba pod međunarodnom zaštitom u hrvatsko društvo*. Doktorska disertacija. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Jurković, Rahela. 2018b. „Migranti i sport: nogomet kao prostor integracije izbjeglica u Hrvatskoj”. *Glasnik Etnografskog instituta SANU* (2334-8259), vol 68, 3:477-491.
- Jurković, Rahela. 2020. *Football and refugees: cultural anthropology of the Balkan corridor (2015-2019)*. Završno izvješće. Nyon: UEFA.
- Jurković, Rahela. 2021. *Integracija azilantata u hrvatsko društvo: kulturnoantropološka studija*. Asesor: Zagreb.
- Jurković, Rahela i Rajković Iveta, Marijeta. 2018. *Interaction as a Key Connective Tissue of Refugee Integration in Croatian Society*. U:

- „Contemporary Migration Trends and Flows on the Territory of Southeast Europe“. Ur.: Rajković Iveta, Marijeta; Kelemen Petra; Župarić-Iljić Drago. Zagreb: FFpress, str. 233-252.
- Levitt, Peggy i Nina Glick Schiller. 2004. „Conceptualizing Simultaneity: A Transnational Social Field Perspective on Society“. *International Migration Review*, vol. 38/3:1002–1039.
- Marcus, George E. i Michael M. J. Fischer. 2003. *Antropologija kao kritika kulture*. Zagreb: Naklada Breza.
- Millward, Peter. 2011. *The global football league: transnational networks, social movements and sport in the new media age*. New York: Palgrave Macmillan.
- Mustapić, Marko i Benjamin Perasović. 2020. „Ultrasi između stigme i društvenoga aktivizma“. *Studia ethnologica Croatica*, vol. 32: 075-095.
- Ndorf-Tah, Carolyne, Alison Strang, Jenny Phillimore, Linda Morrice, Lucy Michael, Patrick Wood i Jon Simmons. 2019. *Home Office Indicators of Integration framework 2019*. London: Home Office.
- Nuredinović. Andrej Ivan. 2019. „Simboličko označavanje teritorija navijačkih skupina u Splitu i Zagrebu“. *Studia ethnologica Croatica*, vol. 31: 187-217.
- Ó Riain, Seán. 2009. „Extending the Ethnographic Case Study“. U *The SAGE Handbook of Case-Based Methods*, ur. David Byrne i Charles C. Ragin. London: Sage, 289-306.
- Objava za medije Europske komisije. *Questions and Answers: Recommendation on the conditions for resuming Dublin transfers of asylum, seekers to Greece*. 2016. http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-16-4253_en.htm.
- Pajić, Marija. 2016. *Protjeran iz svoje zemlje, Celestine je završio u Hrvatskoj kao izbjeglica: sada pred oltar vodi Hrvaticu!* RTL. <http://www.vijesti.rtl.hr/novosti/hrvatska/1965419/protjeran-iz-svoje-zemlje-celestine-je-završio-u-hrvatskoj-kao-izbjeglica-sada-pred-oltar-vodi-hrvaticu/>.
- Penninx, Rinus i Blanca Garcés-Mascareñas. 2016. „The Concept of Integration as an Analytical Tool and as a Policy Concept“. U *Integration Processes and Policies in Europe: Contexts, Levels and Actors*, ur. Blanca Garcés-Mascareñas i Rinus Penninx. Cham: Springer, 11-30.
- Perasović, Benjamin i Marko Mustapić. 2013. „Football supporters in the context of Croatian sociology: research perspectives 20 years after“. *Kinesiology*, vol. 45/2:262–275.

- Perasović, Benjamin i Marko Mustapić. 2017a. *Torcida and Bad Blue Boys: from hatred to cooperation and back*. U „Football fans, rivalry and cooperation”, ur. Christian Brandt, Fabian Hertel i Sean Huddelston. London: Routledge, 108-124.
- Perasović, Benjamin i Marko Mustapić. 2017b. „Carnival supporters, hooligans, and the 'Against Modern Football' movement: life within the ultras subculture in the Croatian context”. *Sport in Society*, vol. 20/7: 121-136.
- Potkonjak, Sanja. 2014. *Teren za etnologe početnike*. Zagreb: Hrvatsko etnološko društvo i Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Priopćenje za medije Suda Europske unije br. 86/17 od 26. srpnja 2017. - Presuda u predmetima C-490/16 A. S./Republika Slovenija i C-646/16 Khadija Jafari i Zainab Jafar, <https://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2017-07/cp170086hr.pdf> .
- RomaToday. 2018. *Lazio, è polemica per il volante „no” donne degli ultras. „La Nord è luogo sacro”*. <https://www.romatoday.it/sport/lazio-volantino-no-donne-curva-nord.html>.
- Roulston, Kathryn. 2010. *Reflective Interviewing: A Guide to Theory and Practice*. London, Thousand Oaks, New Delhi, Singapore: Sage Publications.
- Spaaij, Ramon. 2012. “*Beyond the playing field: Experiences of sport, social capital, and integration among Somalis in Australia*”. *Ethnic and Racial Studies* 35 (9): 1519-1538.
- Spaaij, Ramon, Jora Broerse, Sarah Oxford, Carla Luguetti, Fiona McLachlan, Brent McDonald, Bojana Klepac, Lisa Lymbery, Jeffrey Bishara & Aurelie Pankowiak. 2019. „Sport, Refugees, and Forced Migration: A Critical Review of the Literature”. *Frontiers in Sports and Active Living*, 1-47.
- Sportske novosti. 2017. *Neočekivana prijava na ovogodišnjoj Kutiji šibica. Na legendarnom turniru nastupit će i ekipa tražitelja azila! Produžene prijave!* <https://sportske.jutarnji.hr/nogomet/nogomet-mix/neocekivana-prijava-na-ovogodisnjoj-kutiji-sibica-na-legendarnom-turniru-nastupit-ce-i-ekipa-trazitelja-azila-produzene-prijave/6737217/>.
- Spracklen, Karl, Jonathan Long i Kevin Hylton. 2015. „Leisure opportunities and new migrant communities: challenging the contribution of sport”. *Leisure Studies* 34 (1): 114-129.
- Statistika: Tražitelji međunarodne zaštite. 2021. Ministarstvo unutarnjih poslova RH. <https://mup.gov.hr/pristup-informacijama-16/statistika-228/statistika-trazitelji-medjunarodne-zastite/283234>.

- Stone, Chris. 2017. „Utopian community football? Sport, hope and belongingness in the lives of refugees and asylum seekers”. *Leisure Studies* 37: 171-183.
- Swanborn, Peter. 2010. *Case Study Research: What, Why and How?* London, Thousand Oaks, New Delhi, Singapore: Sage Publications.
- Stura, Claudia. 2019. „'What Makes Us Strong' – The Role of Sports Clubs in Facilitating Integration of Refugees”. *European Journal for Sport and Society* 16(2): 128-14.
- Šantek, Goran-Pavel. 2017. *Dinamo – to smo mi! Antropološki ogledi o Dinamu i njegovim navijačima*. Zagreb: FF Press.
- Šantek, Goran Pavel i Dino Vukušić. 2016. „'Ovo je Dinamo!' – Fenomen Futsal Dinama kao alternativnog navijačkog kluba”. *Glasnik Etnografskog instituta SANU, Vol. 64/2*: 289-302.
- Škrbić Alempijević Nevena, Sanja Potkonjak i Tihana Rubić. 2016. *Misliti etnografski. Kvalitativni pristupi i metode u etnologiji i kulturnoj antropologiji*. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Odsjek za etnologiju i kulturnu antropologiju i Hrvatsko etnološko društvo.
- Uredba (EU) br. 604/2013 Europskog parlamenta i Vijeća od 26. lipnja 2013., izvor: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/hr/TXT/?uri=CELEX:32013R0604>.
- Vukušić, Dino i Lukas Miošić. 2017. „Reinventing and reclaiming football through radical fan practices? NK Zagreb 041 and Futsal Dinamo”, *Soccer & Society*, May 2017, 1-13.
- Waardenburg, Maikel, Margot Visschers, Ineke Deelen I Ilse van Liempt. 2018. „Sport in Liminal Spaces: The Meaning of Sport Activities for Refugees Living in a Reception Centre”. *International Review for the Sociology of Sport* 54(8): 938-956.
- Womack Helen i Zsolt Balta. 2017. *Nigerian footballer scores success as a coach in Croatia*. UNHCR. <http://www.unhcr.org/news/stories/2017/6/5937c4bb4/nigerian-footballer-scores-success-coach-croatia.html>.
- WorldAtlas. 2021. The Most Popular Sports in the World. <https://www.worldatlas.com/articles/what-are-the-most-popular-sports-in-the-world.html>.
- Zakon o međunarodnoj i privremenoj zaštiti, Narodne novine (NN) 70/15 i 127/17.
- Zakon o udrugama (NN 74/2017).

